

Міністерство освіти і науки України
Чорноморський національний університет імені Петра Могили
Кафедра міжнародних відносин та зовнішньої політики

Дипломна робота магістра

ЛІВІЙСЬКА КРИЗА В СИСТЕМІ МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИН
НАПРИКІНЦІ ХХ – ПОЧ. ХХІ СТ.

Виконав:

Студент 6 курсу 691 групи

Спеціальності

291 Міжнародні відносини, суспільні
комунікації та регіональні студії

Центій Олег Віталійович

Керівник:

к.політ.н., доцент

Габро Ірина Володимирівна

Рецензент:

к.соціолог.н., доцент

Чорна Вікторія Олександрівна

ЗМІСТ

Анотація	I-X
ПЕРЕЛІК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ.....	3
ВСТУП.....	4
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ЛІВІЙСЬКОЇ КРИЗИ В СИСТЕМІ МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИН.....	7
1.1. Стан наукової розробки проблеми та джерельна база дослідження.....	7
1.2. Методологія дослідження лівійської кризи в системі міжнародних відносин.....	13
1.3. Категоріальний апарат дослідження.....	24
РОЗДІЛ 2. СУТНІСТЬ ЛІВІЙСЬКОЇ КРИЗИ В СИСТЕМІ МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИН	39
2.1. «Лівійська проблема»: генеза, витоки та вплив на регіональний механізм міжнародних відносин.....	39
2.2. Перша громадянська війна в лівії і її основні актори.....	49
2.3. Внутрішні причини та перебіг Другої лівійської громадянської війни.....	58
2.4. Ескалація лівійської кризи у 2019 році.....	65
РОЗДІЛ 3. ШЛЯХИ ВРЕГУЛЮВАННЯ ЛІВІЙСЬКОЇ КРИЗИ.....	73
3.1. Позиції та дії провідних держав світу та міжнародних організацій щодо лівійської кризи	73
3.2. Шляхи регулювання лівійської кризи	84
ВИСНОВКИ.....	97
СПИСОК ВИОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ.....	103

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ

ВКЛ	Виконавчий Комітет Лівії
ГА ООН	Генеральна асамблея Організації Об'єднаних Сил
ЗНК	Загальний національний конгрес
ІДІЛ	Ісламська держава Іраку та Леванту
КНС	Коаліція Національних Сил
НАТО	Організація Північноатлантичного договору
ННК	Національна нафтова корпорація
ЛАР	Лівійська Арабська Республіка
ЛПУ	Лівійська політична угода
ЛІО	Лівійський інвестиційний орган
ЛНА	Лівійської національної армії
ОВП	Організація визволення Палестини
ОКББ	Об'єднана кімната безпеки Бенгазі
ПНР	Перехідна Національна Рада
ПВК	Приватна військова компанія
ППЛ	Палата представників Лівії
РРК	Рада революційного командування
РБ ООН	Рада Безпеки Організації Об'єднаних Сил
РПЛ	Рада президента Лівії
УНЗ	Уряд національної згоди
УНП	Уряд національного порятунку
ФРОЛІНА	Фронт національного визволення Чаду
ЦБЛ	Центральний банк Лівії

ВСТУП

Актуальність теми дослідження. Державний переворот що відбувся 1 вересня 1969 року, який повалив монархію і створив Лівійську Арабську Республіку та поклав початок нинішньої активної участі Лівії у світових справах. Безпосередньо або опосередковано, після цього Лівія стала пов'язана з революціями, де б вони не спливли, що в подальшому і сформувало таке поняття як «лівійська криза».

Так звана «Арабська весна», що уособлювала собою серію революційних виступів, стала несподіванкою не тільки для правлячих еліт Північної Африки, а й усього світу. Приближення можливості краху правлячих режимів і зростаюча нестабільність у низці арабських держав, привело до загальної дестабілізації в регіоні. Навіть ніхто не припускав, що економічно успішний режим Бен Алі в Тунісі впаде так швидко, і стане першим в ланцюжку регіональних відставників. Його долю повторив і єгипетський режим Хосні Мубарака. Але коли підійшла черга Лівії, Муаммар Каддафі не бажав віддавати владу без бою, що призвело до кризи міжнародного характеру, головну роль в якій зіграли Франція, Італія, Німеччина, Великобританія і США, а також низка арабських держав в особі Катару і ОАЕ. Причому Франція і Катар зіграли в ході лівійської кризи особливо активну роль.

Перебіг подій у Лівії - це лише один з аспектів зовнішньої політики країн Заходу на сучасному етапі, на прикладі якого стають зрозумілі глобальні тенденції в політиці більшості провідних держав Заходу. Лівійська громадянська війна показала всьому світу, як за допомогою гасел, направлених на пріоритет загальнолюдських цінностей і використанні механізму міжнародних санкцій, можна здійснити військову інтервенцію і змінити владу в державі. Все це визначає актуальність дослідження сутності лівійської криз в системі сучасних міжнародних відносин.

Об'єкт дослідження: Лівія в системі міжнародних відносин. наприкінці ХХ – поч. ХХІ ст.

Предметом дослідження є передумови, перебіг та шляхи вирішення лівійської кризи в системі сучасних міжнародних відносин.

Територіальні межі дослідження охоплюють територію Лівії та країн-членів ООН, які в різній ступені долучені до перебігу та розробки шляхів врегулювання лівійської кризи.

Хронологічні межі дослідження охоплюють період з 1979 по березень 2022 року. *Нижня межа* дослідження – 1979 рік обумовлена поваленням монархії Ідріса та приходом до влади М. Каддафі. *Верхня межа* дослідження – березень 2022 року – обумовлена виборами в Лівії та складанням присяги в Тобруку Башагою та більшістю його міністрів.

Мета роботи полягає у дослідженні причин, перебігу та шляхів вирішення лівійської кризи на сучасному етапі.

Відповідно до мети поставлені наступні **завдання:**

- проаналізувати стан наукової розробки проблеми та джерельна база дослідження;
- розкрити методологію дослідження лівійської кризи в системі міжнародних відносин та категоріальний апарат дослідження;
- дослідити генезу, витоки та вплив на регіональний механізм міжнародних відносин лівійської проблеми;
- розглянути першу громадянську війну в Лівії і її основних акторів;
- визначити внутрішні причини та перебіг Другої лівійської громадянської війни лівійської кризи, та охарактеризувати ескалацію лівійської кризи у 2019 році;
- дослідити позиції та дії провідних держав світу та міжнародних організацій щодо лівійської кризи та визначити шляхи її регулювання.

Наукова новизна визначається актуальністю досліджуваної проблеми і тим, що дана тема є недостатньо вивченою вітчизняними науковцями та полягає у тому, що у рамках проведеного наукового дослідження на рівні магістерської роботи було здійснено аналіз сутності, прєбігу та шляхів врегулвання лівійської кризи на сучасному етапі.

Практичне значення полягає в тому, що дана робота може бути використана як основа для подальшого дослідження лівійської кризи. Матеріали магістерської роботи матимуть певну цінність для подальшого використання викладачами, аспірантами та студентами в науково-дослідницьких та навчальних цілях.

Апробація результатів дослідженні. Частина теоретичних положень та висновків цього дослідження знайшла своє відображення у доповіді на XIV Всеукраїнській науково-практичній конференції «Могилянські читання - 2021: Досвід та тенденції розвитку суспільства в Україні: глобальний, національний та регіональний аспекти» (м. Миколаїв, листопад 2020), Міжнародній науково-практичній конференції «Ольвійський форум-2022: стратегії країн Причорноморського регіону в геополітичному просторі» (Миколаїв, червень 2022).

Публікації. За темою дослідження було опубліковано двоє тез та наукову статтю (у співавторстві).

Структура роботи відбиває поставлені перед дослідженням цілі та завдання. Загальний обсяг її становить 110 сторінок, з них основного тексту – 102 сторінки. Дипломна робота складається зі вступу, 3 розділів, 9 підрозділів, висновків, посилань, списку використаних джерел та літератури (81 найменування, українською російською, англійською мовами).

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ЛІВІЙСЬКОЇ КРИЗИ В СИСТЕМІ МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИН

1.1. Стан наукової розробки проблеми та джерельна база дослідження

Використану в роботі літературу можна класифікувати за проблемно-географічним критерієм: праці вітчизняних науковців, арабомовних авторів, праці західних учених та роботи російських дослідників.

Розкриваючи питання стосовно теми курсової роботи було досліджено літературу, де науковці намагалися відповісти на питання, такі, як: що послугувало початком арабської весни, що відбувалось в країні в період з 2011-2020 рр., ну і відповідно наслідки, які принесли, як події арабської весни, так і війни.

Хотілось би виділити три блоки вивчених досліджень.

До першого блоку можна віднести роботи, де розглядаються причини виникнення конфлікту в середині країни з теоретичної точки зору. До другого розділу увійшли дослідження, які досліджують події «арабської весни» в цілому та лівійську кризу зокрема. Третя група робіт розкриває міжнародно-політичних чинник на розвиток лівійської кризи.

У процесі дослідження матеріалу, було розглянуто роботи як вітчизняних так і зарубіжних фахівців у галузі міжнародних відносин та конфліктології, а саме: Р. Дарендорфа¹, А. Нікітіна², Л. Козера та Д. Фельдмана³. Так наприклад, А. Нікітін досліджував механізми втручання міжнародного співтовариства в Лівію з метою врегулювання конфлікту.

¹ Дарендорф Р. Элементы теории социального конфликта // Социс. 1994. №5.

² Никитин А.И. Конфликты, терроризм, миротворчество. Москва: Навона. 2009. 217 с.

³ Козер Л. Основы конфликтологии. Санкт-Петербург: Светлячок. 1999. 162 с

Дослідженням самого феномену «арабська весна», її причинами та передумовами займалися вітчизняні автори, такі як: А. Васильєв⁴, В. Наумкін⁵, І. Абрамова⁶, І. Звягельська⁷, І. Следзевський⁸. Також слід наголосити на дослідженнях такого автора як, І. Кудряшова, яка розглядала складнощі будівництва сучасних державних інститутів в арабських країнах.

Також одним з робіт можна виділити доповіді Міжнародного дискусійного клубу «Валдай», які досліджували трансформаційні процеси в Північній Африці в період після виступів направлених проти режимів.

Автори розглядають обстановку як в самому регіоні так і за його межами, інтереси регіональних та позарегіональних акторів, та наслідки впливу подій «арабської весни» на процеси, які стосувалися вже глобального рівня.

Науковці А. Єгорін^{9,10}, Є. Зеленцов, А. Коротаєв¹¹, А. Подцероб¹² у своїх роботах розглядають як саме зароджувалась та розвивалась політична система Соціалістичної Народної Лівійської Арабської Джамахірії.

Відзначити можна таких дослідників, як: Є. Примаков¹³, Г. Мирський¹⁴ та М. Чешків¹⁵, які, у своїх роботах вивчали виникнення лівійської кризи, та аналізували вплив позарегіональних гравців на неї.

⁴ Васильєв А.М. Восстание в арабском мире: посе́вы и всхо́ды. Цунами революций не спадает // Африка и Азия сегодня. 2011. № 6. URL: http://asiaafrica.ru/images/AA_nomers/2011/201106/Vasil'ev_Tsunami.pdf

⁵ Наумкин В.В. «Арабская весна» и глобальная международная система.// Россия в глобальной политике. 2011. № 8. С. 18–26.

⁶ Абрамова И.О., С.А. Бессонов «Арабская весна» и трансграничная миграция.// Азия и Африка сегодня. 2012. № 7. с. 10– 15.

⁷ Звягельская И. Д. Архаизация в арабском мире: после и вместо революций // Восток. Афро-Азиатские общества: история и современность. 2015. С. 104–112.

⁸ Следзевский И.В., Саватеев А.Д. Протестные движения в арабском мире. Материалы конференции «круглого стола». Москва: Либроком, 2012. 128 с.

⁹ Егорин А.З. Неизвестный Каддафи: братский вождь. Москва: Эксмо: Алгоритм. 2011. 49 с.

¹⁰ Егорин А.З. История Ливии. XX век. Москва: Институт востоковедения РАН. 1999. 563 с.

¹¹ Коротаев А. В., Зинькина Ю. В., Ходунов А. С. Системный мониторинг глобальных и региональных рисков: Арабская весна 2011 г. Москва: Издательство ЛКИ. 2012. 464 с.

¹² Подцероб А.Б. Ливийская трагедия – причины и последствия // Институт Ближнего Востока. 30.09.2011. URL: <http://www.iimes.ru/?p=13368#more-13368%C2%A0>

Проводячи аналіз подій зв'язаних з «арабською весною», їх передумови, ходом подій та можливими наслідками, ці дослідники дійшли таких висновків, що демонстрації проти режимів послуговували рушійним апаратом для трансформації регіону з авторитарного в демократичний.

Значну увагу слід приділити групам російських дослідників, які сконцентровані дослідженням кризи в Лівії 2011 року. У роботах вчені особливу увагу приділяють зовнішньополітичному фактору в лівійських подіях - операції США та союзників, наміри західних країн, які спонукали ухвалити рішення про початок інтервенції, одним з таких намірів, було посилення впливу на країни регіону, також були проаналізовані наслідки цього втручання для країн Європейського союзу.

Так, у своїй роботі А. Шумілін¹⁶ сконцентровує своє дослідження на розгляді підходу адміністрації Барака Обама щодо вирішення проблеми Лівії з моменту перетворення внутрішньополітичного конфлікту на стадію відкритого збройного протиборства сторін. Ще, автор визначає які були викликані потреби для залучення США до військової операції в Лівії. Також був проведений аналіз спроб адміністрації обійти юридичні обмеження стосовно участі країни у конфлікті. Спостерігаючи за подіями в Лівії, автор надає увазі думку про неефективність існуючої системи міжнародної безпеки та її неспроможність адекватно і що, саме головне активно реагувати на події такого роду.

Такі зарубіжні автори, як К. Дідієр¹⁷, Е. Марлоу¹⁸ та Дж. Голдстоун¹⁹, також вивчали лівійську кризу. В ході своїх досліджень, розглядаючи спроби

¹³ Примаков Е. М. Конфиденциально: Ближний Восток на сцене и за кулисами. Москва: Российская газета. 2012. 414 с.

¹⁴ Мирский Г.И. Ислам, транснациональный терроризм и ближневосточные конфликты. Москва: ГУ ВШЭ. 2008. 164 с.

¹⁵ Чешков М.А. «Арабская весна» и судьбы постсоветских государств // Мировая экономика и международные отношения. 2012. №7. С. 122–123.

¹⁶ Шумилин А.И. Подход администрации Обамы к событиям в Ливии // США и Канада: экономика, политика, культура. 2011. № 12. с. 83–91.

¹⁷ Didier K.A. Commentary: Diplomacy and Libya: Balancing Foreign Policy with Private Party Litigation // Diplomacy and Statecraft. Vol. 22. 2011. P. 338–349.

військового втручання НАТО в Лівії, стверджують, що операція могла пройти не так болісно як це було, однак через те що командування НАТО прорахувалось у сфері управління, і ці прорахунки призвело до більш значних втрат серед мирного населення та військових. Дослідники дійшли висновку, що очікування жителів багатьох лівійських міст стосовно зміни режиму влади, не виправдалося. Повалення режиму Каддафі не призвело до поліпшення якості життя серед населення, а викликало безперервну громадянську війну.

У своїх роботах Х. Кемпбел²⁰ розглядає політичні та економічні аспекти кризи, які висвітлені через призму втручання країн НАТО в Лівію. Досліджуючи теорію «відповідальність за захист» та застосування цієї концепції державами-членами НАТО, автор приходять до висновку, що така військова організація слугувала своєрідним інструментом, який допоможе країнам Північної Америки та Європи нав'язати свою політичну ідеологію решті світу.

Західні дослідники, серед яких можна виділити: Т. Данн²¹, П. Уїлліамс, Дж. Гіфкінс та А. Беламі²², використовують ту ж саму концепцію «відповідальності за захистом» що і Х. Кемпбел, щоб висвітлити приклади зовнішньої інтервенції на прикладі Лівії. Так, основний аргумент гуманітарних інтервенцій під гаслами захист мирного населення від ворогуючих сил, не працює, оскільки рішення стосовно ситуації з Лівією, приймаються провідними міжнародними акторами, на основі власних національних інтересів цих країн.

¹⁸ Marlowe A. Libya's Year One: Life after Kaddafi.// World Affairs. 2012. November/December. P. 39–45.

¹⁹ Goldstone J. Revolution and Rebellion in the Early Modern World. Berkeley, CA: University of California Press. 1991. P. 600

²⁰ Campbell H. Global NATO and the Catastrophic Failure in Libya: Lessons for Africa in the Forging of African Unity. New York: Monthly Review Press. 2013. 208 p.

²¹ Dunne T., Gifkins J. Libya and the State of Intervention.// Australian Journal of International Affairs. 2011. Vol. 65. № 5. P. 515–529.

²² Bellamy A.J., Williams P.D. The New Politics of Protection? Cote d'Ivoire, Libya and the Responsibility to Protect // International Affairs. 2011. Vol. 87. № 4. P. 825–850.

Досліджуючи роботи, західних науковців, можна прийти висновку, що більшість з них виправдовує інтервенцію країн НАТО у Лівію і відкидають мирні способи вирішення даного конфлікту. Російські та зарубіжні політичні науковці в цілому не проводять комплексного підходу стосовно аналізу як внутрішніх так і зовнішніх чинників, які мали вплив на політичну обстановку в Лівії. Також дослідники не розглядають проблему лівійської кризи як основи трансформацій політичної ситуації в регіоні. Дослідники зауважують що криза має локальне джерело конфлікту.

Англомовні дослідники дуже значну увагу віддавали політиці Лівії в сторону Російської Федерації. Так, Дж. Кемпбелл²³, будучи главою відділу держдепартаменту США, заявляв, що одним з основних критеріїв її зовнішньополітичної діяльності являються відносини з Москвою. Дослідник О. Смолянський погодився з твердженням Кемпбелла, він зазначав, що думка американських істориків та політологів, ґрунтується на основі типового підходу. Так, характеризуючи зовнішню політику лідера, західні історики охарактеризовували її як таку, що неможливо спрогнозувати.

Окремо можна виділити роботи арабських дослідників. Так, М. Анселла та аль-Аріфі у своїх роботах вони розглядають прихід до влади М. Каддафі та його перші кроки як лідера держави²⁴.

Автори країн східного регіону також були задіяні в дослідженні. Так наприклад, С. Хаджара, використовував дослідницькі методи дослідження політики Кадаффі, і дійшов висновку, що видатні філософи минулого, такі як, Жан-Жак Руссо мали досить сильний вплив на формування політичної доктрини М. Каддафі.

Аналізуючи події «арабської весни», їх передумови, хронологію подій та можливі наслідки, ці дослідники роблять висновок, що демонстрації проти правлячого режиму стали початком трансформації регіону Близького

²³ Campbell H. Global NATO and the Catastrophic Failure in Libya: Lessons for Africa in the Forging of African Unity. New York: Monthly Review Press. 2013. 208 p.

²⁴ Ansell M., Al-Arif I. The Libyan Revolution. A source book of Legal & Historical Documents. Staughton, Wisconsin, 1972. 346 p.

Сходу та Північної Африки з авторитарного до демократичного. Цій проблематиці приділяють увагу і зарубіжні дослідники (у тому числі арабомовні): К. Белл, Р. Норс, Ж. Спаньєр, К МакКлеланд, О. Янг.

О. Ібрахім Абдалхаді у своїй статті здійснює аналіз «третьої світової теорії» та розкриває її роль у зовнішній політиці Лівійської держави.

Арабськими дослідниками було оброблено питання стосовно відносин Лівійської держави з регіональними сусідами. Так, в праці Талала Мішала розглянуто Лівійсько-Чадський конфлікт, та проаналізовано які ролі відігравали ці держави в ході цього конфлікту. Аналіз зовнішньої політики Каддафі на Африканському континенті, розглянута в роботах Абдель Рахмана Нассера Що ж стосується політики Каддафі за територією Африки, то була використана робота А.С. Абоусаїда. Де автор здійснив комплексний аналіз відносин між Лівією та Росією.

В роботі використано також сучасні дослідження, серед яких: Ахрафа Алджаліна та Алтавіла Фаріса Алі. Тут авторами було встановлено зовнішньополітичні чинники, які спричинили дестабілізуючу ситуацію в країні й призвели до повалення режиму Каддафі, так автори дійшли висновку, що політичну кризу в Лівії спричинили міжнародні втручання зовнішньо регіональних гравців в устрій країни.

Джерельну базу дослідження можна поділити на 3 основні групи джерел. Перша група - офіційні документи глав держав, урядів та міжнародних організацій. Зокрема, до цієї групи джерел увійшли резолюції Ради Безпеки ООН щодо ситуації в Лівії²⁵, аналіз яких дозволяє зрозуміти міжнародно-політичне значення кризи, її вплив на міжнародне співтовариство, міжнародно-правову базу військової операції в Лівії, а також відношення міжнародної спільноти загалом та спільноти західних країн до досліджуваної проблеми.

²⁵ Resolution adopted by the Human Rights Council on 23 March 2018 // United Nations: official web-site // Security Council report. URL: http://www.securitycouncilreport.org/atf/cf/%7B65BF9B-6D27-4E9C-8CD3-CF6E4FF96FF9%7D/a_hrc_res_37_41.pdf

До другої групи відноситься *мемуарна література*. Зокрема, твори М. Каддафі та Є. Примакова²⁶.

До третьої групи увійшли *публікації ЗМІ* – новини провідних західних, арабських і інформангентств, таких як BBC News²⁷, Aljazeera²⁸, Libyaheald²⁹, Euro News³⁰ та ін.

Отже, літературно-джерельна база є достатньою для написання магістерської роботи.

1.2. Методологія дослідження лівійської кризи на сучасному етапі

Досліджуючи лівійську кризу на сучасному етапі, автор виходить з того, що методологія дослідження являється комплексом принципів та підходів, які виконують функцію структуризації та надання характеристики щодо теми дослідження. Виходячи з цього, можна сказати, що методологічну основу дослідження становить система загальноісторичних та загальнонаукових методів.

Щоб досягти поставленої мети було проаналізовано велику кількість різноманітних підходів наукового дослідження, що стосувалися виникнення лівійської кризи. Так, більша частина російськомовних дослідників стверджують, що одною з головних причин виникнення кризи став зовнішній чинник, однак вони не відкидають і роль внутрішніх факторів в середині

²⁶ Каддафи М. Зеленая книга. Москва: Международные отношения, 1989. 56 с.; Каддафи М. Изрatina. Белая книга. Б.м.: Самиздат, 2008. 18 с.; Примаков Е. М. Конфиденциально: Ближний Восток на сцене и за кулисами. Москва: Российская газета. 2012. 414 с.

²⁷ Конфликт в Ливии: как я брал интервью у генерала Хафтара // BBC.com.ru. 11 апреля 2019. URL: <https://www.bbc.com/russian/features-47871960>

²⁸ Libya: The story of the conflict explained // Aljazeera.com. 24 April 2016. URL: <https://www.aljazeera.com/news/2016/04/libya-story-conflict-explained-160426105007488.html>

²⁹ Missile attacks continue in Tripoli as Jazour base is reported destroyed // libyaherald.com. 4 August 2014. URL: <https://www.libyaherald.com/2014/08/04/missile-attacks-continue-in-tripoli-as-janzour-base-is-reported-destroyed/#ixzz67MpTblqm>

³⁰ Ливия: армия готовится взять Бенгази // Euronews.com. 24 апреля 2016. URL: <https://ru.euronews.com/2016/04/20/libya-s-eastern-army-gains-ground-in-benghazi>

країни, які послуговували своєрідним тягачем для кризи. Дослідники з західних країн, навпаки впевнені, що саме внутрішній чинник сприяв початку кризовим подіям “ Арабської весни ”.

Слід зазначити, що не існує якогось одного підходу, для того щоб зрозуміти міжнародний вимір кризи. Це дає нам можливість відповісти на питання теми дослідження.

Однак, виникає необхідність експлуатації широкого спектру інших підходів для дослідження кризи в Лівії. З метою більш ефективного аналізу причин, що призвели до кризи в Лівії в 2011 р., а також для недопущення повторення такого сценарію в майбутньому,

Виходячи з цього, слід докинути до вже існуючих уявлень про кризу, та події що її передували, новаторські гіпотези про взаємозв'язок регіонального та міжнародного рівнів кризи в середині Лівії.

Ще для розгляду теми, було використано і більш класичні принципи дослідження, такі як: принцип історизму, принцип об'єктивності та принцип системності і багато інших.

Базою історичного принципу є аналіз історичного минулого, при цьому враховуються певні обставини відповідно до досліджуваного періоду, взаємовідношення подій, розглядаючи такі обставини як: причини, місце та час виникнення явища, процес розвитку, його наслідки, оцінки дані явищу відповідно до етапів його розвитку. Використовуючи цей метод, за допомогою використаного матеріалу, було розглянуто сутність співробітництва Палати представників Лівії з Лівійською національною армією. Основна суть даного принципу, це дослідження стадій розвитку певного явища, тому невіднятим принципом нашого дослідження послуговувало встановлення формування та еволюція різних напрямів зовнішньополітичної діяльності лівійського лідера³¹.

³¹ Наукове дослідження: методи та методологія // Освіта Юей. 2011. 14 січня. URL: <https://osvita.ua/vnz/reports/pedagog/14098/>

Принцип багатofакторності досліджує об'єктивні та суб'єктивні чинники, які мають безпосередній вплив на історичний процес. Цей принцип дав можливість розглянути усі фактори, які впливають на відношення країн-членів ЄС та НАТО до лівійської кризи.

Принцип детермінізму висвітлює зумовленість економічних і політичних факторів та соціальних явищ, що окреслюють специфіку суспільних відносин, їх формування і прояв. Стосуючись теми дослідження, то цей принцип полягає у розгляді чинників об'єктивного та суб'єктивного характеру, що вплинули на відносини Лівії із сусідніми державами.

Принцип об'єктивності один з класичних принципів дослідження. В свою чергу, він дає можливість абстрагуватися від дослідження суб'єктивного характеру джерел, який показує проблему в рамках однієї сторони і не дає повної картини оцінюючи всі фактори. Головною вимогою даного принципу є оцінка об'єктивного характеру договірної бази та відносин ЄС з США, та Лівії з регіональними державами.

Принцип загального зв'язку і взаємозалежності пропонує розглянути об'єкт дослідження як одне ціле, узгодивши перед цим комплексну групу усіх елементів які взаємозв'язані між собою і формують певну монолітність, а також їх функціонування. Принцип загального зв'язку і взаємозалежності припускає узагальнення ролі і місця Лівії в системі економічних, політичних та військових взаємодій на міжнародній арені.

Принцип системності передбачає аналіз об'єкта дослідження як складної системи яка має динамічну форму. Під системою розуміється сукупність елементів, що являються взаємозалежними між собою і формують комплексну єдність, цих самих елементів. Застосування дає можливість оцінити основні напрями зовнішньополітичної діяльності Лівії³².

³² Герасимчук Т.Ф. Теоретико-концептуальні основи та методи дослідження міжнародних відносин // Український історичний журнал. 2006. № 5. С. 188. URL: http://resource.history.org.ua/publ/journal_2006_5_186

Проблемно-хронологічний принцип розгляду матеріалу передбачає розмежування проблемного ряду на окремі частини, кожна з яких розглядається в хронологічній послідовності історичних фактів і розкриває складові компоненти дослідження. Від цього виходить, що у роботі завдяки цьому принципу можна розглянути особливості розвитку військових подій та процес розвитку відносин Лівії з іншими країнами. З урахуванням специфіки періодів, висвітлюються основні фактори, що впливали на ці відносини.

У процесі написання роботи автором було використано методи, що містять розуміння політичних явищ, які ще називають підходами.

Системний підхід передбачає дослідження об'єкта як цілісної системи елементів в чисельності відношень і взаємозв'язків між собою. Під системою розуміється сукупність елементів, що взаємозалежні та взаємозв'язані між собою, і таким чином формують одноцільний механізм. Завдяки системному принципу можна дослідити, та дати оцінку визначальним напрямкам зовнішньополітичної та внутрішньополітичної діяльності режиму³³.

Для розкриття загальних та спеціальних особливостей «гуманітарної» інтервенції країн НАТО в Лівію та концепції «Обов'язок захищати» на міжнародному рівні, допоміг структурний підхід. Він також дає можливість побачити, яка була відведена роль для цих явищ в процесі формування нового устрою міжнародних відносин як у період та і після подій «Арабської весни».

В процесі дослідження причин, які спровокували кризу у Лівії було використано підхід, М. Лебедевої. Цей підхід розчленовує сучасні міжнародні організації на структуру яка складається з трьох рівнів: Вестфальської системи, системи міждержавних відносин, та політичних систем окремих держав. Відповідно до методу метаморфози, що відбуваються у світі в сучасному політичному житті на цих трьох рівнях,

³³ Сумець О.М. Принцип системності // Навчальні матеріали онлайн. 2015. URL: https://pidruchniki.com/1944092850459/marketing/printsip_sistemnosti

здатні сформулювати явище на подібні «урагану», який є найбільш карколомним для слабких держав, в даному випадку Північно-африканському регіоні

Для найефективнішого визначення та вивчення національних інтересів позарегіональних гравців використовувалися підходи, сформульовані Дж. Халсманом. Він розглядав концепцію міжнародного суспільства для того, щоб визначити мотиви втручання у Лівії західних країн.

Термінологічний підхід призначений для проведення аналізу термінів і понять, для поглиблення розуміння понятійно-категоріального апарату дослідження, і розмежувати взаємозв'язок цих самих понять, що складають основу досліджуваного матеріалу. В роботі даний підхід був використаний для більш глибокого вивчення та розуміння понять «криза»³⁴.

Концептуальний підхід передбачає пошук визначального задуму дослідження, а також його аналітики. Використовуючи концептуальний підхід автору вдалось, знайти певну послідовність концепцій дослідження для подальшої розробити послідовного плану курсової роботи та ознайомлення з належною літературою та основними положеннями теми дослідження більш докладно³⁵.

Аспектний підхід посилається на обрані аспекти проблеми, виділяючи найважливіші компоненти. Так, дослідження кризи в Лівії має політичний, економічний та історичний елементи. В цьому дослідженні автор використовував аспектний підхід для розгляду кризи в економічному та політичному аспектах.³⁶

Компаративний підхід передбачає порівняння схожих політичних явищ, об'єктів, різних засобів виконання одних і тих же політичних функцій,

³⁴ Марцин В.С., Н.Г. Міценко, Даниленко О.А. Основи наукових досліджень: Навчальний посібник. Ромус-Поліграф, 2002. 128 с.

³⁵ Мальський М., Занько Ю., Мацяк М. Проблеми наукового дефініювання та особливості наукової інтерпретації поняття зовнішньої політики // Вісник Львів. унту. 2004. Вип. 11. С. 3-11.

³⁶ Отделенцев С. Політологічні парадигми і методи: філософсько - категоріальні підходи до аналізу та систематизації // Український науковий журнал «Освіта регіону. Політологія психологія комунікації». 2011. № 2. URL: http://www.social-science.com.ua/публікація/426_

таким чином, виявити концептуальні риси цих явищ та знайти найбільш ефективні та оптимальні шляхи вирішення завдань. Процес компаративного підходу розуміє під собою відбір та аналіз явищ та об'єктів, виявлення спільних та відмінних фактів; виявлення взаємозалежності елементів політичного процесу з іншими соціальними явищами, формування гіпотез та їх підтвердження і визначення їх основоположними³⁷.

Окреслити та характеризувати превентивну інтервенцію гуманітарного характеру країн ЄС допоміг структурнофункціональний підхід, який допоміг визначити архітектуру міжнародних відносин у світлі подій «Арабської весни».³⁸

За допомогою критичного підходу автором було визначено ступінь відповідальності глобальних та регіональних гравців принципам та цілям інтервенції.³⁹

Методологічною базою сучасних досліджень про міжнародні відносини являються загальнонаукові принципи та положення методологічної науки, а також обширний спектр методів, які були запозичені з інших наук.

Для вирішення поставлених завдань ефективним виявився такий спектр методів як: аналітичний метод, статистично-аналітичний та, історичний методи. Також були використані методи синтезу, контент аналіз та метод хронології, класифікації та ін. Так, аналітичний метод використовувався при розгляді використаної літератури.

У процесі написання роботи було використано загальні та спеціальні методи. До загальних методів можна віднести методи аналізу та синтезу, індукції та дедукції, абстрагування та узагальнення та групування.

Аналіз – це, метод дослідження, який полягає в тому, що предмет дослідження розділяється на складові і кожна з його частин досліджується

³⁷ Comparative Politics. A Theoretical Framework. New York, 2004. 212 p.

³⁸ Наукове дослідження: методи та методологія. // Освіта Юей. 2011. 14 січня. URL: <https://osvita.ua/vnz/reports/pedagog/14098/>

³⁹ Там само.

окремо. Синтез – являється протилежним до аналізу методом дослідження, його принцип полягає в об'єднанні складових об'єкта, які вже були розчленовані у процесі обробки інформації, для того, щоб отримати можливість побачити повну і цілісну картину досліджуваного об'єкта. Методи аналізу та синтезу мають тісний взаємозв'язок. Зокрема, ці два методи було використано для дослідження мотивів гуманітарної інтервенції США та ЄС до Лівійської держави. Також аналітичний метод дав можливість дослідити питання системного визначення превентивної гуманітарної інтервенції та концепції «Обов'язок захищати» у сучасних дослідженнях в сфері політології⁴⁰;

Одним з новаторських методів, став метод кейс-стаді. Він являється симбіозом якісних та кількісних практик сучасної політології. Основна суть цього методу полягає в тому, щоб знайти відповіді на питання, «як» та «чому» та виявити змінні причини, що здійснюють вплив на ситуацію. Даний метод кейс-стаді використано, через надто широку для висвітлення в рамках одного дослідження проблематику, у вигляді превентивної гуманітарної інтервенції та концепції «Обов'язок захищати», тож підбиваючи підсумки, можна сказати, що для дослідження було обрано країну, як об'єкт дослідження, загалом, а саме Лівію. Актуальність у виборі цього методу зумовлений типовістю випадку Лівії у рамках досліджуваної теми.

Історичний метод - метод дослідження, метою якого є розгляд, формування та розвитку досліджуваних об'єктів відповідно до їх хронологічної послідовності. Так використовуючи історичний метод, можна досягти більш глибокого розуміння в сутності проблеми і виникає можливість формулювання більш аргументованих рекомендацій щодо об'єкта. Історичний метод може бути використаний при дослідженні різних явищ та об'єктів. Так наприклад, історичний метод дозволив виявити розвиток

⁴⁰ Отделенцев С. Політологічні парадигми і методи: філософсько - категоріальні підходи до аналізу та систематизації // Український науковий журнал «Освіта регіону. Політологія психологія комунікації». 2011. № 2. URL: http://www.social-science.com.ua/публікація/426_

режиму Каддафі та її ролі на міжнародній арені від моменту сходження Каддафі на посаду влади до повалення цього самого режиму;

Дедуктивний метод – це метод дослідження, який із загальних положень виводить приватні. Дедукція відрізняється від індукції діаметрально протилежним напрямом думки. Дедуктивний метод базується на абстрактному судженні. Автор використовує методи індукції та дедукції для дослідження певних особливостей регіональної політики Лівії.

Індуктивний метод – це метод пізнання, відрізняється від дедукції тим, що на основі приватних принципів дослідження, формуються загальні принципи та правомірності, тобто шлях використання цього метода це розвиток ідеї від конкретного явища до загального.

Метод хронології в дозволяє аналізувати всі події у хронологічній послідовності. Завдяки методу хронології ми можемо відтворити точний процес дій. Цей метод було використано задля послідовного висвітлення ходу подій “Арабської весни” та процесу ескалації конфлікту⁴¹.

Метод контент-аналізу дає можливість визначити рівень ставлення сторін щодо ходу бойових дій на основі появи інформаційних даних у ЗМІ, та описати як передумови, сторони які були залучені у конфлікт та власне сам хід воєнних дій.

Метод івент-аналізу допомагає дослідити динаміку політичних ситуацій. В основі цього методу покладено імперативне дослідження подій та їх інтенсивності з метою виявлення можливих шляхів розвитку, а також визначення найважливіших компонентів політичного процесу. Івент-аналіз дає можливість відтворити послідовність подій, в хронологічній послідовності, надати відповідну характеристику, що спирається на створену класифікацію дій та подій.

⁴¹ Мальський М., Занько Ю., Мацяк М. Проблеми наукового дефініювання та особливості наукової інтерпретації поняття зовнішньої політики // Вісник Львів. унту. 2004. Вип. 11. С. 3-11.

Одним з використаних у роботі методів є порівняльний метод, один з найважливіших в сучасній політології. Суть цього методу полягає у проведенні порівняльного аналізу об'єктів, що являються предметом дослідження. Так наприклад, даний метод був використаний при дослідженні співробітництва Лівії з регіональними сусідами.

Метод порівняльного аналізу був дуже корисним при вивченні документацію. Цей метод застосовується також при вивченні підходів до врегулювання конфліктів. Тому весь наявний матеріал під час дослідження було піддано ретельному історико-типологічному порівнянню, у результаті чого встановлено позиції сторін та їх ставлення щодо ситуації навколо конфлікту⁴².

Близьким за своєю сутністю до порівняльного аналізу, являється компаративний метод. Компаративний аналіз на основі інформаційних джерел дав змогу визначити співвідношення військових сил як країн НАТО так і М. Каддафі⁴³.

Метод абстрагування, цей метод полягає у виділенні суттєвих, найхарактерніших рис певного предмета. За його допомогою цього методу формується максимально детальний образ реальної ситуації. Метод абстрагування, має певну послідовність: виокремити об'єкт від якого слід абстрагуватись, визначити конкретні межі абстрагування, визначити, що інтервал абстрагування, в якому розглядається об'єкт для теорії, залежить від певних умов.

Основним методом який послугував для розкриття певних явищ та їх взаємозалежності, які утворюють цілісну систему, та виходячи з цього простежити характерні зміни в їх структурі, виявляти їх зміст та розвиток став систематичний метод. Метод дає можливість систематизувати весь матеріал дослідження та дозволяє охопити не стільки загальність положення

⁴² Герасимчук Т.Ф. Теоретико-концептуальні основи та методи дослідження міжнародних відносин // Український історичний журнал. 2006. № 5. С. 188. URL: http://resource.history.org.ua/publ/journal_2006_5_186

⁴³ Там же

матеріалу, скільки структурно та цілісно розчленувати його, для кращого вивчення.

Метод системно-аналітичний, полягає у розгляді об'єкту дослідження. Для кращого розуміння міжнародно-політичного виміру кризи в Лівії, в рамках даної роботи проведено аналіз політики Загального національного конгресу.

За допомогою системного методу було розкрито основні тенденції, внутрішні та зовнішні фактори, які відображають передумови виникнення внутрішнього конфлікту. Метод хронології дає можливість розглянути обрану тему дослідження у часовій послідовності, тобто аналізувати усі події у хронологічному порядку.

Описовий метод був використаний для того щоб отримати загальну картину про хід конфлікту та зовнішню політику Лівії з країнами світу, а також участь у міжнародних регіональних організаціях. Використовуючи системний метод, було розкрито важливі напрямки зовнішньої політики Лівії в конкретний період часу.

Довідковий та статистичний метод дозволив сформувати основу для джерельної бази.

Використовуючи статистично-аналітичний метод, було досліджено широку базу даних статистичного матеріалу, таких як, економічне та політичне співробітництво, це в свою чергу дало можливість розкрити аспекти щодо відносин між Лівією та США в різних сферах співробітництва, як в економічних, так і в політичних. Також даний метод допоміг у розгляді об'єкту дослідження – самої кризи, як системи, з особливими взаємозв'язками і взаємозалежністю складових її елементів. При цьому було зроблено акцент на комплексному аналізі проблем політичного характеру, що впливають на характер регіональних відносин між країнами регіону.

Одними з основних методів дослідження, стали компаративний і дескриптивний. Компаративний метод має на меті застосування аналізу

підходів політичних гравців у лівійському кризі, в свою чергу, дескриптивний використовувався для опису матеріалу, який являється необхідним при розгляді регіонального рівня, наприклад: «арабської весни», локального рівня: самих лівійських подій та глобального рівня: політична діяльність держав-членів НАТО стосовно лівійської кризи⁴⁴.

Оскільки автор сфокусований на розгляді світо-політичних складових кризи, перш за все слід проаналізувати кризу на основі рівнів, то слід почитати з регіонального і локального рівнів, які розкривають архітектуру регіональної безпеки, події «арабської весни» на Близькому Східному та в Північній Африці, а також передумови та формування і розвиток анти режимних виступів у Лівії, а потім перейти до глобального рівня в якому аналізується характеристики стану вестфальської системи, інтересів міжнародних гравців, роль Інтернету та СМІ, яку вони виконували під час кризи, позицій Російської Федерації. Використовуючи даний метод, отримуємо, що операції НАТО розглядається як провідник кризисних явлень, що спостерігаються на всіх трьох рівнях і приведених у випадку Лівії до так званого «ідеального шторму».

Розглядаючи світо-політичні складові лівійської кризи, то слід зазначити що, під цими складовими маються на увазі політичні трансформації, що відбуваються на кожному рівні (локальному, регіональному та глобальному).

Індукція – це метод пізнання, за яким із конкретних фактів або понять виводяться загальні принципи, простіше кажучи при використанні цього методу принцип дослідження розвивається від конкретного до загального. Дедукція – це метод пізнання, протилежний Індукції. Він ґрунтується на загальному судженні. За цим методом конкретні положення виводяться із загальних, тобто це метод переходу від загальних уявлень до приватних. Даний метод дослідження був використаний при виділенні особливостей

⁴⁴ Comparative Politics. A Theoretical Framework. New York, 2004. 212 p.

європейського та американського векторів направлених на врегулювання кризи⁴⁵.

1.3. Категоріальний апарат дослідження

Незважаючи на широке застосування термінів «криза», «кризова ситуація», «воєннополітична криза» та інших похідних термінів у працях зарубіжних і вітчизняних науковців, а також у нормативно-правових актах, насамперед у таких, що стосуються сфери забезпечення національної безпеки, вони не закріплені в нормативно-правових актах, не встановлено їх зв'язку, зокрема, з такими категоріями, як «надзвичайний стан та надзвичайна ситуація», «воєнний стан», «особливий період».

Поняття «криза» тлумачать як вихід, закінчення, тобто різка зміна звичайного стану речей; злам, загострення становища, різкий перелом або занепад». Поняття ситуація визначається як обставина, положення, які виникли на основі збігу, сукупності будь яких умов або станів. Поняття «криза» має багато рівнів і трактувань. Деякі визначення терміну «криза» вказують на його суттєву залежність від сфери застосування і відсутність уніфікованого загальноприйнятого визначення для будь якої сфери життєдіяльності суспільства та держави, бізнесу, стану людини та природи тощо.

Ключовою категорією нашого дослідження є термін «міжнародна криза».

У міжнародно-політичній науці під кризою розуміється національна чи міжнародна ситуація, яка загрожує першочерговим цінностям, інтересам чи цілям актора.

⁴⁵ Попковская П.Я. Методология научных исследований. Минск: Информ-прес, 2006. С.58.

Центральною проблемою кризи являється її сприйняття. Тому криза - це не тільки ситуація, яка корінним чином відрізняється від повсякденних подій, але це і сприйняття подій як серйозної загрози національним інтересам і цінностям особами, що приймають рішення у сфері безпеки. Кризи, так само як і конфлікти являються невід'ємною частиною міжнародних відносин, тому міжнародним акторам необхідно знати як врегулювати та контролювати їх, а враховуючи можливість їх загострення і переростання у збройне зіткнення, - активних заходів для свого попередження чи виникнення шляхом використання національних і міжнародних інститутів.

Проводячи аналогію кризи з конфліктом, то цей взаємозв'язок можна характеризувати за таким принципом:

- 1) Кризи мають характер швидкого розвитку, це показує неготовність інститутів політики;
- 2) Сутність кризи дуже важко зрозуміти через її інтенсивність та напруженість подій;
- 3) важливою рисою кризи є формування сприйняття подій, що її супроводжують, політичним класом, особами, що приймають рішення, населенням; інакше кажучи, криза завжди має суб'єктивну сторону, яка може навіть стати основною стороною її розвитку;
- 4) Жорстокість, насильство, жертви, нерідко являються характерними рисами кризи, хоча і не завжди.

Коли ми говоримо про кризу, то передусім маємо на увазі воєнно-політичну кризу. Остання, хоча і є найвищою формою кризових відносин, проте не вичерпує весь спектр поняття. Криза відображає об'єктивно існуючі протиріччя між суб'єктами міжнародних відносин і виникає внаслідок розвитку конфлікту. Це його найгостріша фаза, яка настає за безрезультатності всіх інших заходів, спрямованих на вихід з конфлікту.

Порівнюючи конфлікт з кризою, то у порівнянні з конфліктами, які в основному являються довгостроковими, криза розвивається стрімким курсом

і являється несподіваною для воєнно-політичного керівництва. Криза знаменує собою поворотний пункт у розвитку конфлікту, і не завжди завершальний. Унікальність кризи полягає у тому, що вона являється перехідним етапом між миром і війною. В основних рисах кризи, таких як: причинність, гострота перебігу, можливі наслідки, цей етап являється похідним від характеристик конфлікту. Але набуває власної логіки розвитку. В процесі аналізу кризи, необхідно звернути увагу на передкризові відносини.

В кризі проявляються об'єктивні і суб'єктивні протиріччя, причому економічні, політико-ідеологічні, територіальні, національні, правові, військово-стратегічні та інші протиріччя набувають політичного забарвлення. Саме у цей час розкриваються глибинне коріння конфлікту, що тривалий час були прихованими⁴⁶.

Характерними ознаками передусім воєнно-політичної кризи є інтернаціоналізація конфлікту та підвищення її рівня. Говорячи про сутнісні характеристики кризи, автор виокремлює політичні та воєнні аспекти кризи. Говорячи про політичні аспекти, то слід сказати, що, протиріччя набувають характеру гострої політичної боротьби, кризове рішення доводиться приймати в умовах жорсткої внутріполітичної боротьби, при цьому навіть недемократичні режими змушені зважати на громадську думку. Характерними зовнішньополітичними факторами є: реакція союзників і недружніх держав на рішення в кризовій ситуації, реакцію провідних держав, блоків, міжнародних організацій. В свою чергу воєнним аспектом являється зростання можливості війни, причинами, якої є прорахунки і помилки керівництва держави. Він характеризується зростанням впливу військових у політиці, що являється не допусимим у звичний час. Також помічається збільшення ролі збройних сил у політичному житті держави загалом.

⁴⁶ Теория международных отношений: Хрестоматия / Сост., науч. ред. и коммент. П.А. Цыганкова. Москва, 2002. С. 51.

Специфічних рис набуває і зовнішня політика. Передусім варто зауважити, що основним інструментом примусової кризової дипломатії є загроза розв'язування широкомасштабного збройного конфлікту. Вона набуває різних форм: ненасильницькі воєнні дії, певні насильницькі воєнні дії (мають на меті не власне розв'язання війни, а спробу залякати опонента, перевірити його рішучість у відстоюванні власних інтересів). Сам механізм розпалювання кризи є ефективним, однак надзвичайно ризикованим. Зовнішньополітична діяльність країни у цей час перебуває під контролем політиків, але у будь-який момент може вийти з-під контролю.

Зміст кризи характеризують ознаки воєнно-політичної кризи:

1. Політики усвідомлюють, що дії опонента загрожують національним інтересам або престижу. При цьому аналізується одна загроза чи їх комбінація.

2. Усвідомлення воєнно-політичним керівництвом країни факту, що протистояння загрозі, крім капітуляції, може призвести до військового конфлікту. Це обумовлює зростання ризику та ймовірності війни.

3. Істотною ознакою є брак часу, який відчувають політики, на обдумування та прийняття рішень, це може призвести до помилок. Тим більше, що фактор тиску часу постійно збільшується⁴⁷.

Одна із сторін-учасників конфлікту може розцінювати цей фактор як перевагу. Для аналізу воєнно-політичної кризи доцільно розбити її на етапи. Серед них виділяють: а) передкризовий період, б) виклик, в) конфронтацію.

Передкризовий період характеризується проявами незадоволення тією чи іншою стороною конфлікту (а то й усіма) існуючим статусом-кво. Після цього сторони намагаються змінити його "м'якими" конфліктними діями (попередження, заяви, спроби переговорів). Сам виклик здійснюється у формі вербальної або практичної дії і сприймається загрозою національним інтересам, що змушує іншу сторону вдатися до протидії. Характерними

⁴⁷ Козер Л. Основы конфликтологии. Санкт-Петербург: Светлячок. 1999. С. 56.

ознаками конфронтації є зростання напруги, домінування наступальної стратегії. З конфронтації існують два виходи. Вона може перерости у збройний конфлікт або за-вершитися деескалацією. Досить часту сторону використовують примирювальну стратегію з окремими елементами примушувальної тактики.

На кризу впливають ряд факторів та умов:

- географічне положення країни (територія, протяжність кордонів, кліматична зона тощо);
- природні ресурси (не тільки наявність корисних копалин, а й продовольчих запасів країни);
- економічний потенціал (валовий національний продукт, промисловий потенціал, темпи росту виробництва і продуктивність праці);
- зовнішньоторговельний і платіжний баланс;
- військова могутність (витрати на озброєння, воєнотехнічний рівень, кількість і якість збройних сил, якість командування);
- населення (чисельність, структура зайнятості, загальна демографічна тенденція);
- морально-політичні фактори (якісна сторона життя суспільства, ступінь морально-політичної єдності, ступінь підтримки уряду населенням); • якість дипломатії;
- якість управління країною;
- рівень розвитку науки і техніки тощо⁴⁸.

Кризи можуть виникати за різного співвідношення сторін. У збройний конфлікт вони найчастіше переростають при асиметричному співвідношенні сторін. Отож, воєнно-політична криза — найгостріша фаза конфліктних відносин між державами, що характеризується ворожими відносинами між двома і більше країнами в результаті висунутої однією з них загрози

⁴⁸ Бернадський Б. В. Б51 Міжнародні конфлікти: курс лекцій. Київ : ДП «Вид. дім «Персонал», 2012. С. 101.

важливим національним інте ресам опонентів. Атмосферою кризи є: дефіцит часу, невизначеність і непрогнозованість ситуації, неповнота і суперечливість інформації

Дипломатичні кризи супроводжують направлення жорстких дипломатичних нот, видворення ряду дипломатів і навіть розрив дипвідносин. У ряді випадків дипломатична криза виступає одним із проявів воєнно-політичної кризи. Нерідко дипломатична криза минає без конкретних воєнно-політичних наслідків і завершується нормалізацією стосунків. Причинами цього є: нерівність державної могутності опонентів, відсутність вигод від погіршення, невелика значимість проблеми тощо⁴⁹.

Політичні кризи зазвичай викликаються змінами зовнішньополітичного курсу держави, що можуть призвести до перегляду раніше укладених договорів або виходу держави з тих чи інших регіональних організацій, окремими воєнними і політичними акціями, що можуть розцінюватись як недружні. Політичні кризи також не завжди набувають характеру воєннополітичних і не завжди піддаються врегулюванню. Те саме можна сказати і про інші міждержавні кризи, наприклад економічні. Одним із важливих, хоча і не неодмінних компонентів воєнно-політичної кризи, є воєнні дії. Але на відміну від збройних конфліктів вони часто набувають ненасильницьких форм, найчастіше у формі демонстрації сили. Втім, інколи, при глибинних витоках кризи, суперечка набуває і форм бойових дій. Тим не менше останні мають строго дозований характер і використовуються як засіб тиску на опонента. Такий розвиток подій призводить і до серйозних внутрішньополітичних ускладнень у країнах - учасниках конфлікту. На цій стадії загострюються відносини між політичним і військовим керівництвом країни через різні функціональні призначення відомств. Військові проводять підготовку, спрямовану на ймовірне загострення, що спричиняє відповідні кроки опонента. Така ситуація є надзвичайно загрозовою, адже існує

⁴⁹ Бернадський Б. В. Б51 Міжнародні конфлікти: курс лекцій. Київ : ДП «Вид. дім «Персонал», 2012. С. 102.

небезпека втрати контролю за її розвитком. Скажімо, у такому дусі було написано книгу Барбери Такман “Серпневі гармати”, в якій розповідається про початок Першої світової війни. Ця книга стала настільною у президента США Дж. Кеннеді, що допомогло йому, за свідченнями соратників, уникнути фатальних помилок під час карибської кризи.

Говорячи про типологію міжнародних криз, передусім слід визначитись із критеріями, за якими буде здійснюватися класифікація.

Перша група критеріїв включає довгострокові (історичні), безпосередні (ситуативні) причини і те, що ми можемо назвати пусковим актом (формальний привід до початку конфлікту). Дискусії про співвідношення цих складових тривають і нині. У кожному разі, всі кризи — це наслідок цілого комплексу причин. У воєнній стратегії поширеним є прийом нанесення обманного удару. Так само і у міжнародних відносинах, загострення ситуації в одному питанні використовується як засіб тиску для досягнення результатів в іншому. Такі прийоми майстерно використовує у своїй зовнішній політиці керівництво КНР та КНДР⁵⁰.

Таким чином, серед типів міжнародних криз ми можемо назвати чотири різновиди.

I. Політико-ідеологічне і геополітичне суперництво. Кризи цього типу поділяються на види: а) викликані прагненням держави до поширення свого впливу; б) спроби збереження свого політичного, воєнного впливу на конкретну країну або групу країн у різних регіонах світу. У роки холодної війни таким видом криз російські вчені Лавренєв і Попов вважають польську (1946–1947 рр.), чехословацьку (1947–1948 рр.), угорську (1947–1948 рр.), іранську (1945–1946 рр.), югославську (1949 р.), гренадську (1983 р.), панамську (1990 р.) та ін.

Кризовими можна назвати і відносини «колонія – метрополія».

⁵⁰ Бернадський Б. В. Б51 Міжнародні конфлікти: курс лекцій. Київ : ДП «Вид. дім «Персонал», 2012. С. 103.

II. Боротьба за національне самовизначення. На сьогоднішній день вона охоплює 10, 9 % усіх криз. Найперші кризи цього типу були викликані національно-визвольною боротьбою колоніальних народів Азії та Африки за здобуття незалежності. Вони виникали між керівництвом територіальних об'єднань, що прагнули незалежності і урядами метрополій, переростаючи, як правило, у збройну боротьбу. Хронологічно цей період охоплює приблизно 1945–1965 рр. У подальшому, в силу етнічного складу новоутворених держав, невідповідності встановлених кордонів реальному етнічному розселенню, найтиповішими стали кризи, викликані гострими міжнаціональними протиріччями всередині молодих держав.

Ці воєнно-політичні кризи, своєю чергою можуть бути поділені на ряд видів. Перший вид — іредентистські (об'єднавчі) рухи, прагнення розділених етнічних спільнот, що проживають у різних, переважно сусідніх державах, до возз'єднання. Намагання уряду країни — джерела іредентистського руху, придушити його силовим шляхом і підтримання цього руху сусідньою державою призводить врешті-решт до міжнаціональних криз особливої гостроти і тривалості⁵¹.

Другий вид актуалізувався сепаратистськими національними рухами, намаганням націй і народностей, у тому числі шляхом збройної боротьби, вийти зі складу конкретної держави. При цьому найчастіше ставиться мета утворення незалежного державного утворення, але може також ставитись завдання увійти до складу іншої держави. Значно рідше виникають кризи, викликані автономістськими рухами. Специфіка цього різновиду криз полягає у їх генезі. Досить часто політична боротьба розвивається у напрямку від антиколоніальної до іредентизму, автономістських і сепаратистських рухів.

III. Третій тип воєнно-політичних криз обумовлений чисельними територіальними суперечками. Значна їх частина виникла між

⁵¹ Бернадський Б. В. Б51 Міжнародні конфлікти: курс лекцій. Київ : ДП «Вид. дім «Персонал», 2012. С. 104.

новоутвореними державами, що підтверджують чисельні приклади з недавнього минулого. Ці суперечки в першу чергу викликані умовністю визначення державних кордонів у період попереднього колоніального правління або існування у єдиній державі, що розпалася. Витоки багатьох криз полягають у спірності тих чи інших територій, приналежність яких свого часу не була закріплена відповідними договорами. Другий вид криз цього типу обумовлюється спробами перегляду попередніх міжнародних договорів і угод про державні кордони. Кризи, що виникають на цій основі, мають значно меншу питому вагу і можуть набувати надзвичайно гострих форм, аж до переростання у фазу збройного конфлікту.

IV. Четвертий тип широко розповсюджених воєнно-політичних криз обумовлений поступовим втягуванням зацікавлених держав у внутрідержавні конфлікти і передусім громадянські війни в третій країні. Процес цього втягнення може набувати форм політичної та економічної допомоги, поставок зброї і бойової техніки, навчання бойовиків і т. д. Зазвичай уже на цій стадії виникає воєнно-політична криза між урядом країни, де розгортається громадянська війна, і державою, що надає допомогу опозиції. У разі прямої воєнної допомоги така криза може перерости у прямий збройний конфлікт. Безпосередня причинність (механізм виникнення) криз становить собою конкретно-історичну комбінацію внутрішньо і зовнішньополітичних факторів і умов, які в поєднанні з цілями і мотивами урядових кіл країн-опонентів приводять до різкого загострення попередніх конфліктних відносин і подальшого виникнення воєнно-політичної кризи⁵².

Белл К. визначає міжнародну кризу як переломний момент у характері відносин між сторонами, коли конфлікти загострюються до рівня, який загрожує змінити характер відносин між державами. У разі криз, що виникають між союзниками, союз переходить у розбрат; коли між суперниками виникають кризи, їхні стосунки перетворюються з мирних на

⁵² Бернадський Б. В. Б51 Міжнародні конфлікти: курс лекцій. Київ : ДП «Вид. дім «Персонал», 2012. С. 105.

воєнні. Корал Белл також розрізняє справжню міжнародну кризу та псевдокризу. Псевдокризи важче пояснити, оскільки вони нагадують синдроми більш глибокого захворювання, причому їх явні причини відрізняються від справжніх. Белл також відрізняє ситуації напруженості, які називаються «підкризами», від реальних міжнародних криз. Підкризи не кваліфікуються як справжні кризи⁵³.

Белл також класифікує міжнародні кризи відповідно до їх географічного розташування та залучених сторін; він вважає місцеві чи регіональні кризи важливими, але не такими серйозними, як криза між ядерними державами. Військові наслідки першого залишаються локальними, якщо глобальні наддержави не втручаються як залучені сторони. Він також зазначає, що міжнародна криза є вужчою, ніж відкритий конфлікт, її точніше керують, її чіткіше визначити та легше розрізнити явище, ніж конфлікт»⁵⁴.

Це визначення міжнародної кризи зіткнулося з різною критикою, що важливіше щодо здатності поступових змін викликати трансформацію в міжнародних відносинах більш переконливо та ясно, ніж раптові кризи, а також можливості непередбачуваних поворотних моментів, таких як смерть критично важливої людини, чинний суб'єкт чи зміна уряду, що запобігає його участі у конфлікті, що запобігає виникненню кризи»⁵⁵.

Ч. Макклелланд стверджує, що міжнародна криза – це особливий тип суттєвої зміни моделі відносин між сторонами у певному конфлікті. Ця трансформація відбувається через зміну послідовності дій та реакцій залучених сторін.

На початку кризи та її ескалації ми бачимо зростання кількості конфліктуючих реакцій та дій з метою демонстрації чи використання фізичної сили. Ще один помітний зрушення моделі взаємодії між сторонами

⁵³ Bell C. The Convention of Crisis: A Study in Diplomatic Management, (London, Oxford University Press. 1971. P. 79. URL: <https://journals.sagepub.com/doi/abs/10.1177/000276427201500617>

⁵⁴ Там само. С. 80.

⁵⁵ Там само. С. 82.

кризи відбувається в міру того, як криза починає вщухати або вирішуватися; це знаменує цей етап окремо від етапу ескалації кризи та етапу некризової (тобто періоду, що передує кризі)⁵⁶.

На фазі деескалації кризи ми бачимо зниження рівня конфліктних дій і реакцій, спрямованих на демонстрацію або використання фізичної сили - при цьому цей показник падає нижче рівня, зареєстрованого на етапі ескалації кризи або навіть на етапі перед кризою. З іншого боку, швидкість обміну між сторонами словесних суперечливих дій, звинувачень, протестів, ідей, попереджень та погроз помітно зростає, ніби сторони кризи вдаються на етапі вирішення до кризи. маскуванню поступок, які вони пропонують, непримиренною різкою риторикою». Згідно з цим визначенням, кризу можна вважати серединою між станом миру та станом війни». Криза може бути ефективним початком шляху до війни або її відвернення». Чарльз Макклелланд також стверджує, що міжнародна криза є критичним моментом, на якому приймаються доленосні рішення».

Науковець Ч. Макклелланд стверджує, що міжнародна криза виникає з однієї з трьох ситуацій:

- Лідери, які намагаються зберегти свої лідерські позиції, шукаючи зовнішнього джерела загрози, отже вступають у зовнішній конфлікт для досягнення внутрішньої єдності.
- Коли партії, які беруть участь у міжнародній системі, зазнають трансформації своїх соціальних інститутів у зв'язку з вступом або розривом коаліцій, що може призвести до нових кризових ситуацій у незнайомих сферах конкуренції.
- Крах біполярної системи, який може ускладнити перебудову та адаптацію своїх стратегій для основних сторін відповідно до нових умов⁵⁷.

⁵⁶ McClelland C. The Acute International Crisis: Prospects for Theory and Research. London: Cambridge University Press. 1961. P. 146.

⁵⁷ McClelland C. The Acute International Crisis: Prospects for Theory and Research. London: Cambridge University Press. 1961. P. 146.

У цих ситуаціях посилюється інтенсивність кризи, і стає менше шансів стримати ситуацію без застосування сили або війни.

Макклелланд також бачить, що існують інші фактори, які сприяють деескалації та ліквідації кризи, зокрема:

- Дії, вжиті однією або кількома сторонами в умовах справжньої кризи, або втручання інших сторін для деескалації ситуації.
- Пацифікація псевдокризи її залученими сторонами або через інших суб'єктів.

О. Янг пише, що міжнародна криза - це серія швидких послідовних подій, які значно збільшують вплив факторів нестабільності в ширшій міжнародній системі чи будь-якій її підсистемі вище звичних рівнів. Це підвищує ймовірність виникнення насильства в міжнародній системі⁵⁸.

За словами А. Бьюкена, міжнародна криза означає навмисний виклик і навмисну відповідь кожної зі сторін, при цьому кожна зі сторін вірить, що ця криза може змінити хід історії на свою користь.

Деякі інші визначення міжнародної кризи йшли за системним визначенням, Р. Норт визначив міжнародну кризу як різку ескалацію дій і реакції, або як процес інакомислення, через який масштаб взаємодії між державами ескалує, що призводить до збільшення за рівнем погроз і примусу. Норт вважає, що кризи часто передують війнам, але це не всі кризи призводять до війни⁵⁹.

З іншого боку, Дж. Спаньєр визначає міжнародну кризу як ситуацію, в якій держава робить певні спроби змінити статус-кво. Намагаючись протистояти іншим державам, спроби призводять до високого рівня усвідомлення потенційних можливостей війни.

Дж. Спаньєр встановлює зв'язок між міжнародною кризою і природою міжнародної системи, стверджуючи, що біполярний світ після Другої світової

⁵⁸ Young O. The Politics of Force Bargaining during international crises. New Jersey: Princeton University Press. 1986. P. 15.

⁵⁹ North R. War, Peace, Survival: Global Politics and Conceptual Synthesis. San Francisco: Oxford West View Press. 1972. P. 34.

війни характеризувався стриманістю і множинністю криз. Це було пов'язано зі станом страху та невпевненості між наддержавами, що ускладнювало уникнення виникнення криз.

Дослідник Дж. Спаньєр погоджується з думкою, що краще мати гостру кризу в біполярній системі, ніж невелику війну пізніше. Він бачить кризи як доказ прагнення зберегти баланс сил; криза відображає загальний стан міжнародної політики. При несумісних мотивах один із суперників повинен бути змушений переоцінити свою позицію і запропонувати поступки. Іноді буває важко змусити противника припинити свою поточну діяльність, як це було у випадку Берлінської кризи; складність збільшується, якщо суперника змушують визнати отриманий ним привілей, як це було у випадку кубинської ракетної кризи⁶⁰.

Вчений Б. Мор визначає міжнародну кризу як процес, у якому держава вимагає змінити або зберегти статус-кво, що змушує іншу державу вжити заходів у відповідь. Результатом для обох сторін є підвищена ймовірність війни. Це визначення узгоджується з визначенням Спаньєра, оскільки обидва ґрунтуються на уявленні про управління кризою; держава, яка бажає змінити статус-кво, починає з провокування кризи для досягнення своїх цілей⁶¹.

Слід зазначити, що ці визначення узгоджуються з тим, що криза виникає внаслідок відмови від статус-кво та необхідності його змінити, чи то криза між ворогами, чи криза всередині коаліції між двома чи більше державами. Цілком природно, що кризи між суперниками є більш загрозливими, ніж між союзниками, через підвищену ймовірність прямого військового зіткнення.

За загальним правилом, визначення системної школи зосереджувалися на двох елементах. По-перше, міжнародна криза є поворотним моментом в еволюції міжнародної системи, будь то всеосяжної системи чи підсистеми.

⁶⁰ Spanier J. *Games National Play: Analyzing international Politics*. New York: Columbia University Press. 1972. P. 94

⁶¹ Mor B. *Decision and interaction in Crisis: A model of international crisis behavior*. London: West Part Connection. 1993. P. 3.

Друге полягає в тому, що криза збільшує можливість війни та вдавання до використання військової сили.

Визначення системної школи передбачає, що криза спричиняє зрушення в міжнародній системі, і що масштаб і ступінь цієї зміни визначаються кількома факторами:

– Якби змінні, які змінюються через міжнародну кризу, були помітними та впливовими у визначенні характеристики міжнародної системи, їх модифікація призвела б до змін у самій міжнародній системі. Наприклад, кубинська ракетна криза вплинула на глобальний стратегічний баланс між двома великими наддержавами, що призвело до помітних змін у міжнародній системі після неї. Підтверджується закон неможливості всеосяжної війни між двома сторонами. Так само криза вторгнення Іраку в Кувейт і наступна визвольна війна під проводом Сполучених Штатів привели до створення основ нової світової системи та підриву існуючого.

– Наявність елементів нестабільності в міжнародній системі до кризи посилює потенціал змін у системі в результаті криз.

– Якщо наявні інструменти для міжнародної системи ефективні для заспокоєння криз, ймовірність зміни системи менша.

– Міжнародна система глибше зазнає впливу кризи великих держав, ніж кризи малих держав.

– Ефект міжнародної кризи може бути обмежений регіональною підсистемою, не враховуючи глобальну міжнародну систему.

З іншого боку, визначення системного зв'язку між міжнародною кризою та виникненням насильства, причому війна є її найчіткішою та найінтенсивнішою формою. Криза означає збільшення ймовірності того, що сторони вдадуться до війни та актів насильства.

Системна школа пов'язує міжнародну кризу з подіями, що їй передували, оскільки рішення залучених сторін, які формують їхню поведінку під час кризи, приймаються до початку самої кризи. Це означає,

що рішення про війну, як правило, приймається до розгортання кризи на основі попереднього вивчення та широкого розрахунку інтересів, цілей, варіантів і можливостей. Настає криза, і в її розпал виконується рішення війни.

Експерти системної школи вважають, що зв'язок між кризами та підвищеною можливістю війни пов'язаний головним чином із співвідношенням між кризами та постійним конфліктом між її сторонами, якщо існуюча міжнародна система вже є конкурентною, що ґрунтується на спробах кожної зі сторін розширювати й підтримувати свою національну могутність. Конкуренція, яка існує до кризи, є причиною рішення про війну.

Отже, підсумовуючи викладене у першому розділі, узагальнимо:

По-перше, літературно-наукова основа є достатньою для магістерської роботи. На думку автора, праці українських та зарубіжних учених є досить важливими для вивчення перебігу та наслідів лівійської кризи. Слід зауважити, що вітчизняні науковці недостатньо уваги приділяють даній проблематиці.

По-друге, під міжнародною кризою можна розуміти фазу конфліктних відносин між сторонами, що характеризується ворожими відносинами між її учасниками в результаті висунутої однією з них загрози важливим національним інтересам опонента.

По-третє, для дослідження передумов, перебігу та шляхів регулювання лівійської кризи було використано як загальнонаукові, так і конкретно-наукові методи дослідження обраної теми. Зокрема автор звернувся до методів аналізу і синтезу, індукції та дедукції, узагальнення, групування, історичного методу, описового методу класифікації, тощо. Дослідницька робота виконана на основі системного, дедуктивного, індуктивного, хронологічного та термінологічного підходів. Методологічним підґрунтям даної роботи стали принципи історизму, системності, об'єктивності, багатофакторності, детермінізму та термінологічний принцип.

РОЗДІЛ 2

СУТНІСТЬ ЛІВІЙСЬКОЇ КРИЗИ В СИСТЕМІ МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИН

2.1. «Лівійська проблема»: генеза, витоки та вплив на регіональний механізм міжнародних відносин

Початком лівійської кризи можна вважати 1969 рік, коли Муаммаром Каддафі по радіо було оголошено про повалення монархії Ідріса⁶².

Основними гаслами революції були «єдинство та свобода», цим самим Каддафі завірив держави Заходу що, буде дотримуватися їх економічних та стратегічних інтересів в Лівії. Таким чином, Захід був поставлений перед вибором: визнати новий режим або ж сприяти його знесенню, поки Каддафі ще не міцно утвердився в якості нового лідера. Таким чином, урядами Великої Британія і США було прийнято рішення щодо налагоджування діалогу і завдяки цьому у 1969 році Сполученими Штатами було визнано новий режим в Лівії.

Через невеликий проміжок часу Рада Революційного Командування направила звернення до США та Великої Британії в якій вимагалось евакуювати військові бази, не дивлячись на те що дія про перебування цих баз повинна була діяти ще рік. Політика даного рішення була спрямований на зміцнення авторитету Каддафі в Лівії і створення образу так званого революціонера, здатного відстояти честь у боротьбі за відродження націй. На початку 1970 року була проведена реформа націоналізації всіх іноземних банків, а в 1973 році ця реформа охопила всі іноземні нафтові заводи⁶³.

⁶² Libya: The story of the conflict explained // aljazeera.com. 24 April 2016. URL: <https://www.aljazeera.com/news/2016/04/libya-story-conflict-explained-160426105007488.html>

⁶³ Report of the Special Rapporteur on the human rights of internally displaced persons on her visit to Libya // United Nations: official web-site // Security Council report. URL: http://www.securitycouncilreport.org/atf/cf/%7B65BFCF9B-6D27-4E9C-8CD3-CF6E4FF96FF9%7D/a_hrc_3839_add.2.pdf

У той же час проводилась і активна зовнішньополітична діяльність в світі арабських країн, основними напрямками якої були: створення єдиної арабської нації, мобілізація військових сил на війну з Ізраїлем, підтримка Організації Визволення Палестини і боротьба з «реакційними» режимами⁶⁴. Не дивлячись на провали в сфері об'єднання арабської нації і мобілізації сил проти Ізраїлю, Каддафі зміг досягти успіхів у сфері допомоги Палестині. Так за ініціативою Каддафі було створено Фонд Джихаду, де здійснювався набір добровольців, охочих визволити Палестину. Також, за вказівкою Муамара Каддафі було створено воєнні табори, в яких здійснювалась підготовка бойовиків спроможних вести бойові дії проти Ізраїлю. Ще однією складовою зовнішньої політики лівійського лідера стала боротьба з «реакційними» режимами, основною формою підтримки такої політики стала підтримка антиурядових елементів. Спочатку рука Каддафі була націлена на правлячі режими Марокко, Йорданії та Судану⁶⁵.

Але в подальшому інтереси Каддафі перекинулись на Чад, оскільки ця держава була свого роду стратегічним тилом. Отже, Чад став першою і напевно єдиною жертвою, агресивної політики з боку Лівії, адже як до і після конфлікту Лівія відіграла тільки на оборону. Одною з основних причин цього конфлікту це сприйняття режиму Каддафі на початку 80-х рр. XX століття⁶⁶.

З приходом до влади Каддафі одразу почав підтримувати жителів мусульманського віросповідання, проживаючих у північній частині Чаду, які були вороже настроєні проти режиму Томбалбая. Так спочатку, було надано притулок членам Фронту Національного Визволення Чаду, штаб-квартира якого розташовувалась у Тріполі. Подальша політика Каддафі прийняла більш радикальну форму, так він почав підтримувати як фінансово так і

⁶⁴ St John, Bruce R. Historical Dictionary of Libya. Rowman & Littlefield. 2014. P. 200

⁶⁵ Там само. P 201.

⁶⁶ Guide to key Libyan militias" // BBC News. 11 January 2016. URL: <https://www.bbc.com/news/world-middle-east-19744533>

військовою допомогою повстанцям, ставши головним спонсором повстання в Чаді.

Серед причин, що змусили Муаммара Каддафі вторгнутись в чадський конфлікт, є ряд як ідеологічних, так і політичних причин.⁶⁷ Першопричиною вторгнення, лідер лівійської Джамахірії вважав захист прав мусульман і революціонерів. Важливим фактором став Антисіоністський вектор зовнішньої політики Каддафі. Чад активно співпрацював з Ізраїлем в економічному та у військовому плані, що сприяло ворожому ставленню Каддафі до своїх сусідів. Так лідер Джамахірії розробив спеціальний план, який полягав в злитті Лівії і Чад в єдину державу. Однак для реалізації своїх задумок Каддафі була необхідна людина з про-лівійськими поглядами в Нджамені, проте перспектива стратегічного союзу з режимом Томбалбая була майже неможлива. Як наслідок завдяки лівійській підтримці, Каддафі намагався закріпити силу про-лівійських поглядів серед лідерів Фронту національного визволення Чаду (ФРОЛНА).⁶⁸

Так одною з перших місій послідовників Каддафі в чадських революціонерів являється окупація смуги Аузу, яку де-факто контролювала друга армія ФРОЛНА. Ці незаселені землі зацікавили Каддафі одразу як він прийшов до влади. Основними причинами такої політики є: По-перше, бажання Каддафі здійснювати вплив на хід громадянського протистояння в Чаді. Повалення режиму Томбалбая дозволило б Каддафі створити базу для ведення підривної діяльності в таких країнах як: Нігер, Судан.

По-друге, територія Аузу закріпилася, багата родовищами уранової руди. Отже, можна зробити висновок, однією з основних причин включення Аузи до складу Лівії, отримання сировини для створення ядерної зброї⁶⁹.

⁶⁷ Strife in Libya Could Presage Long Civil War // nytimes.com. 24 August 2014. URL: <https://www.nytimes.com/2014/08/25/world/africa/libyan-unrest.html>

⁶⁸ Там само.

⁶⁹ HoR disbands officially recognized and funded militias // libyaherald.com. 13 August 2014. URL: <http://www.libyaherald.com/2014/08/13/hor-disbands-officially-recognized-and-funded-militias/#axzz39zssHULF>

Але, також необхідно взяти до уваги, що Каддафі проводив революційну політику в Мозамбіку, Анголі, Північній Ірландії, Іспанії і Філіппінах. В подальшому почала просочуватись інформація про причетність Каддафі до італійських «Червоних Бригад», японської «Червоної Армії» і ін. Спільною рисою цих угруповань були терористичні методи для досягнення свої цілей. Як наслідок, через все це, Лівія закріпила за собою ярмо країни яка спонсорує тероризм.

Ще однією причиною, становлення лівійського режиму як міжнародної проблеми, стала арабо-ізраїльська війна 1973 р. Ще до початку конфлікту було ясно щодо розбіжностей режимів Каддафі і Садата. Лівія характеризувала цей конфлікт як афера комерційного характеру, адже Каддафі вважав що, визволення Палестини не було кінцевою метою війни, що призвело до відмови лівійського лідера брати в ній участь. Однак Каддафі не відмовився від участі у війні повністю, так ним було виділено ескадрильї винищувачів, та слід не забувати про фінансову допомогу. Ці дії, розцінювались скоріше не як допомога а вираження солідарності щодо політики А. Садата⁷⁰.

Програш Єгипту та його союзників а також укладання Синайські угоди 1973 року призвело до ще більшого напруження протиріч між Єгиптом та Лівією. А вже після «Принципів відносин і співробітництва між Єгиптом і США» Лівія почала сприймати Садата як одного з головних ворогів, які зрадили арабський світ і переметнувся до ворожого, так званого західного табору. Наслідки цих подій привело Лівію в дуже скрутне становище, оскільки вони приводили до кардинальної зміни геополітичної ситуації навколо Лівії, так почала нарощуватись американська експансій на політика в Єгипет, це призвело до того, що для Лівії небезпека агресії ззовні зросла кардинально. І через побоювання такої небезпеки Каддафі був вимушений

⁷⁰ Егорин А.З. Муаммар Каддафи. Москва: ИВ РАН. 2009. С. 245.

звернутись до головного супротивника Сполучених Штатів – СРСР.⁷¹ Посилення ворожих сил в регіоні змусило Каддафі шукати шляхи зміцнення потенціалу Лівії на регіональній арені. Хоч Каддафі й намагався протидіяти посиленню впливу СРСР в країнах третього світу, Радянський Союз був єдиною державою, яка була зацікавлена в задоволенні потреби лівійського режиму.

Так власне, влітку 1974 року, права рука Каддафі, майор Джалуд здійснив візит до Москви, основною ціллю якого було підписання договорів про постачання зброї Лівії.⁷² Підписання цього договору послугувало збільшенню ділових зустрічей в майбутньому. Однак відносини між країнами обмежувалися тільки військово-технічним співробітництвом, оскільки Лівія відмовлялась надавати права використання території Лівії в стратегічних цілях Радянським Союзом.⁷³

Співпраця Лівії та СРСР дозволила значно посилити військовий потенціал режиму Каддафі. Також, ця співпраця дала можливість лівійському режиму здійснювати тиск на сусідні країни. Також союз Москви та Тріполі сприяв ускладненню лівійської проблеми, і тепер вона асоціювалась з протистоянням двох блоків. Після цього Каддафі направив свою підривну діяльність на єгипетський режим А. Садата, і починаючи з 1974 року Каддафі почав відкрито закликати щодо повалення диктатури і встановлення демократичного устрою в державі. Лівія стала активно фінансувати опозицію, та закликати племена, які розміщені на межі двох держав, до збройного виступу проти уряду Садата. Також слід зауважити, що окрім

⁷¹ Statement by the President of the Security Council // United Nations: official web-site // Security Council report. URL : http://www.securitycouncilreport.org/atf/cf/%7B65BF9B-6D27-4E9C-8CD3-CF6E4FF96FF9%7D/s_prst_2017_26.pdf

⁷² Егорин А.З. Муаммар Каддафи, М. ИВ РАН. 2009. С. 246.

⁷³ Statement by the special representative of the secretary general in Libya, Ghassan Salamé, on the national conference // UN missions: official web-site. URL: <https://unsmil.unmissions.org/statement-special-representative-secretary-general-libya-ghassan-salam%C3%A9-national-conference>

Єгипту, Тріполі проводило підривну діяльність і в Судані підтримуючи опозиційний рух.⁷⁴

В кінці 70-х років ХХ століття положення Лівії як гравця на міжнародній арені взяло курс на стрімке падіння, в наслідок укладеного оборонного договору А. Садат і Д. Німейрі 1976 року. Даний пакт в Лівії схвалили як «антилівійським військовим союзом». Це призвело до того що відносини Лівії і її східних сусідів почали балансувати на грані між миром та війною. 1977 рік характеризувався як пік напруги між державами, внаслідок організованого лідером Тріполі протесаного маршу, який був зупинений єгипетськими військами на кордоні. Відповіддю Лівії на такі діяння були бомбардування позицій єгиптян армією Каддафі, що і стало причинним рушієм хоча і не досить таки тривалої, але повномасштабної військової кампанії Єгипту проти Лівії, яка показала всю слабкість лівійської армії.⁷⁵

Не менш поганим для Лівії виявився розвиток подій і на південному напрямку - в Чаді, причиною цього послугувало укладання договору між генералом Г. Маллум, що повалила режим Томбалбая, і одним з керівників ФРОЛІНА - Х. Хабре. Основною проблемою було те, що Х.Хабре не визнавав Аузу, лівійською територією, а вважав, що вона була незаконно окупована 1973 році, також він виступав проти революційного повстання проти уряду Чаду і очолив кабінет міністрів, тим самим він лиш посилив анти лівійську коаліцію в Чаді.

Як наслідок Каддафі був вимушений різко змінити інтенсивність своєї політики на чадському напрямку. Так були збільшені потоки як грошової так і мілітаристської допомоги підвладним Лівії рухів, які були розташовані в Чаді. Серед таких союзників можна виділити Г. Уеддея. У подальшому

⁷⁴ Statement by the special representative of the secretary general in Libya, Ghassan Salamé, on the national conference // UN missions: official web-site. URL: <https://unsmil.unmissions.org/statement-special-representative-secretary-general-libya-ghassan-salam%C3%A9-national-conference>

⁷⁵ Рошин М. В. Новая Ливия: тернистый путь... куда? // Азия и Африка сегодня. Вып. №2. Февраль 2014. С. 23.

Каддафі почав поступовий перехід від підтримки про лівійських рухів в Чаді до прямого конфлікту.⁷⁶

В подальшому, в 1979 диктатура Ф. Маллума, і в результаті до влади прийшов Г. Уеддей, що був послідовником поглядів Каддафі. Ще одним плюсом для Каддафі було виведення французького військового контингенту. Однак, не все було так гладко, як на це сподівались Лівія та її проолівійські прихильники у Чаді, адже, до Перехідного уряду увійшов і Хабре, що являвся головним противником лівійського режиму, саме він був засновником революційного повстання, яке було спрямоване проти Уеддея. Однак через відсутність французьких військових сил, як головного стримуючого фактора, повстання було придушене завдяки допомозі Каддафі, а Хабре був змушений бігти до Судану.

Політика агресора Лівією в Чаді стала першопричиною формуванню, відомої у всьому світі «лівійської проблеми», і саме повномасштабне вторгнення Лівії дало їй такий вигляд, який і характеризував її в останнє десятиліття холодної війни. Це призвело до того що США були вимушені поставити питання «лівійської проблеми» до порядку денного, адже зростання впливу Лівії в регіоні сприймали як черговий прояв тиску комуністичного табору, якому має бути дана відсіч. Так американцями була запроваджена ідея сприяння неспроможності лівійського режиму можливості впливати на міжнародній арені і в подальшому ізоляції країни.

Ініціатором дій був держсекретар А. Хейг, що включали в себе досить широкий спектр заходів, серед яких:

- виділення «лівійської проблеми» як головної регіональної проблеми, цим самим закликаючи зміцнювати обороноздатність країн які оточують Лівію;
- проведення морських навчань в Східному Середземномор'ї.

⁷⁶ Communique Number One. Broadcast by Colonel Qadhafi after taking power. Sep. 1, 1969. <http://www.arabji.com/libya/govt.html>

– ведення активної пропагандистської політики Америкою в сусідніх з Лівією країнах, таким чином переконавши їх зайняти якомога жорсткішу позицію щодо діяльності лівійського режиму.

Однак не дивлячись на радикальну політику США по відношенню до Лівії, причиною конфронтації між США і Лівією стала не ця сама радикальна позиція Америки, а бойові дії в затоці Сидру між сторонами. І як наслідок, через загострення в 1981 році саме і почались ці бойові дії шляхом відкриття вогню по патрульним літакам Сполучених Штатів Америки. Результатом стало те що, лівійські сили були знищені. Ця подія стала рушієм зближення режиму Каддафі з Радянським Союзом. За наказом Каддафі, військовим кораблям СРСР було надано дозвіл на входження в порти Лівії. Каддафі підкріпив своє положення шляхом підписання тристороннього оборонного договору з Ефіопією і Південним Єменом. Після вбивство А. Садата «лівійської проблеми» набрала ще більших оборотів, оскільки в очах заходу це виглядало як посилення положення Каддафі в регіоні. На фоні цього Каддафі почав здійснювати терористичні акти, шляхом терактів в Кенії та Франції, основною ціллю цих терактів повинні були стати громадяни США. Одразу після цього Р. Рейганом було прийнято рішення ввести повне нафтове ембарго. Як наслідок, ескалації конфлікту вдалось уникнути, оскільки режим Каддафі різко знизив терористичну активність, та й Чадський фронт був не досить сприятливим для Лівії.

М. Горбачова прийшовши до влади у березні 1985 році, кардинально змінив хід подій щодо «лівійської проблеми», адже лідер СРСР був націлений не на конфронтацію із Заходом, а на діалог. Лівія в очах Заходу зображувалась як плацдарм протистояння двох наддержав. Але, ввівши повне ембарго на лівійську нафту, США повністю відрізали Каддафі від усіх шляхів доходу, що спричинило зростання державного боргу Лівією, який вже на 1985 рік сягав \$ 4 млрд. І виходячи з цього, СРСР зрозумів, що можливість розміщення сил СРСР досить таки нереалістичний, і Лівія в пріоритетах

Радянського Союзу визначалась як ринок збуту зброї. Так вже до кінця 1985 американо-лівійський конфлікт сприймався Радянським Союзом як периферійне протистояння, це розв'язало руки і надало повну свободу США щодо методики ведення бою.

Теракти в аеропортах Відня і Риму стали головними причинами посилення ескалації конфлікту. Терористичне угруповання Абу Нідаль взяла на себе всю відповідальність за данні теракти, яка фінансувалась Лівією.⁷⁷ Відповідними діями на це став указ №12543, 1986 року, в якому зазначалось про існування загрози національній безпеці США. Білий Дім намагався усіма силами задобрити європейські країни приєднатися до даних заходів а також, підтримали військову операцію в Лівії. Однак у європейських держав виникали сумніви щодо військової операції, діяннях США. Але за ініціативою США, було організовано військові навчання в затоці Сидру, результатом яких стало знищення лівійських зенітних комплексів та бойових човнів.

Цей інцидент підштовхнув Каддафі до ще більшого використання терактів, так у 1986 році в Берліні була здійснена серія терактів. Вони спонукали США до проведення каральної спец операції, відомою під назвою «Каньйон Ельдорадо». В ході даної операції літаками було здійснено наліт та бомбардування резиденції Каддафі в Тріполі. Основною ціллю цієї операції було зростання народного невдоволення режимом і подальше його повалення. І власне ця місія дала свої плоди, адже 16 і 17 квітня 1986 по всім містам Лівії пройшли антиурядові виступи у військових частинах, але режим Каддафі вистояв. Також слід виділити те, що через загибель лівійських мирних громадян, посилювалось значення націоналізму, що призвело до згуртованості народу Лівії навколо Каддафі.

Хоч ця згуртованість і дозволила Каддафі утримати владу в своїх руках, але посилення соціально-економічних проблеми зростало з кожним

⁷⁷ Ответственность за теракты в Ливии взяла на себя группировка Абу Нидаль // rg.ru. январь 2016. URL: <https://rg.ru/2016/01/08/terakti-anons.html>

днем. Розуміючи, що сплеск цього націоналізму досить короткочасний, Каддафі ж одразу почав використовувати його у своїх інтересах, задля посилення своєї влади в Лівії. Так за вказівкою Каддафі, було збільшено фінансування і надано більше прав революційним комітетам, надавши їм більшу свободу в придушенні будь-яких опозиційних рухів. Це призвело до нестійкої позиції режиму, для повалення якого досить би було будь-який привід, який власне і стався в досить короткий час.

«Чадська афера» ініційована Каддафі, стала справжнім фіаско для нього. Не дивлячись на сприятливі обставини для Каддафі, а саме контроль північної частини країни Г. Уеддея.⁷⁸ Однак лівійським лідером було допущено перелік помилок як стратегічного так і тактичних помилок, серед яких можна виділити, так-звану «лівіезацію», що проводиться на підконтрольній Уеддею території, не була тепло сприйнята як населенням так і військовим які підкоряються Уеддею. Поведінка військових Каддафі в Чаді підштовхнуло війська Уеддея перейти на сторону Хабре. У серпні 1986 року між силами ФАП і арабської фракцією ППНЕ Революційною Демократичною Радою, очолюваною Каддафі, стався збройний конфлікт, в ході якого лівійські війська вирішили втрутитися на стороні Умара. Результатом стало заключення Уеддея під домашній арешт, і як наслідок командири ФАП вступили до складу військ Національної армії Чаду, яку очолював Хабре, це спричинило значне збільшення складу особових військ Чаду. Ця подія надала повну перевагу чадській стороні.

Після початку наступу лівійські війська одразу зазнали поразки, внаслідок яких Чад повернув собі північні території країни. Армія Чаду відчула перемогу і продовжила наступ, так військами Хабре було здійснено різку атаку углиб Лівії, і завдяки цьому змогла знищити найбільшу військову базу Лівії - Ма'атан Бішрі. Саме ця втрата Каддафі піт на примирення з

⁷⁸ St John, Ronald Bruce. Historical Dictionary of Libya. Rowman & Littlefield. 2014. P. 200.

Хабре. Відтак 11 вересня 1987 року був підписаний мирний договір між Хабре, що поклало край лівійсько-чадському конфлікту.

Конфлікт Лівії з Чадом призвели до катастрофічних наслідків для режиму Каддафі. Наслідками яких стали значні втрати серед особового складу лівійських військ та падіння авторитету Каддафі всередині країни.

Лівія змінила вектор своєї політики на 180 градусів відійшовши від агресивної політики і налагоджуючи мирні відносини зі своїми сусідами. Каддафі було ініційовану інтеграційну зовнішню політику з Алжиром і Тунісом. Також Каддафі змінив свої погляди по відношенню до Єгипту, стараючись налагодити відносини. Той самий курс був обраний і стосовно Ізраїлю⁷⁹.

2.2. Перша громадянська війна в Лівії та її основні актори

На початку 2011 року містами Лівії а особливо в Бенгазі пройшла хвиля масових виступів опозиції проти режиму Каддафі, висвітлюючи ці новини, місцевими ЗМІ в ефірі було заявлено про смерті 13 демонстрантів, і масові поранення. Це призвело до радикальних демонстрацій по всій Кіренаїці, день коли почались ці виступи назвали «День Гніву». В подальшому повстанці успішно проривали оборону в місті Аль-Байда і встановити над ним контроль. Дивлячись на це, головнокомандуючий Міністерства Внутрішніх Справ генерал Абдель Фаттах Юнес, перейшов на сторону протестувальників і заохочував військових слідувати за його прикладом, це призвело до сепарації основних збройних сил Лівії, так було утворено два табори: ті, що були підпорядковані Муаммару Каддафі і ті хто був його супротивниками. Каддафі не хотів повторювати подій в таких як в Єгипті чи Тунісі та позбавляє Лівію доступу в Інтернет, і поставив ультиматум опозиції, щоб ті в якомога скорому порядку підготували список

⁷⁹ Vandewalle, Dirk J. A history of modern Libya, Cambridge University Press, 2006. P. 52

вимог і сісти за стіл переговорів. ЗМІ починають розповсюдження інформації про те, що невідомі літаки завдали ударів по військовій базі в Бенгазі, що були під контролем бунтівників.⁸⁰ Також ЗМІ повідомляє що, лівійські війська підконтрольні Каддафі здійснили розстріляли протестуючих, убивши близько 200 мирних людей.

В подальшому, ще один генерал, на ім'я Сулейман Мухаммад, перейшов на сторону протестуючих. Так Каддафі втратив контроль над містом Тубрук, а через 2 дні і контроль над Кіренаїкою було втрачено. І вже після цього влада залишила всі спроби повернути території під свій контроль. 26 лютого було проголошено тимчасовий уряд Лівії, очолюваний Мустафа Мухаммед Абдель-Джаліль, який був при владі Каддафі міністром юстиції. У Бенгазі був створений державний телеканал, який вже був незалежний від уряду Каддафі під назвою «Альхурра». По цьому каналі було оголошено марш на Тріполі. 2 березня повстанці атакували порт Брега який слугував для зберігання нафти, а на наступний день - місто Ель-Агейла⁸¹.

Час для мирного врегулювання суперечностей наданий Каддафі минув. Отже, після того як протестуючі опозиційні сили захопили місто Рас-Лануф, наступною їх ціллю стало місто Сирт, але вони там натрапили на запеклий опір військ підвладних лівійському диктатору і після серії локальних конфліктів настав переломний момент, і вже війська Каддафі перейшли в наступ на східному фронті. Відвоювавши місто Бін-Джавад, лівійська армія продовжила наступ на Бенгазі, і вже наступного дня війська Каддафі атакували нафтопереробний завод Рас-Налуф.⁸² В запеклих боях лівійська урядова армія підвладна лідеру Лівії взяла місто під свій контроль. Завдяки стрімкому наступу було взято місто Брегу, і вже планувався план штурму Аждабії, який в подальшому пройшов успішно. Основні засоби взяття міст, були інструменти військового призначення, а саме: артилерія, танки та

⁸⁰ St John, Ronald Bruce. *Historical Dictionary of Libya*. Rowman & Littlefield. 2014. P. 187.

⁸¹ Guide to key Libyan militias" // BBC News. 11 January 2016. URL: <https://www.bbc.com/news/world-middle-east-19744533>

⁸² John Oakes. "Karama – Operation Dignity". / *Libya Stories*. 2014. P 92.

авіації. І вже 19 березня урядові війська дібрались Бенгази, який був центром революції⁸³.

Міжнародна спільнота негайно почала реагувати на події в Лівії. Так, Росія знищує надію Каддафі на безмежний потік зброї і вводить заборону на постачання озброєння до Лівії. ООН приймає резолюцію №1973, яка ввела без польотну зону над Лівією. Через те що громада Амазіг, зі всім своїм населенням, перейшла на сторону революціонерів і успішно зупинила наступ збройних сил Каддафі, війська диктатора, потерпіли поразку біля гір Нафуса.

Особливо Франція надавала підтримку опозиційним силам Лівії, і одразу після прийняття резолюції Радою Безпеки ООН, французька авіація здійснила першу розвідувальну операцію. І в той же день французькими літаками вже були знищені перші одиниці бронетехніки Каддафі. Ця операція отримала назву «Харматан»⁸⁴.

Далі, в інформаційному просторі лівійських ЗМІ з'являється інформація про те, між Катаром та силами опозиції було підписано договір про поставку нафти. Однак слід зазначити, що не дивлячись на успіхи повстанців, справи в цілому в них йшли не дуже добре, і послугувало цьому відсутність досвіду і брак озброєння. Вже в квітні міста, які були взяті під контроль повстанцями перейшли під контроль армії, при тому, що в них не велись бойові дії. Дивлячись на це, Франція вирішила відправити до Лівії військових тренерів, для покращення бойових вмінь.

31 березня 2011 року в місті Брега почались затяжні та безініціативні бої, але все ж таки революціонери були вимушені здати місто. Після цього на Східному фронті настало затишшя, через неспроможність урядових військ вести наступальні дії через значні втрати, опозиція в свою чергу, не мали достатню кількість озброєння, і не мали досвіду ведення бойових дій,

⁸³ Aimen M., Ahmed M. " Benghazi attack on Islamists". / Libya Herald. 26 May 2014. P 29.

⁸⁴ Libya Live Blog – March 19 // Aljazeera. URL: <http://blogs.aljazeera.net/live/africa/libya-live-blog-march-19>.

тому не могла вести контр-наступальні дії. В наслідок цього затишшя, сторонами було висунута пропозиція про мирні переговори.

Проте обидві сторони були категорично проти переговорів, адже обидві сторони не хотіли поступатись позиціями одна одній, а саме Муаммар Каддафі не хотів віддавати владу і залишати свій пост, а опозиціонери не хотіли бачити його в якості лідера Лівії.

Вже 30 травня Перехідна Національна Рада Лівії у соціальній мережі Facebook заявила, про те, що угруповання повстанців перетворюється на Національну Визвольну армію. Ця заява сприяла підвищенню рівня бойового духу опозиційних військ. Так, до 2011-го року такі країни як, Франція, США, Великобританія, Катар і ОАЕ, та іще 25 країн визнали владу Перехідної Національної Ради Лівії. Ці країни допомагали новій владі як і гуманітарною так і військовою допомогою⁸⁵.

В середині серпня на півдні Лівії спалахнули активні військові дії. Активізація авіації та флоту країн НАТО і санкції накладені Радою Безпеки, призвели до того, що наступальні можливості Каддафі і його військ почали поступово знижуватися. У опозиціонерів, навпаки почали рости сили шляхом поповнення добровольців, які прибули з різних міст Лівії, а також за рахунок лівійців які повернулись з закордону. Через те що війська Каддафі були у меншості і їх бойовий дух постійно падав, вони почали здавати повстанцям місто за містом. Наступним планом просування заколотних військ було місто Ез-Завії, адже воно мало значення стратегічного характеру - там знаходився єдиний нафтопереробний завод, розташований в безпосередній близькості від Тріполі. За допомогою авіації НАТО, опозиційні сили, здійснили успішний штурм міста Ез-Завію і взяття нафтопереробного заводу під свій контроль було виконано. Взяття під свій контроль Ез-Завії, дало відкрило шлях до наступної бажаної цілі, міста Тріполі.

⁸⁵ Steven Hugh Lee. Libian attack bring challenge to U.S. // Alternative History. 2014. URL: <https://www.nytimes.com/2012/09/13/world/middleeast/us-envoy-to-libya-is-reported-killed.html?mtrref=www.google.com&gwh=638C4BF4AB4F2B180B6094CA8C158BB5&gwt=pay&assetType=REGIWALL>

Франція, активно підтримуючи повстанців таємно постачає зброєю і припаси опозиції в північно-західному районі Тріполі. Так Францією було поставлено лівійським опозиційним силам стрілецьку зброю, гранатомети та протитанкові комплекси Milan. Через те що повстанці контролювали не весь регіон, перший час зброю доставляли літаками, але в подальшому коли повстанці взяли весь регіон під свій контроль, і поставки почали відбуватися на регулярній основі в невеликих аеропортах⁸⁶.

Так, за допомогою Франції опозиціонери здійснили потужну атаку на Тріполі⁸⁷. Також за даними свідків було відомо і про участь військових сил Катару і ОАЕ. І завдяки силам НАТО, опозиція 21 серпня вже увійшла в Тріполі. І вже на наступний день опозиціонерами була захоплена більшу частину Тріполі, в свою чергу сили Каддафі почали активно відступати. Західні держави, в добавок до цього, провели потужну інформаційну атаку, яка змогла змінити громадську думку лівійців на вигідну для Заходу.

Після взяття міста Тріполі бої почалися на сході Триполітанії. Але в дуже короткий строк, Каддафі втратив контроль на всій території регіону, і там було визнано владу Перехідної Національної Ради. І вже 17 вересня 2011 Перехідній Національній Раді було надано статус повноправного члена ООН. Режим Каддафі ж визнавався не легітимним. Лівійський диктатор з залишком своїх військ відступив до міст Лам, Сирт, Бені-Валід і Себха.

30 серпня повстанцями було розроблено план, згідно з яким лоялістам в місті Сирт та Бен-Валіде був поставлений ультиматум здатися до 10 вересня. На передодні закінчення терміну ультиматуму сили Каддафі зробили спробу прорватися крізь блокаду, потерпіли поразки від військ як революціонерів так і НАТО. 13 вересня Національна Рада заявляла що, дає 2 дні жителям Бені-Валіда, щоб покинути місто і перебраться в більш безпечне

⁸⁶ Statement by the President of the Security Council // United Nations: official web-site // Security Council report. URL : http://www.securitycouncilreport.org/atf/cf/%7B65BFCF9B-6D27-4E9C-8CD3-CF6E4FF96FF9%7D/s_prst_2017_26.pdf

⁸⁷ First on CNN: US bombs ISIS camps in Libya, dozens killed // CNN.com. 20 January 2017. URL: <https://edition.cnn.com/2017/01/19/politics/us-airstrikes-libya-isis/index.html>

місце. 16 почався штурм міста, опозиційні війська зміцнилися в долині, що вела до центру міста, однак на цьому їх просування зупинилося⁸⁸.

Гірська місцевість Бені-Валіду дала певну перевагу військам Каддафі, там було розташовано безліч снайперів і одиниць артилерії, що дозволило стримувати атаку ворога протягом 2 тижнів. Повстанська армія виявилася невідповідною до ведення тривалої облоги, що змусило ПНР підтягнути до Бені-Валіда танки і артилерію, щоб прискорити взяття міста. Не дивлячись на значні втрати опозиційні війська Перехідної Національної Ради 17 жовтня взяли місто під свій контроль, після цього, головною ціллю військ ПНР було мість Сирт, де, як пізніше з'ясується, і переховувався сам Муаммар Каддафі із залишками свого оточення. На початку листопада сили ПНР почали наступ на Сирт. Хоч і війська ПНР зустріли запеклий опір, який Каддафські війська давали протягом 3 тижнів, але все-таки їм вдалось придушити сили Каддафі, і 21 листопада 2011 року вбивством Муаммара Каддафі було покладено край громадянській війні в Лівії.

Говорячи про роль Катару в Арабській весні, слід провести детальний аналіз, оскільки ця держава являлась основоположником у поваленні режиму Каддафі. Характеризуючи ситуацію на близькосхідному регіоні, то можна сказати, що Катар був одним з основних гравців на близькосхідній політичній арені. Катар завдяки своїм величезним запасам газу став одною з найбагатших країн світу. Сукупність цих факторів призвело до того, що Катар хотів розширити свою сферу впливу, намагаючись створити конкуренцію з іншим лідером регіону, Саудівською Аравією.

Коли у 1995 році до влади прийшов до влади Хамад Бен Халіф Аль Тані, основним завданням Катару стало утворення Катару як країни лідера арабського світу, яка може брати участь у вирішенні регіональних конфліктів. Завдяки міцній економічній позиції та гарантії безпеки, Катар ініціював початок самостійної зовнішньої політики. Хоча і на шляху

⁸⁸ Рошин М. В. Новая Ливия: тернистый путь... куда? // Азия и Африка сегодня. Вып. №2. Февраль 2014. С. 25.

реалізації зовнішньої політики стояли інші держави арабського регіону, однак зовнішньополітична діяльність Дохи була досить успішна.

Найбільш успішним періодом діяльності Катару це початок Арабської весни, адже саме внутрішня дестабілізація країн де проходили хвилювання дали можливість Катару, зайняти місце одної з найбільш впливових держав-членів Ліги арабських держав. При цьому критична ситуація підігрівалась діяльністю Катару, США, Франції і Великобританії, яка в свою чергу призвела до дестабілізації всього Близькосхідного регіону. Також можна сказати що завдяки Арабській весні, Катар отримав величезну кількість дивідендів. Внаслідок Арабської весни на Близькосхідному регіоні, вплив таких регіональних акторів, як, Лівія, Сирія та Єгипет був значно занижений. На додачу, як Катар так і Саудівська Аравія стали єдиними державами у Перській затоці, які мали ресурси для того щоб врятувати від банкрутства ці країни. І як висновок, через ситуацію Арабської весни лідери потужних регіональних держав стали просто залежними від такої невеликої держави⁸⁹.

Ісламізація, ще одна з причин зростання впливу Катару, адже після подій «арабської весни», до влади прийшли ісламісти, на рішення яких Катар мав значний вплив як у фінансовому та і в ідеологічному плані. Також завдяки розвинутій телекомунікації, наприклад телеканалом «Аль-Джазіра», керівництво Катару здійснювало повний контроль над інформаційним простором арабського світу, що дало Катару тотальну перевагу в плані інформаційно-пропагандистського стану у інформуванні подій Арабської весни у регіоні. Такий потужний інструмент пропаганди як, телеканал «Аль-Джазіри», Катаром був розкритий у повному обсязі: саме по цьому каналу розповідали про героїчні вчинки повстанських сил Лівії, а Муаммара Каддафі – зображувався злісним диктатором, який бажав знищити власний народ. Завдяки Катару, глядачі сприймали інформацію навколо Лівії, про те як

⁸⁹ Qatari special forces led Libyan attack on compound) // The Week URL: <http://www.theweek.co.uk/politics/2821/qatari-special-forces-led-libyan-attack-compound>

лівійський народ повстав проти диктатури і почав відвойовувати свою свободу. Дуже цікавим фактом було те, що у порядку денному новин в ефірі не було повідомлень про участь терористів на боці повстанців, чи про незаконні постачання зброї опозиціонерам, що вказувало на напрям політичної діяльності Катару щодо ситуації в Лівії. В кінці-кінців машина пропаганди Катару привела до того, що на певному етапі у світової аудиторії сформувалась єдина картина подій громадянської війни в Лівії: пригноблений народ, який страждав скільки років від узурпатора, вирішив почати боротьбу проти тиранії Каддафі, щоб звільнитись від усіх страждань, які приніс ім. їх деспот.

Досить таки важко оцінити вклад Катару у поваленні режиму лівійського лідера, оскільки все що було в силах катарського еміру, було зроблено. Катар став першою країною серед арабських держав, яка визнала ПНР Лівії (Перехідна Національна Рада) і саме Катар можна вважати державою ініціатором військової операції в Лівії. Так, емір Катару виділив для військових НАТО, літаки, типу «Dassault Mirage III» які повинні були бути задіяні у військовій операції. Також, Катар допомагав опозиційним силам Лівії на відбитих у Каддафі територіях, що дозволяло Катару не потрапляти під санкції та постачати повстанцям паливо. За умов ембарго на постачання зброї, Катар на регулярній основі доставляв повстанцям озброєння, в списку яких були французькі ПТРК «Milan» та стрілецьку зброю бельгійського виробництва «FN F2000». Катар займався і навчанням повстанців бойовому мистецтву, а в подальшому при можливості штурму Тріполі військові збройні сили Катару повинні були приєднатися до революціонерів.

Не менш важливим інструментом у поваленні режиму Каддафі був і релігійний фактор, який Катар використовував на повну потужність. Вигнаний з Єгипту голова Всесвітнього союзу мусульманських улемів та один з основоположників ідеологічного напрямку «Muslim Brotherhood» Ю.

аль-Кардаві, отримував притулок та фінансування від Катару, засуджував політику тиранічного режиму Каддафі та закликав повстанські сили брати владу у свої руки. Саме за допомогою Ю. аль-Кардаві Катар здійснював певний вплив на ісламістські силові формування в Лівії, серед яких були: ватажок Аль-Каїди А. Салабі, та вже вище згаданий, колишній голова військової ради Лівії А. Бельхадж. Правляча сім'я Катару також просуvala ідею інтеграції післяреволюційної Лівії в міжнародні структури. Також, ще слід зауважити ще те що Каддафі давав досить таки багато свободи у слідуванні Корану, що призвело до того що, релігійні діячі дуже негативно почали ставитись до лівійського лідера, він в їх очах виступав у ролі еретика.

Не дивлячись на всі спроби, Катару не вдалось підбити під свій вплив Лівію, і зробити її своїм васалом. Спроби Катару поставити Лівію під свій вплив як в політичному так і у ідеологічному аспектах, а також те що правляча сім'я Дохи намагалась посилити вплив груп ісламістів які були їй підконтрольні призвело до радикалізації лівійського режиму, і як наслідок Лівія почала проводити активні чистки, що призвело до того що, тимчасовий уряд Лівії був очищений від союзників Катару. Напруга між розвинутим Заходом та Катаром почала зростати, через самовільну діяльність Катару, який прагнув поставити до влади поступливий для себе режим влади у Лівії, і це призвело до появи ідей налагодження відносин з Заходом з ісламістами.

Виходячи з усього вищезазначеного, можна зробити висновок: Катар, як основний спонсор повстання в Лівії в ході революцій «арабської весни», був не готовий до такого важкого і багаторівневого процесу, що відбувся у регіоні. На додачу, Катар так і не отримав визнання повноправного, та що головне рівноправного гравця на міжнародній арені як він собі це представляв, причинами цьому послуговували: нестача досвіду у веденні політичної діяльності, і власне через це Катару так і не вдалось розробити конкретного та чіткого плану стабілізації регіону від кризи. Звідси напрошується висновок, що політика катарського правління направлена на

встановлення ісламістів в уряди сусідніх держав здійснилася лише частково: так в Тунісі правлячою партією стала «ан-Нахда», а в Єгипті так звані «Брати - мусульмани». А от ісламізація Близького Сходу, підвищення цін на нафтопродукти причиною яких була нестабільна ситуація в регіоні – грали Катару на руку і виправдались в повній мірі⁹⁰.

2.3. Внутрішні причини та перебіг Другої лівійської громадянської війни

Після падіння режиму Каддафі в 2011 році стабілізація, очікувана для постконфліктного переходу в Лівії, ще не досягнута. Навпаки, країна поділилась на два головні політичні центри і відтоді занурюється в громадянську війну. Через вісім років після революції Лівія залишається в хаотичному стані, де проживають збройні групи, терористи та злочинні мережі. Після закінчення терміну дії Лівійської політичної угоди у грудні 2017 року будь-які спроби знайти політичний компроміс між Тріполі та Тобруком постійно підривались як політичною роздробленістю на місцях, так і шкідливими іноземними довіреними особами.⁹¹ Більше того, рішення щодо поділу Схід-Захід видавалась ще більш недосяжною, оскільки напруженість досягла свого піку в 2014 році і відтоді погіршувалась⁹². Після наступу на Тріполі, розпочатого 4 квітня силами зі Сходу країни і що відбулись лише за 10 днів до мирної конференції за підтримки ООН, яка мала можливість лідерам вийти глухого кута у політичних переговорах та

⁹⁰ Qatar supplying light weapons to Libyan rebel forces // Arabian Business <http://www.arabianbusiness.com/qatar-supplying-light-weapons-libyan-rebel-forces--394905.html>

⁹¹ Report of the Special Rapporteur on the human rights of internally displaced persons on her visit to Libya // // United Nations: official web-site // Security Council report. URL: http://www.securitycouncilreport.org/atf/cf/%7B65BFCF9B-6D27-4E9C-8CD3-CF6E4FF96FF9%7D/a_hrc_3839_add.2.pdf

⁹² Алтавил Фарис Али. Политические факторы свержения режима М. Каддафи и формирования послевоенной политической системы Ливии // Каспийский регион: политика, экономика, культура. 2015. № 2. С. 149.

призначити нові загальні вибори, довгоочікувана стабілізація ситуації в країні ще дуже далеко⁹³.

Найочевиднішою причиною триваючої кризи стала відсутність сильної центральної влади, яка могла б заповнити вакуум влади, залишений режимом Каддафі, і, як наслідок, політична фрагментація. Після повалення режиму в 2011 році жодна політична фракція ніколи не користувалася достатньою підтримкою, щоб керувати країною, і, отже, надлишок акторів переповнився національним політичним ландшафтом через повну відсутність політичного консенсусу. Ця ситуація призвела до конфлікту в 2014 році та нині є основною причиною поточного політичного глухого кута⁹⁴. Як безпосередній наслідок відсутності центрального уряду з монополією насильства, найбільш серйозною проблемою в Лівії є надзвичайно нестабільне середовище безпеки. Обидва конкуруючі блоки покладаються на різні механізми влади, щоб задовольнити свої потреби в безпеці, але жодна з них не має твердого контролю над кожним актором у своїх комплексах безпеки. Тому ні в Тріполі, ні в Тубруці немає нічого, що можна було б охарактеризувати як стабільний, законодавчий орган безпеки. Нступною причиною ескалації цього конфлікту стала нафта, навіть в різних джерелах її називають нафтовою війною. Ресурси нафти в країні еквівалентні близько восьмидесяти відсоткам експортних надходжень Лівії та та формують більше 50% ВВП країни. Виходячи з цього, стає ясно чому контроль над нафтовою промисловістю лежить в центрі пошуку влади між Східним та Західним блоками⁹⁵.

Недаремно з розколом національних інституцій між Тріполі та владою Тобрук-аль-Байди НКК, лівійська державна нафтова компанія, також розділилася на дві паралельні установи, що базувалися відповідно в Тріполі

⁹³ Новый тупик ждёт присланный ООН «президентский совет» // za-kaddafi.org 26 января 2016. URL: <http://za-kaddafi.org/node/40837>

⁹⁴ Рощин М. В. Новая Ливия: тернистый путь... куда? // Азия и Африка сегодня. Вып. №2. Февраль 2014. С.23.

⁹⁵ Звягельская И. Д. Архаизация в арабском мире: после и вместо революций // Восток. Афро-Азиатские общества: история и современность. 2015. С. 110.

та Бенгазі, з Перший працює за міжнародним визнанням, а другий незаконно експортує нафту⁹⁶. Продовжуючи закликати до розпуску свого аналога в Бенгазі, ННК, що базується в Тріполі, нещодавно призупинила діяльність на найбільшому нафтовому родовищі країни через «незаконне» закриття клапан трубопроводу, що з'єднує нафтове родовище Ель-Шарара з портом Завія на узбережжі Середземного моря. Незважаючи на те, що під контролем нафтового родовища Ель-Шарара, сили Хафтара не здійснюють повний контроль над маршрутом його нафтопроводу, який частково проходить через території, які перебувають під контролем союзних ополчень. з урядом Тріполі. Це свідчить, з одного боку, про нестабільність лівійського видобутку нафти – на найнижчих рівнях за останні п'ять місяців – і, на з іншого боку, як здатність контролювати або порушувати його відіграє ключову роль у конфлікті.

Нарешті, до всього вищезазначеного частіше всього додають «шкідливі» іноземні зв'язки. Як зазначив правозахисник і колишній віце-голова Національної перехідної ради Лівії під час революції 2011 року Абдул Хафіз Гога, «в Лівії не буде миру та стабільності, якщо міжнародне співтовариство не досягне консенсусу». Пан Гога торкнувся суті питання, оскільки конкуруючі інтереси різних глобальних і регіональних держав значно підірвали зусилля ООН з пошуку політичного компромісу між Тріполі та Тобруком, причому перший підтримується, серед іншого, Катаром, Туреччиною. Італії та Сполучених Штатів, а останні в основному підтримують Єгипет, Об'єднані Арабські Емірати (ОАЕ), Франція та Росія. Серед них Франція, Італія, Єгипет, ОАЕ та Сполучені Штати закликали в нещодавно опублікованій рідкісній спільній заяві до негайного припинення бойових дій навколо Тріполі, попереджаючи про те, що «терористичні групи» використовують вакуум безпеки в країні і «може бути немає

⁹⁶ Report of the Special Rapporteur on the human rights of internally displaced persons on her visit to Libya // // United Nations: official web-site // Security Council report. URL: http://www.securitycouncilreport.org/atf/cf/%7B65BF9B-6D27-4E9C-8CD3-CF6E4FF96FF9%7D/a_hrc_3839_add.2.pdf

військового рішення в Лівії». Тим не менш, роз'єднаність, яка досі виявилася на міжнародному рівні, далека від того, щоб бути замінена більш надійним міжнародним підходом до вирішення конфлікту, оскільки прагнення до простого припинення вогню, ймовірно, лише дасть Хафтару та силам, що приєдналися до УНЗ, можливість переозброїтися, реорганізуватися, і знову закріпитися на наступальних позиціях

На політичному рівні два головні центри влади змагаються за владу, легітимність і все, що з цим супроводжує, перш за все, контроль над фінансовими установами та ресурсами. Таким чином, основні політичні дійові особи розділені між столицею Тріполі, західною фортецею, і східним блоком Торбук і Аль-Байда. Спочатку конкуруючих центрів сили було три, а у Тріполі був другий претендент, УНП. Очолювана прем'єр-міністром Халіфою аль-Гаві до березня 2016 року УНП сьогодні більше не контролює жодну відповідну інституцію. Тому пошук легітимності – це перегони двох коней між підтримуваним ООН урядом у Тріполі та парламентом у Тобруці. Сформована в Тріполі адміністрація та її структура стали результатом угоди ЛПУ, створеної за посередництва ООН. З березня 2016 року столицею офіційно керують дві інституції, що ґрунтуються на легітимності угоди, РПЛ та УНЗ, які мають відповідно наглядові та виконавчі повноваження в країні. Обидва очолюються Фаезом ас-Сарраджем, керівництво якого слабке і постійно пошкоджується необхідністю спиратися на комплекс із кількох різних акторів безпеки для здійснення контролю над столицею⁹⁷.

Проте контроль над Тріполі дає Аль-Сарраджу та його УНЗ значну перевагу, а саме контроль над стратегічною інфраструктурою, такою як порти та аеропорти, і над стратегічними фінансовими активами, такими як ЦБЛ, ЛЮ та ННК. У східній Лівії діють два основних політичних утворення, обидва з яких опозиційні до офіційної влади в Тріполі: ППЛ, що базується в Тобруку, і дисидентський уряд аль-Байди. Правління, спочатку створене для

⁹⁷ Зинин Ю. Н. Война в Ливии: ход и сценарии будущего // Международная жизнь. Вып. №6, 2016. С. 40.

співпраці з урядом Тріполі в рамках ЛПУ, двічі проголосувало проти списку міністерств, запропонованого УНЗ. Очолюваний Агілою Салехом Іссою, він, таким чином, підтримує конкуруючий уряд Абдулли аль-Тінні, який діє в Аль-Байда, східна Лівія. «Східний уряд» в Аль-Байді, який спочатку задумувався як тимчасовий перехідний уряд, був обраний після падіння Каддафі і мав утримувати виконавчу владу до офіційного визнання ПНС з боку ППЛ. Визнання ще не відбулося, як і передача повноважень. І уряд Хору, і уряд аль-Байди пов'язані з антиісламським генералом Халіфою Хафтаром, головою Лівійської національної армії (ЛНА) і фактичним правителем дисидентського Сходу. Хафтар представляє військового сильного діяча, який, на думку багатьох, є єдиним шляхом до об'єднання країни. Проте його лідерство слабше, ніж публічно зображують⁹⁸.

Бойові дії почалися 16 травня 2014 року, війська генерала Хафтара напали на бази ісламістських угруповань у Бенгазі, у тому числі звинувачених у вбивстві посла США Крістофера Стівенса. У штурмі були задіяні авіація та артилерія, в результаті чого загинуло близько 350 чоловік а 500 людей отримали поранення різного ступеню тяжкості. У Хафтара була одна просто ціль повне очищення країни від екстремістських угруповань.

Операція під кодовою назвою «Операція Гідність» почалася, коли сили Лівійської національної армії атакували підрозділи бригади «мучеників 17 лютого», бригади «Щит Лівії» та «Ансар аш-Шарія». Бої в основному відбувались у південно-західному районі Бенгази та Сіді-Фередж. Зокрема, бойові дії були зосереджені на південно-західних воротах міста між блокпостом і цементним заводом який був контрольний Ансар аш-Шаріату⁹⁹.

Сили Хафтара, здавалося, рухалися на Бенгазі зі сходу, а деякі підрозділи вийшли з Марджа. У складі цих бойових угруповань також і були різні племінні одиниці. Потім, до них приєдналися солдати лівійської армії в

⁹⁸ Conflict Analysis: Understanding the Libyan Impasse. Solace global. 2019. URL: <https://www.solaceglobal.com/report/conflict-analysis-understanding-libyan-impasse/>

⁹⁹ Aimen M., Ahmed M. " Benghazi attack on Islamists". / Libya Herald. 26 May 2014. P 29

Бенгазі. Були також непідтверджені повідомлення про війська, лояльні федералістським силам Ібрагіма Джадрана, які воювали поруч із підрозділами, лояльними Хафтару.

Хоча ВПС і морська піхота Лівії мають тісні зв'язки з бригадою спецназу «Сайка», ні бригада, ні ОКББ не були залучені. Колишній речник ОКББ полковник Мохаммад Хеджазі розповів про боротьбу лівійських військових з «терористичними формуваннями» в районах Бенгазі Сіді-Фередж і Хаварі. Хіджазі також стверджував, що лівійські «армійські сили» тепер контролюють табір в Рафаллах Аль-Сахаті. Газета Libya Herald опублікувала зробила оголошенн в якому по словам очевидця стверджувалось, що ця людинащо бачила танки бригади Сайка, які стояли на дорозі перед її табором у Буатні. Бригада закликала жителів Бенгазі уникати районів, які стали свідками зіткнень¹⁰⁰.

В результаті боїв вулиці Бенгазі були в основному порожніми, а дороги в Бенгазі були фактично закриті. Бойові дії також призвели до закриття міжнародного аеропорту Беніна поблизу Бенгазі.

Наступного дня бійці Рафалла ас-Сахаті та бригади 17 лютого також повернулися на свої бази, з яких вони були вигнані напередодні.

Після захоплення майже всього Феццана з усіма його нафтовими свердловинами та основними скупченнями населення, ЛНА вже забезпечила контроль над двома третинами Лівії. Зміцнивши свої позиції на півдні, Хафтар також зміцнив свою позицію в умовах національних інтересів, зробивши можливість військового вирішення конфлікту все більш правдоподібною. Справді, цей сценарій зрештою реалізувався 4 квітня, коли глава ЛНА заявив про намір військовими засобами захопити Тріполі. Але, як це не парадоксально, позиція Хафтару ще ніколи не була слабшою, адже бої вже йшли за стінами столиці. Якщо б, ЛНА зайняли південь країни, то це б забезпечило їх забезпечила важливу стратегічну територію і водночас це б

¹⁰⁰ Звягельская И. Д. Архаизация в арабском мире: после и вместо революций // Восток. Афро-Азиатские общества: история и современность. 2015. С. 108.

зміцнило їх легітимність в очах національної громадськості. Внутрішня та міжнародна підтримка Хафтара суттєво знизилась, при цьому лідери світових держав не підтримують цю акцію, а певні локальні союзники вже звертаються до опозиції. Більше того, після так званого бліцкригу просування ЛНА майже повністю зупинилось, і тепер стало зрозумілим те що, битва за Тріполі не стане короткостроковим конфліктом. Під час першої атаки сили Хафтара швидко захопили контроль над стратегічним форпостом Гаріан, невеликим містечком приблизно в 100 кілометрах від столиці. Проте в червні УНЗ війська розпочали раптову контратаку, відбивши місто Гаріан, який на той час став основною базою постачання для наступу Хафтара¹⁰¹.

Після невдачі, шлях Хафтара до міста був заблокований адже на шляху до міста бойовики Хафтара зустріли протидію збройних формувань ПНС, і виянилось так що армії генерала Хафтара тепер стикається з краще озброєними та краще навченими бойовиками, ніж ті, яких він переміг на південній та східній частині Лівії. З протилежного боку, УНЗ, який бачив, що його позиції постійно слабшали з моменту свого початкового призначення, тепер відновлює силу. Операції ЛНА у Феззані ще більше спровокувала формування та укралення бойових угруповувань з південної частини Тріполі, Аль-Серраджі, в свою чергу хвилювало питання обґрунтування свого невизначеного контролю над столицею. Проте наступ Хафтара зараз надає імпульс коаліції проти ЛНА. Уряд швидко після блискавичної атаки Хафтара оголосив про контрнаступ, щоб повернути всі території, захоплені ворогом, повернувши контроль над стратегічними районами та форпостами, такими як вищезгаданий Гаріан та аеропорт Мітіга, єдиний функціональний аеропорт столиці, який спочатку потрапив у руки ворога. Війська з Місурати, Зінтану і Завії постійно вливаються в столицю і, хоча і не під прямим контролем УНЗ, активно допомагають уряду в його контрнаступі.

¹⁰¹ Conflict Analysis: Understanding the Libyan Impasse. Solace global. 2019. URL: <https://www.solaceglobal.com/report/conflict-analysis-understanding-libyan-impasse/>

Однак це показало очевидну неспроможність обох фракцій досягти значного військового прогресу які б могли спонукати як УНЗ, так і ЛНА переосмислити свою тактику, яка тепер полягає в основному в націленні на бази та центри постачання один одного за допомогою повітряних нальотів і ударів з дронів. По суті, така ж ситуація в південних передмістях Тріполі, де лінії фронту можуть змінюватися щодня, але де обидві сторони перебувають у протистоянні з травня минулого року. Незважаючи на зростання кількості втрат з обох сторін і серед цивільного населення, наразі жодна зі сторін, схоже, не бажає погодитися на припинення вогню, оскільки обидві все ще вірять, що можуть досягти своїх цілей військовими засобами. На цьому тлі війна навколо Тріполі, швидше за все, затягнеться за рахунок подальшого глухого кута та ще більших руйнувань, поки не буде знайдено дипломатичне рішення¹⁰².

2.4. Ескалація лівійської кризи у 2019 році

4 квітня 2019 р. підтримувана Росією, Об'єднаними Арабськими Еміратами (ОАЕ) і Єгиптом ЛНА Х. Хафтара почала наступ проти Уряду національної згоди прем'єр-міністра Ф. Сараджа. Війська Х. Хафтара змогли дістатися центра Тріполі, але поступово просунулися в його передмістя. Згідно з даними звіту ООН, опублікованого у грудні 2019 р., у результаті зіткнень під Тріполі загинуло понад 280 мирних жителів та близько 2000 бойовиків, щонайменше 140 тисяч людей втратили свої домівки й були переселені¹⁰³.

На наступ ЛНА на Тріполі світ реагував досить стримано, що свідчить про те, що світова спільнота вже «стомилася» від 8-річного хаосу в Лівії.

¹⁰² Conflict Analysis: Understanding the Libyan Impasse. Solace global. 2019. URL: <https://www.solaceglobal.com/report/conflict-analysis-understanding-libyan-impasse/>

¹⁰³ Фруд Б. Після відходу США Лівія поринула у війну, яку підтримують Росія і Туреччина / Раїдо Свобода. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/libya-proxy-war-jakuvedut-rosijja-i-turechchyna/30391270.html>

Країни G7 заявили про необхідність мирного врегулювання кризи в Лівії. У той же час між двома учасниками «великої сімки», Італією та Францією, уже протягом кількох років спостерігається суперництво за сфери впливу в Лівії, особливо в нафтогазовій промисловості, при цьому Париж переважно робить ставку на Х. Хафтара, а Рим підтримує УНЗ на чолі з Ф. Сараджем. 22 квітня в інтерв'ю газеті Le Monde Ф. Сарадж висловив здивування позицією Франції, яка «обрала незрозумілу позицію щодо нашого народу».

За його словами, «Париж разом з іншими країнами надає підтримку Хафтару, що дозволило йому вийти з політичного процесу». Ф. Сарадж назвав «недостатньою» реакцію міжнародної спільноти на те, що відбувається в Лівії. Натомість Верховний представник ЄС із закордонних справ і політики безпеки Федеріка Могеріні назвала напад ЛНА на Тріполі «небезпекою для людей у країні, а також для мирного процесу в Лівії». Ф. Могеріні закликала всі сторони конфлікту до перемир'я й діалогу, оскільки, на її думку, «конфлікт у Лівії не може бути розв'язаний військовим шляхом»¹⁰⁴.

5 квітня 2019 р. Велика Британія ініціювала екстрене засідання Радбезу ООН з Лівії та запропонувала проект резолюції, що містив заклик притягнути до відповідальності командування ЛНА і всі політичні сили, які виступають на її боці. Після гострих дебатів Росія наклала вето на цей проект резолюції, продемонструвавши таким чином свою підтримку Х. Хафтару. Москва запропонувала свій проект резолюції, у якому відповідальність покладається на всі сторони конфлікту, але його не підтримали країни Заходу.

4-5 квітня Генсек ООН Антоніу Гутерреш безуспішно спробував зупинити наступ Х. Хафтара, провівши переговори в Тріполі, Тобруку і Бенгазі. Маршал заявив Генсеку ООН, що він продовжить бойові дії проти

¹⁰⁴ Волович О. Новий етап громадянської війни в Лівії / Борисфен Інтел: незалежний аналітичний центр геополітичних досліджень.
URL: http://bintel.com.ua/uk/article/novyy_vytok_hromadyanskoyi_viyuny_v_liviyi/

контролюючих Тріполі збройних ісламістських угруповань. Коментуючи підсумки переговорів, А. Гутерреш назвав їх «такими, що розчаровують»¹⁰⁵.

14 квітня президент Єгипту Абдель-Фаттах ас-Сісі в ході зустрічі в Каїрі з Х. Хафтаром підтвердив, що підтримує зусилля маршала у боротьбі з тероризмом, екстремістськими і повстанськими угрупованнями з метою досягнення безпеки і стабільності на всій території Лівії.

23 квітня на зустрічі в Каїрі «трійки» Африканського союзу (АС) з Лівії за участю президентів АРС, Руанди, ПАР, а також представника ДРК і керівника комісії АС Муси Факі було заявлено, що «лівійській армії і національним інститутам Лівії необхідно надати можливість знищити тероризм». Таким чином, АС практично надав Х. Хафтару карт-бланш на дії ЛНА в районі Тріполі. Попри те, що формування у 2016 р. уряду Ф. Сараджа офіційно підтримали США та інші західні країни, на практиці єдиним союзником уряду Ф. Сараджа виступає член НАТО Туреччина, яка поставляє УНЗ бронетехніку та безпілотники. Також Анкара нещодавно направила десятки військових радників до Тріполі та близько 2 тис. сирійських бійців на підтримку уряду¹⁰⁶.

Більшість експертів і аналітиків вважає, що успіхи ЛНА Х. Хафтара стали можливими завдяки підтримці РФ, ОАЕ, Єгипту та Йорданії. Так, Об'єднані Арабські Емірати направили армії Х. Хафтара винищувачі, бронетехніку та новітні китайські безпілотники Wing Loong 2, а Йорданія – бронетехніку¹⁰⁷. Ці поставки відбувалися всупереч запровадженому ООН ембарго на постачання зброї до Лівії (утім, після запровадження заборони її послабили на користь Уряду національної згоди Ф. Сараджа). Також армію

¹⁰⁵ Волович О. Новий етап громадянської війни в Лівії / Борисфен Інтел: незалежний аналітичний центр геополітичних досліджень. URL: http://bintel.com.ua/uk/article/novyuy_vytok_hromadyanskoj_viyny_v_liviyi/

¹⁰⁶ Абдалла Е., Абдалла О. Ескалація лівійської кризи в 2019 році та політика ключових міжнародних акторів щодо її врегулювання // Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. 2(50). 2019. С. 58.

¹⁰⁷ Маркус Д. Лівійський гамбіт. Навіщо Туреччина направляє війська до Лівії? // BBC. URL: <https://www.bbc.com/ukrainian/features-50992437>

Х. Хафтара своїми поставками підтримує Єгипет, а безпосередньо на полі бою йому допомагають російські приватні військові компанії (ПВК) разом із трьома тисячами найманців із Судану, Нігеру та Чаду.

У США вважають, що в розпорядженні Х. Хафтара можуть бути й російські системи ППО. Вашингтон наполягає, що в листопаді 2019 р. один з американських безпілотників збила російська ракета. США здійснюють патрулювання повітряного простору над Лівією, полюючи на залишки сил «Ісламської держави», і це є ще однією ілюстрацією того, наскільки складна і заплутана там ситуація¹⁰⁸.

Росія заперечує активну участь у цьому конфлікті, утім, попри заперечення Кремля щодо відправлення ПВК на підтримку Х. Хафтара, його армія за російської військової підтримки знову зробила спробу взяти контроль над Тріполі.

Таким чином, двома найактивнішими міжнародними гравцями в Лівії стали Москва та Анкара. Росія засудила рішення Туреччини збільшити свою військову допомогу уряду Тріполі. У свою чергу, Анкара розкритикувала присутність у Лівії найманців, пов'язаних із Росією. Результатом втручання РФ і Туреччини у внутрішньолівійський конфлікт стала, на думку політолога зі Стамбула Джарета Дженкінса, «усе більш відкрита посередницька війна між Росією і Туреччиною» в Лівії. Натомість Вольфрам Лашер, експерт із лівійського питання Німецького інституту міжнародних відносин і безпеки, заявив, що військове втручання Туреччини може посилити конфлікт¹⁰⁹.

Метою турецького втручання у внутрішній конфлікт у Лівії на боці УНЗ, як стверджують аналітики, є просування своїх стратегічних і комерційних інтересів. Свідченням цього стало підписання в листопаді 2019

¹⁰⁸ Абдалла Е., Абдалла О. Ескалація лівійської кризи в 2019 році та політика ключових міжнародних акторів щодо її врегулювання // Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. 2(50). 2019. С. 58.

¹⁰⁹ Фруд Б. Після відходу США Лівія поринула у війну, яку підтримують Росія і Туреччина / Раїдо Свобода. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/libya-proxy-war-jakuvedut-rosijja-i-turechchyna/30391270.html>

р. президентом Туреччини Р. Ердоганом і прем'єр-міністром Лівії Ф. Сараджем угод про військову співпрацю і щодо морських кордонів. Остання з них надала Туреччині право на буріння та прокладання трубопроводів між країнами по дну Середземного моря.

Ще однією причиною розміщення турецьких військ у Лівії стала напруженість Анкари у стосунках з Єгиптом, яким керують військові. Свого часу Р. Ердоган був палким прихильником уряду єгипетської політичної асоціації «Брати-мусульмани», який у 2013 р. був повалений теперішнім президентом Єгипту Абделем Фаттах Ас-Сісі.

15 квітня 2019 р. Д. Трамп у телефонній розмові з Х. Хафтаром оцінив «значну роль маршала в боротьбі з тероризмом і забезпеченні безпеки нафтових ресурсів Лівії», що розцінюється деякими експертами як «дружній сигнал» Вашингтона щодо командувача ЛНА і певний відступ від підтримки УНЗ Ф. Сараджа. Цим самим Д. Трамп поставив Держдепартамент у складну ситуацію щодо вибору пріоритетів США у виробленні нового курсу щодо Лівії, ураховуючи, що держсекретар США М. Помпео 7 квітня 2019 р. в ультимативній формі вже закликав Х. Хафтара негайно зупинити наступ на Тріполі та повернутися до переговорів із Ф. Сараджем за посередництва спеціального представника генерального секретаря ООН у Лівії Г. Саляме. Утім, за повідомленням газети «The Wall Street Journal» від 12 травня 2019 р., адміністрація Д. Трампа вирішила підтримати командувача маршала Х. Хафтара. Зокрема, у статті зазначається, що «лідери Саудівської Аравії і Єгипту впливали на президента Трампа з тим, щоб він змінив курс США щодо Лівії» та підтримав Х. Хафтара¹¹⁰.

«Потепління» у ставленні Д. Трампа до Х. Хафтара відбулося на тлі невдалих підсумків європейського туру Ф. Сараджа 7 і 8 травня 2019 р., під час якого він відвідав Рим, Берлін і Париж. На подив Ф. Сараджа, лідери

¹¹⁰ Волович О. Новий етап громадянської війни в Лівії / Борисфен Інтел: незалежний аналітичний центр геополітичних досліджень. URL: http://bintel.com.ua/uk/article/novyuy_vytok_hromadyanskoyi_viyuny_v_liviyi/

Німеччини і Франції замість того, щоб засудити «агресивний наступ Х. Хафтара на Триполі», закликали його домовитися із маршалом про імплементацію угоди, досягнутої в Абу-Дабі наприкінці лютого 2019 р. про організацію нових загальних виборів у Лівії¹¹¹.

У листопаді 2019 року на зустрічі в Анкарі Ердоган та Аль-Сарадж підписали угоду про військове співробітництво, згідно з якою Туреччина почала постачати озброєння лівійському уряду в Триполі, а вже в січні розмістила кадрових турецьких військовослужбовців. Також Лівія та Туреччина підписали угоду про делімітацію виключних економічних зон у Середземному морі, таким чином фактично перекривши шлях для будівництва газопроводу Eastmed з Ізраїлю та Кіпру до Греції, про що останні домовилися в березні 2019 року. Туреччина виступає проти спорудження цього газопроводу, адже він стане альтернативою «Турецькому потоку-2», який робить Анкару головним транзитером російського газу в Південну Європу. Ця угода між Лівією та Туреччиною була засуджена Європейським Союзом, який зазначив, що питання делімітації економічних зон у Середземному морі не може вирішуватися без Греції та Кіпру.

Отже, підсумовуючи викладене у другому розділі, узагальнимо:

По-перше, зовнішня політика Муаммара Каддафі в арабському світі була боротьба з «реакційними» режимами. Чад став першою і єдиною країною, яка стала об'єктом прямої агресії з боку Лівії. До і після конфлікту з Чадом лівійська військова машина працювала тільки на оборону. Більш того, ескалація цього конфлікту зіграла ключову роль в сприйнятті режиму Каддафі в 1980-і рр. Каддафі весь період свого правління не відмовився від підтримки тероризму. В січні 1990 були продовжені економічні санкції проти Лівії, запроваджені США в 1986 р. На засіданні РБ ООН 27 листопада 1991 року представники Франції, Великобританії і США прийняли спільну

¹¹¹ Абдалла Е., Абдалла О. Ескалація лівійської кризи в 2019 році та політика ключових міжнародних акторів щодо її врегулювання // Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. 2(50). 2019. С. 58.

декларацію щодо «лівійського питання», яка стала важливою віхою в історії «лівійської проблеми», оскільки вона юридично оформила перехід від односторонніх спроб її силового вирішення до міжнародно-правового вирішення в рамках ООН, створивши тим самим всі передумови для офіційного закріплення за Лівією статусу держави-вигнанця.

По-друге, на початку 2011 року містами Лівії а особливо в Бенгазі пройшла хвиля масових виступів опозиції проти режиму Каддафі, що стало початком Першої громадянської війни в Лівії. Мала місце низка причин, які спровокували Другу громадянську війну в Лівії в 2014 році. Так, обрання в червні 2013 року Нурі Абусамейні на посаду голови ВНК стало символом того, що прихильники радикального ісламу встановили контроль над діяльністю конгресу. ВНК не проводив заходів боротьби з впливом ісламістських угруповань, не зміг створити ефективну поліцію і армію, прийняв шаріат як основу для всього державного законодавства в грудні 2013 року. У лютому 2014 року термін повноважень національного конгресу закінчився, проте 23 грудня 2013 року ВНК прийняв рішення про продовження своїх повноважень до кінця 2014 року. Це рішення викликало масові протести громадян Лівії в багатьох містах, в тому числі в Тріполі, Аль-Байда, Тобруці і Адждабія. В обстановці напруженості пройшли 25 червня 2014 року вибори в Палату депутатів, на яких прихильники радикального ісламу хоч і зазнали поразки, однак у відповідь на свою поразку оголосили про початок операції «Світанок Лівії» з метою захопити аеропорт Тріполі. Після встановлення контролю над містом ісламісти заявили про невизнання Палати депутатів і про відновлення спільного національного конгресу, оголосили себе законною владою.

По-третє, наступ на Західну Лівію в 2019 році під кодовою назвою Операція «Потоп гідності» представляє собою військову кампанію Лівійської національної армії під командуванням фельдмаршала Халіфі Хафтара, що представляє палату представників Лівії, для захоплення західний регіон Лівії

і, в кінцевому підсумку, столиці Тріполі, що належить визнаному Радою Безпеки ООН уряду національної згоди. В результаті настання майже 1100 осіб загинули і 5800 отримали поранення. Військові злочини і злочини проти людяності, які мають місце під час конфлікту, охоплюються мандатом розслідування Міжнародного кримінального суду в Лівії відповідно до резолюції 1970 Ради Безпеки ООН

РОЗДІЛ 3

ШЛЯХИ ВРЕГУЛЮВАННЯ ЛІВІЙСЬКОЇ КРИЗИ

3.1. Позиції та дії провідних держав світу та міжнародних організацій щодо лівійської кризи

Комплекс революційних хвилювань під назвою «Арабська весна» стала несподіваною подією як для політичної верхівки так і для політологів всіх країн. Через наростаючу нестабільність в країні ситуація призвела до того що з'явилась можливість падіння правлячих режимів країн північно-африканського регіону. Навіть найбільш скептично налаштовані науковці сумнівались в падінні досить таки стабільного в плані економіки режиму Бен Алі в Тунісі, там самим стане прикладом для подальших соціальних потрясінь. Наступним став режим єгипетського лідера Хосні Мубарака. Коли революційні настрої прийшли в Лівію, Муаммара Каддафі не захотів віддавати владу за просто так, і його військове протистояння повстанням призвело до інтервенції ряду європейських країн в Лівію, серед яких були: Франція, Великобританії і США. Слід зауважити, що у протистоянні режиму Каддафі, Франція зіграла найбільшу роль.

Провідними західними державами було запущено політику повалення режиму Каддафі ще до початку громадянської війни. Так, главою МЗС Великобританії У. Хейгом було публічно заявлено, що Каддафі покинув Лівію і переховується на території Венесуели. Одразу після цієї заяви, Тріполі відбувся повний хаос: перестрілки, пограбування, масові сутички громадських осіб з поліцією, підпалювали адміністративних будівель. Всього лише за один день вулиці Тріполі стали схожі на вулиці Єгипту і Тунісу, коли події «арабської весни» були у самому розпалі. Захід сподівався на те, що Каддафі злякається¹. Але лівійський диктатор і не думав вікати зі своєї

¹ Conflict Analysis: Understanding the Libyan Impasse. Solace global. 2019. URL: <https://www.solaceglobal.com/report/conflict-analysis-understanding-libyan-impasse/>

країни і у вечері публічно виступив по лівійському телебаченню із заявою, що він знаходиться в Лівії. Лівійці настільки сильно сприйняли цей виступ що одразу після нього на вулицях Тріполі і його околицях, всі масові заворушення були припинені. Однак в Кіренаїці, за сприянням екстремістських організацій та активній допомозі Заходу заколоти проводилися у повному масштабі, повстанці громили все на вулицях, і були в пошуках ресурсів які знадобляться для майбутньої повномасштабної військової операції. Західні політики вже тоді робили заяви про можливість застосування військової сили проти диктаторського режиму. Пентагоном було оголошено про перегрупування військово-повітряних і військово-морських підрозділів, які були дислоковані на території близькосхідних баз².

Вже в цей час, Катар та його західні союзники почали постачати повстанцям зброю. З метою розслідувати причини революційних виступів у Лівії 20 березня 2011 року, мала прилетіти «Висока комісія Афросоюзу», в склад, якої входили глави п'яти африканських країн на чолі з президентом ПАР. Професіональність і компетентність цієї комісії дозволяло досить швидко виявити факти злочинів, які були скоєні повстанцями, тим самим схилити африканське населення в сторону Каддафі. В подальшому буде зрозуміло, що вирішення конфлікту мирним шляхом не входить в інтереси Заходу, так постійний представник США при Організації Об'єднаних Націй Сьюзан Райс почала процедуру узгодження другої резолюції з іншими членами РБ ООН. Через можливість кардинальної зміни обстановки в Лівії дипломати США в терміновому порядку домоглися прийняття необхідної Заходу резолюції №1973 незважаючи на те, що напередодні голосування лівійці просили відстрочити голосування по резолюції хоча б на добу. Однак всі запевнення лівійців про те, що вони виконали всі вимоги резолюції №1970 і мають намір надалі співпрацювати з ООН, не мали ніякого ефекту, оскільки рішення про посилення тиску на Лівію і, фактично, про початок

² Рощин М. В. Новая Ливия: тернистый путь... куда? // Азия и Африка сегодня. Вып. №2. Февраль 2014. С. 27.

військових дій скрупульозно проводилося в життя. Варто звернути увагу і на факт, що на той момент офіційна влада Лівії фактично не була представлена в ООН, оскільки постійний представник Лівії при ООН А. Шальке перейшов на бік революціонерів.

Слід також зазначити, що на початковому етапі обговорення резолюції №1973 багато членів ООН висловили сумнів в зв'язку з распливчастим змістом і подвійністю її формулювань. Звучали побоювання з приводу застосовуваних методів, однак подальший розвиток подій перевершило найпохмуріші прогнози. У той час, як за 5 місяців жоден з літаків Каддафі не піднявся в повітря, сили ВПС (Військово-повітряні сили) НАТО здійснювали патрулювання, а потім і бомбардування, поступово нарощуючи їх масштаби. По суті, західні держави виступили в якості однієї зі сторін політичної кризи в Лівії, втрутившись у внутрішні справи суверенної країни, члена ООН, Афросоюзу, ЛАД і ін.

Особливо багато зусиль у справі повалення режиму Каддафі доклала Франція, яка спочатку знищувала військові цілі, а потім перемкнулася на лівійську інфраструктуру і на цивільні об'єкти, включаючи радіо і телебачення. Більш того, Франція здійснила секретну операцію з доставки озброєння повстанцям вже після вступу в силу резолюції №1973. Спочатку доставки йшли по повітря, проте незабаром почали здійснюватися в місцеві аеропорти на регулярній основі. Французький спецназ, в свою чергу, брав активну участь в тренуванні повстанців. Можна ще сказати, що колишній президент Франції Ніколя Саркозі робив все можливе, щоб приховати факт отримання ним від сім'ї Каддафі 70 млн. доларів для фінансування власної виборчої кампанії³.

Примітний ще й той факт, що бомбування лівійської території почалися 19 березня 2011, через всього 2 дні після прийняття резолюції №1973. Виходить, що натовські учасники авіаударів всього за 2 дні встигли

³ Conflict Analysis: Understanding the Libyan Impasse. Solace global. 2019. URL: <https://www.solaceglobal.com/report/conflict-analysis-understanding-libyan-impasse/>

розподілити між собою цілі, домовитися про взаємодію і обговорити безліч конкретних технічних деталей. Звідси можна зробити висновок, що дана операція була розроблена ще до початку лівійської кризи, оскільки провести таку масштабну і складну роботу за два дні ні фізично, ні технічно неможливо. За інформацією Лівійського товариства Червоного Хреста в результаті більш ніж 22 тис. авіаударів сил НАТО вже до кінця літа 2011 р загинуло близько 1500 лівійців, а поранення різного ступеня тяжкості отримали понад 6000 осіб. Крім того, наприкінці березня 2011 року стали з'являтися припущення, що західні держави і їх союзники в особі Катару здійснюють поставку озброєнь повстанцям. 16 квітня 2011 року начальник штабу повстанських військ колишній глава МВС Лівії Абдель Фаттах Юніс підтвердив, що зброю до них надходить від Заходу. Франція постачала до Лівії автомати, кулемети і ПТРК, Катар - протитанкові ракети «Milan» і міномети. Полковник США у відставці Девід Хант підтвердив телеканалу «Sky Fox», що американські військові і агенти ЦРУ знаходилися в Лівії з початку березня 2011 р. На окрему увагу заслуговує і західна інтервенція в рамках «Операції Русалка», в ході якої під час штурму Тріполі 21 серпня була здійснена висадка повітряного і морського десанту⁴.

Грунтуючись на вищесказаному, можна зробити висновок: початок «арабської весни», яка змінила баланс сил в регіоні, поставила під загрозу економічні та геополітичні плани західних держав. Ті режими, які ще вчора здавалися стабільними і економічно успішними, впали, причому без особливих зусиль ззовні. Лівійський конфлікт відрізнявся від інших революцій «арабської весни» тим, що Муаммар Каддафі не захотів без бою віддати владу, вступивши в відкриту конфронтацію зі світовим співтовариством. Для подальшої реалізації своїх планів в регіоні західним державам було вкрай важливо повалити Каддафі, продемонструвавши новим

⁴ Libyan Troops Clash With ISIS Militants Leaving 6 Dead and 17 Injured // libyngazette.net. 25 July 2015. URL: <https://www.libyngazette.net/2016/05/17/libyan-troops-clash-with-isis-militants-leaving-6-dead-and-17-injured/>

силам, які в перспективі повинні були прийти до влади, що західні держави на їхньому боці.

Для більш глибокого розуміння причин втручання західних держав в лівійську кризу необхідно зробити детальний аналіз причин втручання основних західних акторів. Якщо аналізувати роль США в лівійському кризі, стає зрозуміло, що Барак Обама, на тлі майбутніх президентських виборів 2012 р, спробував максимально усунути в інформаційному полі від подій в Лівії, поступившись провідним місцем Франції та Великобританії. Це не дивно, якщо враховувати той факт, що повномасштабна війна в Іраку обійшлася США в суму, що перевищує 2 трильйони доларів. Американський бюджет просто не витримав би ще однієї подібної війни.

Однак слід зазначити, що будучи на сучасному історичному етапі єдиною супердержавою, США не могли собі дозволити залишитися в стороні, оскільки це могло дуже сильно відбитися на світовому іміджі Америки. До того ж не можна забувати про те, що в разі перемоги Каддафі над опозицією, з огляду на активну підтримку повстанців з боку Заходу, виникала б загроза повторної націоналізації лівійської нафтовидобувної промисловості. Це, в свою чергу, відбитися б багатомільярдними втратами для бюджету США, тому повністю відсторонитися від лівійської кризи, США не могли собі дозволити. Бараком Обамою для США була обрана найбільш вигідна роль - роль координатора військової операції в Лівії, в той час як всю «брудну» роботу виконували європейські члени НАТО⁵.

Очевидно, що роль ініціаторів військової кампанії в Лівії зіграли Франція і Великобританія, втручання яких можна пояснити наступними факторами. По-перше, однією з основних причин стали зобов'язання прояву солідарності з боку держав-членів НАТО в разі загрози одному з них. Про наявність такої загрози Барак Обама повідомив 26 лютого 2011 р.: «Я визначив, що дії Муаммара Каддафі, його уряду і його найближчих

⁵ Conflict Analysis: Understanding the Libyan Impasse. Solace global. 2019. URL: <https://www.solaceglobal.com/report/conflict-analysis-understanding-libyan-impasse/>

поплічників, включаючи дії проти народу Лівії, являють собою надзвичайну загрозу національній безпеці і зовнішній політиці США». По-друге, можна припустити, що наміри західних держав здійснити інтервенцію до Лівії пояснюються тим, що лідери цих країн, зокрема, Ніколя Саркозі, збиралися підняти власні рейтинги старим перевіреним способом - за допомогою «маленької переможної війни». До того ж, з огляду на ту обставину, що Каддафі брав активну участь у фінансуванні виборчої кампанії Саркозі, останньому було вкрай важливо не допустити, щоб інформація, якою володів лівійський диктатор, була розголошена. Більш того, для Франції було вкрай необхідно відновити власний імідж після хвилювань в Єгипті та Тунісі, оскільки режим Х. Мубарака, який дискредитував себе в очах арабів, вважався привілейованим партнером Франції в Середземноморському союзі⁶.

Певний інтерес також представляють причини участі в лівійській кризі таких країн як Італія і Німеччина. Рим, як і Берлін, спочатку заперечував можливість військового втручання в Лівії, проте після розмови з Бараком Обамою Сільвіо Берлусконі змінив свою позицію. Слід зауважити ще й той факт, що дане рішення було прийнято за лічені години до зустрічі з Саркозі, що могло б бути розцінено ще й як спробу Італії налагодити відносини з Францією, причиною ускладнення яких було рішення італійської влади видавати дозволи на проживання для забезпечення вільного пересування всередині Шенгенської зони лівійським мігрантам, які прибули на Лампедузу і мали намір перебратися до Франції. У відповідь на це Париж пригрозив закриттям кордону з Італією, що викликало сильне занепокоєння у масштабі ЄС. Звідси можна зробити висновок, що згода Берлусконі на кооперацію з воюючою Францією мало нівелювати двосторонній конфлікт, здатний в перспективі знайти загальноєвропейські масштаби.

⁶ Libya Dawn opponents attack Sebha Muncipal Council // libyaherald.com. 20 August 2014. URL: <http://www.libyaherald.com/2014/08/20/libya-dawn-opponents-attack-sebha-muncipal-council/#axzz3At6fozMX>

Не останню роль в справі повалення Каддафі зіграла своєрідна «втома» Заходу від діяльності лівійського диктатора. Націоналізація в 70-х рр. лівійської нафтової промисловості разом з усім західним обладнанням, агресія у зовнішній політиці по відношенню до Чаду в 80-х рр., участь у терористичній діяльності, зростання впливу Каддафі в Африці, а також фамільярність у спілкуванні з лідерами провідних європейських країн - все це в кінцевому підсумку просто переповнило чашу терпіння західних держав, які при першій же зручній нагоді вирішили усунути Каддафі який приніс стільки проблем і збитків.

В кінцевому рахунку можна зробити висновок, що за офіційними закликами до загальноатлантичної солідарності і прагненням «захистити цивільне населення Лівії від свавілля Муаммара Каддафі» насправді ховається цілий спектр причин, здатних пояснити активну роль країн НАТО⁷.

На початку травня 2014 року алжирські військові заявили, що брали участь в операції, спрямованої на вистежування бойовиків, які проникли на територію країни в Таманрассет недалеко від лівійського кордону, в ході якої вони оголосили, що їм вдалося вбити 10 «терористів», і захопили великі запаси зброї у міста Джанет, що складались з автоматів, гранатометів і ящиків з боєприпасами. The Times повідомила 30 травня, що алжирські сили активно присутні в Лівії, і незабаром про це заявив алжирський журналіст з Ель-Ватана, що повний полк з 3500 десантників, які матеріально підтримували 1500 інших солдатів, вторгся в Лівію і зайняв зону на заході країни. Пізніше було показано, що вони діють разом з французьким спецназом в регіоні. Однак пізніше всі ці претензії були відкинуті алжирським урядом через прем'єр-міністра Абдельмалек Селла, який сказав

⁷ Libya Dawn opponents attack Sebha Muncipal Council // libyaherald.com. 20 August 2014. URL: <http://www.libyaherald.com/2014/08/20/libya-dawn-opponents-attack-sebha-muncipal-council/#axzz3At6fozMX>

сенату, що «Алжир завжди демонстрував свою готовність допомогти братнім країнам, але алжирська армія не буде вживати ніяких дій». ⁸

16 травня 2014 року уряд Алжиру відреагував на загрозу своєму посольству в Лівії, направивши групу спецназу в Тріполі для супроводу свого дипломатичного штабу на військовому літаку з країни. Через реальні загрози щодо наших дипломатів було прийнято рішення за погодженням з лівійською владою терміново закрити посольство і генеральне консульство тимчасово в Тріполі. Три дні потому алжирський уряд заклав усі свої прикордонні пункти з Лівією, і командування армії підвищило свій статус безпеки, посиливши свою присутність уздовж кордону, особливо на прикордонних пунктах Тіналкум і Дебдаб. Алжирська державна енергетична фірма, Sonatrach, евакуювала усіх своїх робітників з Лівії і зупинила виробництво в країні. У середині серпня 2014 року Алжир відкрив кордон для єгипетських біженців, які опинилися в Лівії, і заявив, що надасть їм виняткові візи для полегшення їх повернення до Єгипту.

21 липня 2014 року єгипетський МЗС закликав своїх громадян, які проживають в Лівії, вжити особливих заходів обережності, оскільки він готувався направити консульський персонал, щоб полегшити їх повернення в країну після нападу в західному пустельному районі Єгипту недалеко від кордону з Лівією в результаті чого загинули 22 єгипетських прикордонників. Через тиждень міністерство оголосило, що воно подвоїть кількість своїх дипломатичних чиновників на лівійсько-туніському кордоні, і повторило свій заклик до єгипетським громадянам знайти притулок в більш безпечних місцях в Лівії. 3. серпня Єгипет, Лівія і Туніс домовилися про співпрацю, встановивши повітряний міст між Каїром і Тунісом, який буде сприяти щоденному перевезенню від 2000 до 2500 єгиптян з Лівії⁹.

⁸ Statement by the President of the Security Council // United Nations: official web-site // Security Council report. URL : http://www.securitycouncilreport.org/atf/cf/%7B65BF9B-6D27-4E9C-8CD3-CF6E4FF96FF9%7D/s_prst_2017_26.pdf

⁹ Conflict Analysis: Understanding the Libyan Impasse. Solace global. 2019. URL: <https://www.solaceglobal.com/report/conflict-analysis-understanding-libyan-impasse/>

31 липня 2014 року два єгиптянина були застрелені під час зіткнення на лівійсько-туніському кордоні, де сотні єгиптян провели акцію протесту на прикордонному переході Рас-Ждейр. Коли вони намагалися проникнути в Туніс, лівійська влада відкрили вогонь, щоб розігнати їх. Аналогічний інцидент стався ще раз 15 серпня, коли лівійські сили безпеки застрелили єгиптянина, який спробував прорватися через кордон разом з сотнями кинутих єгиптян і майже 1200 єгиптян увійшли в Туніс в той день. Це сталося через кілька днів після того, як міністр цивільної авіації Єгипту Хоссам Камаль оголосив, що аварійний повітряний транспорт, що складається з 46 рейсів, спрямованих на евакуацію громадян країни з Лівії, що в цілому 11 500 єгиптян повернулися з понівеченої війною країни станом на 9 серпня. Через тиждень всі єгиптяни на лівійсько-туніському кордоні були евакуйовані, а співробітники консульства, які були переведені на роботу в прикордонний район, покинули Лівію після успіху операції.

27 серпня 2014 року Рада Безпеки ООН одноголосно схвалила резолюцію 2174, в якій міститься заклик до негайного припинення вогню і всеохоплюючому політичному діалогу. Резолюція також загрожувала ввести санкції, такі як заморожування активів і заборони на поїздки, проти лідерів і прихильників різних ополченців, які беруть участь в бойових діях, якщо окремі особи загрожують або безпеці Лівії, або міжнародній безпеці. Генеральний секретар Організації Об'єднаних Націй Антоніо Гутерріш висловив побоювання з приводу «повної громадянської війни» в Лівії, якщо міжнародне співтовариство не знайде політичного вирішення конфлікту в країні¹⁰.

30 липень 2014 року уряд Франції тимчасово закрити своє посольство в Тріполі, в той час як 40 французів, включаючи посла, і 7 громадян Великобританії були евакуйовані на французькому військовому кораблі,

¹⁰ Libya Dawn opponents attack Sebha Municipal Council // libyaherald.com. 20 August 2014. URL: <http://www.libyaherald.com/2014/08/20/libya-dawn-opponents-attack-sebha-municipal-council/#axzz3At6fozMX>

пов'язаному з портом Тулон на півдні Франції. «Ми вжили всіх необхідних заходів, щоб дозволити тим французьким громадянам, які так хочуть тимчасово покинути країну, - йдеться в заяві МЗС. У 2016 році вертоліт з трьома солдатами французького спецназу був збитий на південь від Бенгазі під час того, що президент Франсуа Олланд назвав «небезпечними розвідувальними операціями».

Посольство Італії залишалося відкритим під час громадянської війни, і уряд завжди наполягав на успішних проведених ООН переговорах між лівійськими політичними партіями в Женеві. У 2015 році четверо італійських робітників були викрадені бойовиками ІДІЛ біля Сабрата. Двоє з них були вбиті під час рейду силами безпеки в наступному році, а два інших були врятовані. Так в період з лютого 2015 року до грудня 2016 року Італія була змушена закрити своє посольство, і кожному громадянину Італії у Лівії було рекомендовано виїхати. Посольство знову відкрито 9 січня 2017 року¹¹.

У лютому 2015 року в Каїрі відбулися дискусії про підтримку лівійського парламенту шляхом поставки йому зброї, коли президент Росії Володимир Путін прибув на переговори з урядом Єгипту, під час якого російські делегати також розмовляли з лівійською делегацією. Представник начальника штабу лівійської армії полковник Ахмед аль-Місмарі також заявив, що «озброєння лівійської армії було предметом обговорення між президентами Єгипту та Росії в Каїрі». Заступник міністра закордонних справ Росії Михайло Богданов заявив, що Росія буде постачати уряду Лівії зброєю в разі скасування санкцій ООН проти Лівії.

У квітні 2015 року прем'єр-міністр Абдулла аль-Тані відвідав Москву і оголосив, що Росія і Лівія зміцнюватимуть свої відносини, особливо економічні. Він також зустрівся з Сергієм Лавровим, російським міністром закордонних справ, і сказав, що він просить Росію допомогти у встановленні

¹¹ Statement by the special representative of the secretary general in Libya, Ghassan Salamé, on the national conference // UN missions: official web-site. URL: <https://unsmil.unmissions.org/statement-special-representative-secretary-general-libya-ghassan-salam%C3%A9-national-conference>

державних інститутів і військової могутності країни. Прем'єр-міністр також зустрівся з Миколою Патрушевим радником президента Росії з безпеки, і говорив про необхідність відновлення стабільності в Лівії, а також про вплив терористичних груп в країні. Патрушев заявив, що «пріоритетом регіональної політики є захист суверенітету і територіальної цілісності Лівії». Приватна армія з 100 найманців з групи Вагнера за підтримки президента Росії Володимира Путіна почала наступ на передовій базі в Лівії. 2 жовтня 2019 року, щонайменше, 35 російських найманців були вбиті в Лівії, борючись за сили Халіфи Хафтара¹². Згідно з повідомленнями, старший командир російської групи Вагнера Олександр Кузнєцов був поранений під час бойових дій разом з бойовиками Хафтара на півдні Тріполі¹³¹⁴.

Сполучені Штати активно беруть участь в Лівії після 2011 року, коли військові проводять спорадичні авіаудари і рейди в країні, переважно проти ісламістських угруповань. У 2014 році американські командос захопили нафтовий танкер, призначений для антиурядових ополченців, і повернули його лівійському національному уряду. Через два місяці посольство США в Тріполі було евакуйовано через присутність міліції в столиці. У 2015 році військові літаки США вбили голову Ісламської держави в Лівії в результаті удару. У 2016 році президент США Барак Обама заявив, що неготовність до пост-Каддафі Лівії була «найгіршою помилкою» його президентства.¹⁵

19 січня 2017 року, за день до того, як президент Обама покинув свій пост, Сполучені Штати бомбардували два табори ІДІЛ в Лівії, за повідомленнями, убивши 80 бойовиків. Ці типи операцій тривали при адміністрації Трампа, в результаті авіаудару, здійсненого у вересні 2017 року,

¹² Конфлікт в Ливии: как я брал интервью у генерала Хафтара // BBC.com.ru. 11 апреля 2019. URL: <https://www.bbc.com/russian/features-47871960>

¹³ Russia To Supply Libya With Weapons If UN Embargo Is Lifted // ibtimes.com. 17 April 2018. URL: <https://www.ibtimes.com/russia-supply-libya-weapons-if-un-embargo-lifted-1885108>

¹⁴ Битва за тріполі: перемога, якої не буде // ТСН.ua 3 травня 2019 URL: <https://tsn.ua/blogi/themes/world/bitva-za-tripoli-peremoga-yakoyi-ne-bude-1339521.html>

¹⁵ President Obama: Libya aftermath 'worst mistake' of presidency // bbc.com. 11 April 2016. URL: <https://www.bbc.com/news/world-us-canada-36013703>

загинуло близько 17 бойовиків ІДІЛ. 25 вересня 2019 року в результаті авіаудару, нанесеного США, загинули 11 підозрюваних бойовиків ІДІЛ в місті Мурзук, Лівія. Це був другий авіаудар за тиждень проти групи бойовиків, згідно з даними Африканського командування США¹⁶.

Військовий повітряний наліт США 27 вересня вбив 17 підозрюваних бойовиків ІДІЛ на південному заході Лівії, зробивши третій удар по угрупованню ополченців протягом місяця. 30 вересня американське африканське командування заявило, що воно завдало авіаудар по південній частині Лівії, в результаті якого загинули 7 бойовиків ІДІЛ разом з урядом національної злагоди. Це ознаменувало четвертий рейд в регіоні проти ІДІЛ за два тижні¹⁷.

В Лівії знищений ряд стратегічних авіалайнерів Іл-76ТД, що належать зареєстрованим в Україні компаніям. Були повідомлення в російських інформаційних агентствах, в яких стверджувалося, що літаки могли контрабандним шляхом переправляти зброю в обидві сторони громадянської війни¹⁸.

Отже, багато країн долучені до розгортання лівійської кризи. Кожна країна демонструє зацікавленість у її врегулюванні, зоча насправді, кожна країна переслідує власні економічні та політичні інтереси.

3.2. Шляхи регулювання Лівійської кризи

Після фізичного знищення М.Каддафі, коли Лівія занурилася у перманентну громадянську війну, головними чинниками, за якими

¹⁶ Remarks of SRSG Ghassan Salamé to the united nations security council on the situation in Libya- 4 september 2019 // unmissions.org. 4 September 2019. URL: <https://unsmil.unmissions.org/remarks-srsg-ghassan-salam%C3%A9-united-nations-security-council-situation-libya-4-september-2019>

¹⁷ First on CNN: US bombs ISIS camps in Libya, dozens killed // CNN.com. 20 January 2017. URL: <https://edition.cnn.com/2017/01/19/politics/us-airstrikes-libya-isis/index.html>

¹⁸ Ukrainian "footprint" in Libyan civil war Russian disinformation – media // UNIAN.com. 11 september 2019. URL: <https://www.unian.info/politics/10681182-ukrainian-footprint-in-libyan-civil-war-russian-disinformation-media.html>

геополітичні суб'єкти визначають своє ставлення до Лівії, залишаються сьогодні ті ж, що й колись - контроль видобутку нафти і прибутки з її реалізації. Спроби якимсь чином врегулювати ситуацію навколо Лівії не можна вважати ефективними. Справжня мета основних гравців, які не дуже зважають на вимоги і рекомендації міжнародних організацій, досить відверта: боротьба за вуглеводні і контроль фінансових потоків. Тому й мир і суспільний спокій у Лівії розглядається такими гравцями лише як необхідна умова для досягнення бажаного.

Німецька аналітики закликають країни, пов'язані з цим конфліктом, не постачати ворогуючим сторонам техніку, озброєння, військове оснащення. А виведення з відти підрозділів з підконтрольними найманцями суттєво зменшили б рушійну силу цього конфлікту, який вже перетворився з громадянської на регіональну проксі-війну. Аналітики навіть зазначають, що лівійському конфлікту притаманні всі ознаки так званої посередницької війни, де дві держави не безпосередньо воюють, а використовують треті країни і своїх союзників, надаючи допомогу у вигляді фінансів, техніки, військових кадрів тощо.

Варто підкреслити, що ООН давно наклало ембарго на постачання до Лівії озброєння. Але його порушували і порушують систематично, про що експерти ООН, ретельно документуючи такі факти, подавали звіти до Ради Безпеки. Проте, на такі повідомлення про недотримання міжнародних норм реакції не було. А конкуруючі регіональні держави все більше занурюються у конфлікт. Так, Об'єднані Арабські Емірати, Єгипет та Йорданія - на боці лівійського військового діяча, маршала, верховного головнокомандувача Збройними силами Лівії Халіфі Хафтара. Туреччина та Катар - на боці міжнародно визнаного прем'єр-міністра Лівії Фаїза аль-Сараджа. У підсумку на конференції у Берліні країни-учасниці погодилися з запровадженням ембарго на постачання озброєння до Лівії та з вимогою

припинити ведення вогню. А також з тим, що для врегулювання конфлікту неприпустиме застосування військової сили¹⁹.

Для стабілізації обстановки в країні Європейський Союз та Італія устами своїх представників запропонували на Берлінській конференції у січні 2020 року використати у Лівії військовий контингент. Оскільки, як зокрема пишеться у німецькому виданні, всі сторони конфлікту останнім часом суттєво розширили свою військову активність і завдяки цьому посилили свій вплив на події у Лівії. Так, лівійський маршал Х. Хафтар на отримані від ОАЕ кошти користується послугами російських найманців з приватної військової компанії «Вагнер», тісно пов'язаної з Кремлем. Зрозуміло, що таким чином президент Росії В. Путін зміг «раптом» увійти до складу головних політичних гравців у Лівії. Президент Туреччини Р. Ердоган, зазначає автор публікації, також посилав своїх військовослужбовців та сирійських найманців на допомогу міжнародно визнаному уряду Лівії. Такий інтенсивний розвиток подій дещо здивував європейців, констатує автор, зазначаючи, що Євросоюзу випала роль наздоганяючого. Зараз необхідно вжити надійні механізми для припинення вогню і застосування ембарго на постачання озброєння. На конференції вирішили, що Рада Безпеки ООН повинна вжити санкції за їх порушення.

Щодо позиції президента Туреччини, то він вже дав зрозуміти, що не бачить жодної проблеми, яка б не давала змоги відправляти турецьких військових до Лівії. Адже це - відповідь на звернення визнаного міжнародною спільнотою уряду. Своєю чергою, В. Путін також намагається переконати, що російські найманці у Лівії опинилися винятково з їх власного

¹⁹ Amidst Political Crises, Libya's People Demand Elections, 'Not Endless Arguments among Elites, Well-Armed' Groups, Delegate Tells Security Council 16 march 2022 / OCHA. URL: <https://reliefweb.int/report/libya/amidst-political-crises-libya-s-people-demand-elections-not-endless-arguments-among>

бажання. Хоча всі чудово усвідомлюють, що без президентського дозволу у такій справі нічого б не сталося²⁰.

У звіті від березня 2021 року експертної групи Комітету з санкцій ООН було встановлено, що всі лівійські сторони, а також Єгипет, Об'єднані Арабські Емірати, Йорданія, Сирійська Арабська Республіка, Росія та Туреччина порушили ембарго на поставки зброї. Комісія заявила, що «порушення є масовими, кричущими та з повним ігноруванням заходів санкцій. Їх контроль над усім ланцюгом поставок ускладнює виявлення, порушення або заборону»²¹.

У березні 2021 року Європейський Союз вніс до санкційного списку братів Мохаммеда і Абдеррахіма аль-Кані, а також їх ополчення Каніят за позасудові вбивства та зникнення в місті Тархуна в період з 2015 по 2020 рік. Як повідомляється, Мохамед аль-Кані був убитий під час рейду озброєними людьми у своєму будинку в Бенгазі в липні. У квітні ЄС скасував санкції проти Халіфи Гуелла, колишнього прем'єр-міністра. У червні ЄС продовжив на два роки мандат Європейської інтегрованої місії сприяння управлінню кордонами в Лівії (EUBAM Libya), якій поставлено завдання допомагати владі Лівії в управлінні кордоном, правоохоронній діяльності та кримінальному судочинстві.

У червні 2021 року високі представники, у тому числі з Німеччини, ООН, Єгипту, Франції, Італії, Росії, Туреччини, Об'єднаних Арабських Еміратів, США та Європейського Союзу, зібралися на Другу Берлінську конференцію щодо Лівії, яка мала на меті забезпечити виконання раніше узгодженої політичної дорожньої карти та угоди про припинення вогню. Серед висновків був заклик до влади Лівії провести судовий огляд усіх затриманих і негайно звільнити всіх незаконно або свавільно затриманих.

²⁰ International Unity is Needed to Prevent a Divided Libya [EN/AR] 3 Mar 2022 / OCHA. URL: <https://reliefweb.int/report/libya/international-unity-needed-prevent-divided-libya-enar>

²¹ Libya Events of 2021. World report. 2022 / Human Rights Watch. URL: <https://www.hrw.org/world-report/2022/country-chapters/libya>

У жовтні Конгрес США ухвалив дві поправки до Закону про дозвіл на національну оборону на 2022 рік, які вимагають від президента переглядати порушення ембарго на поставки зброї Лівією на санкції згідно з указом виконавчої влади, а ще одну вимагають від Держдепартаменту США звітувати про військові злочини та катування, вчинені США. громадян в Лівії. Вважається, що Хіфтар має громадянство США²².

Звертаючись у теперішній кришталеві чистий військовий глухий кут навколо Тріполі, міжнародні союзники Хафтара повинні посилити свій тиск на генерала, щоб повернути його за стіл переговорів. Міжнародні учасники, насамперед США та ЄС, повинні переконати регіональних представників у Лівії відмовитися від нереалістичної віри в те, що будь-яка сторона може досягти своїх політичних цілей без попереднього досягнення врегулювання з іншою. Іншими словами, міжнародне співтовариство має переконати Абу-Дабі, Ер-Ріяд і Каїр, з одного боку, і Доху та Анкару з іншого, що жодна зі сторін, швидше за все, не отримає швидкої, значної військової перемоги в гонитві за своєю незалежною політичною дорожньою картою. і що і LNA, і GNA повинні відмовитися від своєї логіки нульової суми. Після її проведення конференція повинна бути зосереджена на роззброєнні комбатантів, можливо, шляхом надання стимулів і обіцянок залучення всіх сил, які відкладають зброю, утримуються від майбутніх зіткнень і дистанціюються від жорстких радикальних або особливо агресивних лідерів²³.

По-друге, роль Хафтара в майбутній лівійській державі має бути повторно обговорена, шукаючи компроміс між необхідним залученням і виправданими занепокоєннями, уникаючи шкідливого та небезпечного умиротворення. Угода в Абу-Дабі була досить непрозорою та неоднозначною щодо цього особливо делікатного пункту, який натомість слід було б

²² Libya Events of 2021. World report. 2022 / Human Rights Watch. URL: <https://www.hrw.org/world-report/2022/country-chapters/libya>

²³ Там само.

пояснити. У світлі останніх подій не можна ігнорувати підвищення значення ЛНА на стратегічному рівні, але потрібно йти на будь-який компроміс, пам'ятаючи про необхідність забезпечення продовження беззастережної цивільної держави після війни²⁴.

Політичні виборчі округи Тріполі та Тобрука мають домовитися про шлях до нової конституції та щодо остаточних виборчих процедур. Більше того, обидві сторони повинні докладати невпинних дипломатичних зусиль, щоб зібрати всіх впливових дійових осіб у відповідних сферах впливу для спільних зусиль для забезпечення найбільш інклюзивної співпраці для досягнення цієї спільної мети. Нарешті, між- та внутрішньоблоковий діалог необхідний для забезпечення відновлення достатньо безпечного середовища, спрямованого на гарантування проведення вільних і чесних виборів. Обидва блоки повинні співпрацювати у боротьбі з кількома завадами конфлікту та відновити контроль над територією через розширення повноважень місцевих органів влади та муніципалітетів. Особливо на півдні необхідно укласти чіткі домовленості з племінними лідерами, щоб зупинити поширення злочинної діяльності, що перешкоджає. Розділені національні установи, такі як Центральний банк і НОК, мають бути зібрані знову, щоб якнайшвидше відновити експорт нафти та відновити ефективне коло виробництва та інвестицій. Ці орієнтири, якщо їх підтримують основні регіональні учасники, належним чином координуються ЄС та ООН, не перешкоджають суперечливими двосторонніми ініціативами та з необхідним благословенням Сполучених Штатів, можуть нарешті перетворитися на значний поштовх до суттєвої стабілізації ситуації. країна.

1 березня 2022 року розташована в Тобруку парламент країни, Палата представників, проголосувала за схвалення нового тимчасового уряду на чолі з колишнім міністром внутрішніх справ Фатхі Башагою, надавши йому зелене світло для переходу від чинного прем'єр-міністра Абдулхаміда

²⁴ International Unity is Needed to Prevent a Divided Libya [EN/AR] 3 Mar 2022 / OCHA. URL: <https://reliefweb.int/report/libya/international-unity-needed-prevent-divided-libya-enar>

Дабайби. Прихильники голосування наполягають на тому, що процедура була правильною, але фракції в столиці Тріполі стверджують, що вона була шахрайською. Останні відкидають новий кабінет і повністю виступають проти призначення нової виконавчої влади. Коли табори налагоджуються, ознаки поновлення бойових дій з'являються вперше після припинення вогню в жовтні 2020 року, яке поклало край шестирічним політичним ворожнечам і періодичним конфліктам.

Збройні групи, пов'язані з урядом у Тріполі, вже закрили повітряний простір Лівії, щоб не допустити до Тобрука чинних міністрів, щоб взяти участь у церемонії присяги Башаги. Оскільки інші готуються до конфронтації, те, що станеться далі, багато в чому залежатиме від того, як реагують іноземні держави. Розколота міжнародної реакції може сприяти інституційному розколу та військовій мобілізації. Але єдине міжнародне засудження застосування сили в поєднанні із закликом до лівійців намітити консенсусний шлях вперед за допомогою ООН може уникнути цього сценарію.

Голосування 1 березня ризикує розірвати об'єднаний тимчасовий уряд, який сформувався протягом кількох місяців після припинення вогню, оголошеного в жовтні 2020 року. Цей уряд об'єднав воедино конкуруючі центри влади країни, один із яких базується в Тріполі, а інший у Тобруку, які сформувалися після суперечливих парламентських виборів. розколов країну на дві частини в 2014 році. Зусилля створити новий уряд тривали з початку 2022 року, після того, як Національна виборча комісія на невизначений термін відклала президентські вибори, які мали відбутися 24 грудня, посилаючись на непереборні юридичні суперечки щодо кандидатів, які балотуються в президенти. перше місце в країні²⁵.

Відтоді основні політичні табори Лівії висували суперечливі ідеї щодо вирішення глухого кута. Група з Тобрука, до якої входять спікер Палати

²⁵ Libya: Tensions as armed groups mobilize in Tripoli // UN news. 21 December 2021. URL: <https://news.un.org/en/story/2021/12/1108562>

представників Агіла Салех, фельдмаршал Халіфа Хафтар (який очолював сили, які обложили Тріполі в 2019 році) і розташовані в Тріполі фракції, які хочуть скинути Дабайбу, заявила, що політики повинні сформувати новий уряд і внести зміни до проекту конституції до нових виборів. Інший, який включає основні політичні блоки західної Лівії, хотів, щоб Дабайба залишився при владі, доки не буде обрано новий законодавчий орган і не зможе обрати нову виконавчу владу. Навіть претендент на посаду президента Саїф аль-Іслам аль-Каддафі, син покійного диктатора, який історично суперечить другому табору, наголосив на необхідності зберегти уряд Дабайби і продовжити голосування у законодавчому порядку.

Поляризація між цими двома широкими таборами поглибилася після 10 лютого, коли Палата представників призначила Башагу кандидатом на посаду прем'єр-міністра і доручила йому сформувати уряд до кінця місяця. Це призначення стало результатом угоди між Башагою, Салехом, Хафтаром та їхніми союзниками в Палаті представників. Спочатку угоду також схвалив Халед аль-Мішрі, голова Вищої державної ради, конкуруючої асамблеї, розташованої в Тріполі. Але Мішрі відмовився від своєї підтримки наприкінці лютого, мабуть, під тиском кількох членів очолюваної ним ради, які виступали проти цього кроку щодо створення нового уряду. Табір прихильників Дабайби відповів на маневри Палати представників, оголосивши, що уряд працює над власною дорожньою картою для проведення парламентського голосування в червні²⁶.

Розбіжності між іноземними акторами відображали розколи Лівії. Каїр і Москва дали своє початкове благословення на зусилля Палати представників зі створення нового уряду, мабуть, вважаючи, що Лівія виграє від союзу між колишніми ворогами, такими як Башага і Хафтар. Починаючи з початку 2022 року, єгипетські чиновники активно підтримували досягнення порозуміння між ними та продовження плану на основі їхньої

²⁶ International Unity is Needed to Prevent a Divided Libya [EN/AR] 3 Mar 2022 / OCHA. URL: <https://reliefweb.int/report/libya/international-unity-needed-prevent-divided-libya-enar>

угоди. Туреччина, підтримуючи дружні стосунки з Башагою, залишилася на стороні Дабайби і закликала до нових виборів, спираючись на опитування, що є кращою гарантією довгострокової стабільності. ОАЕ підтримали Dabaiba, в той час як його противник в Перській затоці Катар робив стримані кроки до Bashagha, продовжуючи фінансувати своїх традиційних союзників, які приєдналися до Dabaiba. Фактично, вірність монархій Перської затоки змінилася: лише рік тому, Абу-Дабі надавав Хафтару військову допомогу, а Доха надавала дипломатичну та фінансову підтримку владі, що базується в Тріполі. На тлі цих швидко мінливих подій США та інші західні держави застосували вичікувальний підхід²⁷.

ООН не виступала проти спроби заміни уряду. Але спеціальний радник Генерального секретаря ООН Стефані Вільямс висунула умови для прийняття цього кроку. По-перше, за її словами, призначення нового уряду має бути «за згодою» і мати підтримку Вищої державної ради. По-друге, вотум довіри новому тимчасовому прем'єр-міністру має бути прозорим і відповідати законодавчим вимогам, хоча її офіс ніколи не уточнив, що це може бути. Іноземні дипломати заявили, що голосування буде дійсним, лише якщо принаймні 50% членів Палати представників плюс один підтримають новий уряд. Але члени Палати представників висунули свої власні інтерпретації. Іншим моментом, де не було ясності, було те, скільки законодавців знадобиться Палаті для кворуму. Багато з його початкових 200 членів перейшли до влади в Тріполі, заявили, що бойкотуватимуть розгляд або будуть замінені²⁸.

Вотум довіри парламенту 1 березня погіршив ситуацію. Спікер Палати представників нарахував присутніх 101 депутата, 92 проголосували за. Ця кількість була близькою або вищою за попередні оцінки кворуму. Але на відеозаписах було показано менше учасників, ніж 101, і лише 88 імен було

²⁷ International Unity is Needed to Prevent a Divided Libya [EN/AR] 3 Mar 2022 / OCHA. URL: <https://reliefweb.int/report/libya/international-unity-needed-prevent-divided-libya-enar>

²⁸ Libya: Tensions as armed groups mobilize in Tripoli // UN news. 21 December 2021. URL: <https://news.un.org/en/story/2021/12/1108562>

зчитано під час поіменного голосування. Кількість парламентарів, які вимовили слово «довіра» (thiqqa), була неясною, оскільки вони не говорили в мікрофони. 2 березня 2022 року парламент уточнив, що розбіжність у цифрах виникла через те, що вісім законодавців зателефонували з віддалених місць з міркувань безпеки або здоров'я, тоді як інші вважали за краще голосувати анонімно, отримавши погрози від збройних угруповань, що виступають за Дабайба. Палата представників також змінила загальну кількість тих, хто виступає за новий уряд, до 96, що додало плутанини. Башага сказав, що голосування було «чітким і прозорим» і пообіцяв вступити на посаду в Тріполі «мирним шляхом». Однак наступного дня Дабайба назвав голосування «переворотом», здійсненим шляхом шахрайства. 3 березня 2022 року Башага і більшість його міністрів склали присягу в Тобруку. З цієї нагоди спікер Палати представників Салех перерахував усі 96 імен законодавців, які підтримали нову виконавчу владу, в останній спробі розвіяти сумніви щодо вотуму довіри²⁹.

Боротьба за владу може порушити спокій Лівії після підписання угоди про припинення вогню у жовтні 2020 року. Це ризикує підірвати зусилля з реконструкції та економіку в цілому. Політичні суперники також стають все більш залежними від озброєних лоялістів. Повідомляється, що озброєні люди в союзі з урядом у Тріполі затримали двох нових міністрів, не даючи їм приступити до виконання своїх обов'язків. Незрозуміло, як відреагують сили під керівництвом Хафтара, які контролюють схід країни і є союзниками з кабінетом Башаги. Ризик війни залежить як від відповіді на це питання, так і від того, що вирішить зробити іноземні прихильники сторін. Поки що вороги у громадянській війні навряд чи знову візьмуться за зброю через загальну втому від війни. Зовнішні сили також не прагнуть поновлення конфлікту³⁰.

²⁹ International Unity is Needed to Prevent a Divided Libya [EN/AR] 3 Mar 2022 / OCHA. URL: <https://reliefweb.int/report/libya/international-unity-needed-prevent-divided-libya-enar>

³⁰ Там само.

Геополітичні зрушення також можуть вплинути на напруженість у Лівії. Хіткий баланс між Туреччиною та Росією, які мають військовий персонал у Лівії, може швидко бути порушений. Туреччина є союзником уряду в Тріполі. Росія розгорнула винищувачі та приватних військових підрядників Групи Вагнера для підтримки збройних сил на чолі з Хафтаром у війні 2019-2020 років, і хоча згодом вона направила частину своїх активів в інше місце, вона зберігає присутність на землі разом із Хафтаром. Оскільки бойові дії в Україні загострюються, існує ризик переливання, що може втягнути Лівію в нову проксі-війну. Наразі Москва є єдиною іноземною столицею, яка офіційно вітає уряд Башага. Протистояння Кремля із Заходом через Україну робить його стратегію в Лівії непередбачуваною.

Інші столиці досі зберігали глухе мовчання, можливо, чекаючи, як відреагує ООН. 2 березня Генеральний секретар ООН заявив, що голосування «не відповідало очікуваним стандартам прозорості та процедур і включало акти залякування перед сесією». Це формулювання, ймовірно, підштовхне іноземні держави у напрямку відмови від визнання нового уряду, що стане ударом для тих, хто підтримує угоду Башага-Хафтара³¹.

Не дивлячись на їхні розбіжності, зовнішні суб'єкти повинні виступати єдиним голосом, щоб натиснути на всі лівійські сторони проявити стриманість і засудити насильницьке затримання прихильників нового уряду. Такий мінімальний міжнародний консенсус має бути досягнутим, враховуючи, що сторонні сили мають спільну зацікавленість у запобіганні повернення до розділеної Лівії або рецидиву громадянської війни в момент і без того великого геополітичного потрясіння. Дві сторони в Лівії повинні прийняти посередництво ООН, щоб вийти з глухого кута і повернутися до переговорів про реалістичну політичну дорожню карту для подальшого розвитку. Зрозуміло, що знайти консенсус між двома ворогуючими урядами буде непросто, але для кожного з них є вагомі причини та стимули прийняти

³¹ Libya: Tensions as armed groups mobilize in Tripoli // UN news. 21 December 2021. URL: <https://news.un.org/en/story/2021/12/1108562>

зовнішнє посередництво: уряд Башаги буде недовгим, якщо він не отримає широкого міжнародного визнання або, як альтернатива, отримати доступ до державних коштів (обидва з яких буде важко без підтримки ООН); уряд Дабайби ризикує програти, якщо країни-члени почнуть поступово змінювати своє визнання на користь нової виконавчої влади. Вільямс з ООН має закликати сторони утримуватися від насильства і закликати їх прийняти її добрі послуги для посередництва. Іноземні уряди повинні наслідувати її приклад, закликаючи до переговорів.

Отже, підсумовуючи викладене у третьому розділі, узагальнимо:

По-перше, відіграють одну з ключових ролей у лівійській кризі. Вони здійснюють фінансування, оснащення збройних сил Хафтара, навчають його військовослужбовців. Окрім того, ОАЕ надають генералу найманців і кадрових військових, включно з льотчиками та спецпризначенцями. Офіційний Каїр, будучи союзником Абу-Дабі, також підтримує Хафтара в лівійському конфлікті. Мотивацію росії, яка спонукала її стати на бік Хафтара, можна позначити одним словом: реваншизм. Сполучені Штати проявили недбалість у підході до кризи, яку вони значною мірою ігнорували, в надії, що інші регіональні держави відновлять порядок. Фактично, саме ці держави (Франція, ОАЕ, росія, Єгипет) якраз і сіють хаос, і тільки США мають дипломатичні важелі для припинення конфлікту.

По-друге, не дивлячись на їхні розбіжності, зовнішні суб'єкти повинні виступати єдиним голосом, щоб натиснути на всі лівійські сторони проявити стриманість і засудити насильницьке затримання прихильників нового уряду. Такий мінімальний міжнародний консенсус має бути досягнутим, враховуючи, що сторонні сили мають спільну зацікавленість у запобіганні повернення до розділеної Лівії або рецидиву громадянської війни в момент і без того великого геополітичного потрясіння. Дві сторони в Лівії повинні прийняти посередництво ООН, щоб вийти з глухого кута і повернутися до

переговорів про реалістичну політичну дорожню карту для подальшого розвитку.

ВИСНОВКИ

Внаслідок проведення даного дослідження автором досягнуто таких результатів:

1. Аналіз стану наукової розробки та джерельної бази дослідження продемонстрував, що питання Лівійської кризи більш активно вивчається закордонними фахівцями, на відміну від вітчизняних, які не достатньо уваги приділяють даній проблематиці, відповідно до результатів досліджень яких можна знайти в їх працях, що можна вважати не дуже добре. Оскільки досвід цієї країни є безперечно корисним і потребує детального наукового аналізу.

Наявна джерельна база ретельно опрацьована й систематизована. Джерельну базу умовно поділено на три групи: офіційні документи глав держав, урядів та міжнародних організацій; мемуарна література; публікації ЗМІ.

2. Ключовою категорією дослідження виступає поняття «міжнародна криза». Сучасна теорія міжнародних відносин схиляється до тези про складність вичерпного визначення змісту поняття. У той же час загально визнаним є те, що криза має комплексний характер, а її характерними ознаками виступають: інтенсивність, непередбачуваність, жорстокість. Так, дослідивши матеріал можна сказати, що поняття міжнародна криза можна визначити як, фаза конфліктних відносин між сторонами, що характеризується ворожими відносинами між її учасниками в результаті висунутої однією з них загрози важливим національним інтересам опонента.

Під час дослідження Лівійської кризи на сучасному етапі автор використовує комплекс загальних та спеціальних наукових принципів та підходів. Основою дослідницької роботи стали, системний, компаративний, аспекtnий підходи. Методологічним підґрунтям даної роботи стали принципи об'єктивності, історизму, системності, та термінологічний принцип.. Дослідження проведене із використанням загальнотеоретичних і спеціальних методів. Загальнотеоретичними методами, які були використані

автором, являються методи аналізу, хронології, абстрагування та узагальнення, а також групування. Для розгляду багатогранного виміру проблеми були застосовані системний, історико-порівняльний, проблемно-хронологічний методи.

3. З'ясовано, що виникнення лівійської кризи пов'язано із приходом до влади в цій країні М. Каддафі. В 1969 році було оголошено про повалення монархії Ідріса і початок становлення режиму Каддафі. Початок його правління можна було охарактеризувати чотирма основними напрямками: досягнення єдності арабської нації, мобілізація військових сил на війну з Ізраїлем, підтримка Організації Визволення Палестини і боротьба з «реакційними» режимами.

Основною причиною, внаслідок якої агресивна поведінка лівійського режиму перетворилося на міжнародну проблему, стала арабо-ізраїльська війна 1973 р. Ще на стадії підготовки даного конфлікту стала очевидна вся глибина розбіжностей між режимом Каддафі і керівництвом Єгипту. Лідер Джамахірії назвав цю війну «комерційною аферою», оскільки кінцевою метою не була звільнення Палестини. У другій половині 1970-х становище Лівії на світовій арені почало стрімко погіршуватися, оскільки улітку 1976 р Анвар Садат і Джафар Німейрі уклали пакт про оборону, який в Тріполі назвали «антилівійським військовим союзом». Відносини Лівії з східними сусідами почали балансувати на грані війни. За таких обставин режим Каддафі різко активізував свою діяльність на чадському напрямку з метою прориву «санітарного кордону» який поступово створювався навколо Тріполі. Втручання лівійських військ в Чад ознаменувало собою остаточне оформлення «лівійської проблеми», давши їй той вигляд, який і характеризував її в останнє десятиліття холодної війни.

4. Встановлено, що Лівійський конфлікт характеризується безліччю місцевих угруповань бойовиків і повстанців, а також двома основними конкуруючими урядами, які претендують на суверенітет над нацією та її

інституціями. Дуже фрагментований і племінний склад лівійського населення ґрунтується на історичних та етнічних розбіжностях і часто є причиною нестабільності. Ці групи справді перетворилися на озброєні угруповання бойовиків і племінні угруповання під час і після громадянської війни проти Каддафі 2011 року. 17 лютого 2011 року в Бенгазі і в ряді інших лівійських міст відбулися масові виступи сил опозиції режиму Каддафі, в результаті чого ЗМІ пустили в ефір інформацію про вбивства демонстрантів. Внаслідок цього антиурядові демонстрації захлиснули всю провінцію Кіренаїка. Згодом цей виступ отримало назву «День Гніву». Хоча в кінці цього конфлікту більшість локалізованих повстанських груп повернулися до цивільного життя, їхнє військове значення не було втрачено для тих, хто намагався встановити суверенітет над новою лівійською державою.

5. З'ясовано, що Друга громадянська війна в Лівії - багатосторонній збройний конфлікт, який проходить в основному на півночі Лівії, між ісламськими силами (в тому числі ІДІЛ) з одного боку, і урядовими військами з іншого. В свою було дуже багато організацій які керувались саме ісламістами: Лівійська зоря, Лівійський щит, Революційна рада Шури, Берберські ополчення. До урядових військ можна віднести: Лівійську національну армію.

Конфлікт розпочався 16 травня 2014 року, коли генерал-майор Лівійської національної армії Халіфа Хафтар оголосив про початок широкомасштабної повітряної і наземної операції підконтрольних йому частин збройних сил в районі міста Бенгазі, описавши її як «поправку на шляху до революції». Військовий наступ отримав кодову назву - операція «Гідність». 18 травня операція була розширена до Тріполі, який ознаменував штурм будівлі Спільного національного конгресу. В обстановці напруженості пройшли 25 червня вибори в Палату депутатів, на яких прихильники радикального ісламу зазнали поразки. 13 липня ісламісти у відповідь на свою поразку оголосили про початок операції «Світанок Лівії» з

метою захопити аеропорт Тріполі. Після встановлення контролю над містом ісламісти заявили про невизнання Палати депутатів і про відновлення спільного національного конгресу. 25 серпня деякі представники ВНК провели засідання в Тріполі, оголосили себе законною владою і обрали прем'єр-міністром Омара аль-Хасе, в результаті чого в країні склалося двовладдя.

27 серпня 2014 року Рада Безпеки ООН одноголосно схвалила резолюцію 2174 (2014 року), в якій міститься заклик до негайного припинення вогню і всеохоплюючому політичному діалогу. Резолюція також загрожувала ввести санкції, такі як заморожування активів і заборони на поїздки, проти лідерів і прихильників різних ополченців, які беруть участь в бойових діях. Росія заявила, що буде постачати уряду Лівії зброєю в разі скасування санкцій ООН проти Лівії. У квітні 2015 року прем'єр-міністр Абдулла аль-Тані відвідав Москву і оголосив, що Росія і Лівія зміцнюватимуть свої відносини, особливо економічні.

6. Виявлено, що роль ініціаторів військової кампанії в Лівії зіграли Франція і Великобританія, втручання яких можна пояснити наступними факторами. По-перше, однією з основних причин стали зобов'язання прояву солідарності з боку держав-членів НАТО в разі загрози одному з них. По-друге, можна припустити, що наміри західних держав здійснити інтервенцію до Лівії пояснюються тим, що лідери цих країн, зокрема, Ніколя Саркозі, збиралвся підняти власні рейтинги старим перевіреним способом - за допомогою «маленької переможної війни».

Певний інтерес також представляють причини участі в лівійській кризі таких країн як Італія і Німеччина. Рим, переслідував власні інтереси у Лівійському конфлікті. А саме участь у конфлікті розцінювалась як, спроба Італії налагодити відносини з Францією, причиною ускладнення яких було рішення італійської влади видавати дозволи на проживання лівійським мігрантам, які прибули на Лампедузу і мали намір перебраться до Франції.

Взявши на себе роль основного спонсора повалення світських режимів в ході революцій «арабської весни», Катар виявився не готовий до важкої і багаторівневої задачі супроводу і направлення процесів які відбувались в регіоні. Розрахунки еміра на швидке перетворення Лівії в маріонетку Катару так і не виправдалися. Прагнення Дохи зробити з Лівії плацдарм свого впливу в політичній та ідеологічній сферах, а також спроби посилити вплив груп ісламістів всередині і так уже не міцної політичної системи післяреволюційної Лівії почали викликати роздратування в Тріполі, і незабаром союзники Катару були вигнані з тимчасового уряду Лівії. Західні партнери також почали висловлювати своє невдоволення діяльністю Катару, оскільки заміни «незручних» режимів на більш поступливі так і не відбулося, і Заходу довелося зіткнутися з перспективою налагодження відносин з ісламістами.

Основним гравцем на лівійській арені були США. У 2014 році американські військові захопили нафтовий танкер, призначений для антиурядових ополченців, і повернули його лівійському національному уряду. У 2015 році військові літаки США вбили голову Ісламської держави в Лівії в результаті удару. 19 січня 2017 року, за день до того, як президент Обама покинув свій пост, Сполучені Штати бомбардували два табори ІДІЛ в Лівії, та продовжували ці дії і за правління адміністрації Трампа. Росія ж виступила на боці уряду Лівії, підтримуючи його в економічній та військовій сферах.

7. Доведено, що на сучасному етапі в Лівії спокійно тільки в великих містах, де сильні армія і поліція. Зросла політична і військова активність лівійських кочових племен, що населяють як Лівію, так і сусідні країни. Представники даних племен, вважають себе причетними до повалення режиму Каддафі, і тому претендують на велику представленість в державних структурах Лівії. Також Лівія зіткнулася ще з однією проблемою - загрозою ісламізації країни, а згодом і регіону. Складна ситуація і в економічній сфері.

Ще одна проблема - відсутність контролю за поширенням лівійської зброї. Величезні за масштабом поставки озброєння і активізація ісламістських угруповань призвели до того, що в Лівії залишилися величезні невідконтрольні запаси озброєння.

ООН давно наклало ембарго на постачання до Лівії озброєння. Але його порушували і порушують систематично. Для стабілізації обстановки в країні Європейський Союз та Італія устами своїх представників запропонували на Берлінській конференції у січні 2020 року використати у Лівії військовий контингент. У підсумку на конференції у Берліні країни-учасниці погодилися з запровадженням ембарго на постачання озброєння до Лівії та з вимогою припинити ведення вогню. А також з тим, що для врегулювання конфлікту неприпустиме застосування військової сили.

На нашу думку, дві сторони в Лівії повинні прийняти посередництво ООН, щоб вийти з глухого кута і повернутися до переговорів про реалістичну політичну дорожню карту для подальшого розвитку. Зрозуміло, що знайти консенсус між двома ворогуючими урядами буде непросто, але для кожного з них є вагомі причини та стимули прийняти зовнішнє посередництво.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

ДЖЕРЕЛА

Офіційні документи глав держав, урядів та міжнародних організацій

1. Letter dated 29 November 2018 from the Chargé d'affaires a.i. of the Permanent Mission of the Sudan to the United Nations addressed to the President of the Security Council // United Nations: official web-site. URL: https://www.securitycouncilreport.org/atf/cf/%7B65BF9B-6D27-4E9C-8CD3-CF6E4FF96FF9%7D/s_2018_1067.pdf
2. Libya Events of 2021. World report. 2022 / Human Rights Watch: official web-site. URL: <https://www.hrw.org/world-report/2022/country-chapters/libya>
3. Resolution adopted by the Human Rights Council on 23 March 2018 // United Nations: official web-site // Security Council report. URL: http://www.securitycouncilreport.org/atf/cf/%7B65BF9B-6D27-4E9C-8CD3-CF6E4FF96FF9%7D/a_hrc_res_37_41.pdf
4. Report of the Special Rapporteur on the human rights of internally displaced persons on her visit to Libya // United Nations: official web-site // Security Council report. URL: http://www.securitycouncilreport.org/atf/cf/%7B65BF9B-6D27-4E9C-8CD3-CF6E4FF96FF9%7D/a_hrc_3839_add.2.pdf
5. Statement by the special representative of the secretary general in Libya, Ghassan Salamé, on the national conference // unmissions: official web-site. URL: <https://unsmil.unmissions.org/statement-special-representative-secretary-general-libya-ghassan-salam%C3%A9-national-conference>
6. Statement by the President of the Security Council. Security Council report. // United Nations: official web-site. URL: http://www.securitycouncilreport.org/atf/cf/%7B65BF9B-6D27-4E9C-8CD3-CF6E4FF96FF9%7D/s_prst_2017_26.pdf

Мемуарна література

7. Каддафи М. Зеленая книга. Москва: Международные отношения, 1989. 56 с.
8. Каддафи М. Изрatina. Белая книга. Б.м.: Самиздат, 2008. 18 с.
9. Примаков Е. М. Конфиденциально: Ближний Восток на сцене и за кулисами. Москва: Российская газета. 2012. 414 с.

Публікації ЗМІ

10. Битва за тріполі: перемога, якої не буде // ТСН.ua 3 травня 2019
URL: <https://tsn.ua/blogi/themes/world/bitva-za-tripoli-peremoga-yakoyi-ne-bude-1339521.html>
11. Конфликт в Ливии: как я брал интервью у генерала Хафтара // BBC.com.ru. 11 апреля 2019. URL: <https://www.bbc.com/russian/features-47871960>
12. Ответственность за теракты в Ливии взяла на себя группировка Абу Нидаль // rg.ru. января 2016. URL: <https://rg.ru/2016/01/08/terakti-anons.html>
13. Amidst Political Crises, Libya's People Demand Elections, 'Not Endless Arguments among Elites, Well-Armed' Groups, Delegate Tells Security Council 16 march 2022 / OCHA. URL: <https://reliefweb.int/report/libya/amidst-political-crises-libya-s-people-demand-elections-not-endless-arguments-among>
14. Conflict Analysis: Understanding the Libyan Impasse / Solace global. 2019. URL: <https://www.solaceglobal.com/report/conflict-analysis-understanding-libyan-impasse/>
15. First on CNN: US bombs ISIS camps in Libya, dozens killed // CNN.com. 20 January 2017. URL: <https://edition.cnn.com/2017/01/19/politics/us-airstrikes-libya-isis/index.html>

16. Guide to key Libyan militias" // BBC News. 11 January 2016. URL: <https://www.bbc.com/news/world-middle-east-19744533>
17. HoR disbands officially recognized and funded militias // libyaherald.com. 13 August 2014. URL: <http://www.libyaherald.com/2014/08/13/hor-disbands-officially-recognized-and-funded-militias/#axzz39zssHULF>
18. International Unity is Needed to Prevent a Divided Libya [EN/AR] 3 Mar 2022 / OCHA. URL: <https://reliefweb.int/report/libya/international-unity-needed-prevent-divided-libya-enar>
19. Libya: Tensions as armed groups mobilize in Tripoli // UN news. 21 December 2021. URL: <https://news.un.org/en/story/2021/12/1108562>
20. Libya Live Blog – March 19 // Aljazeera. URL: <http://blogs.aljazeera.net/live/africa/libya-live-blog-march-19>.
21. Strife in Libya Could Presage Long Civil War // nytimes.com. 24 August 2014. URL: <https://www.nytimes.com/2014/08/25/world/africa/libyan-unrest.html>
22. Qatar supplying light weapons to Libyan rebel forces // Arabian Business <http://www.arabianbusiness.com/qatar-supplying-light-weapons-libyan-rebel-forces--394905.html>
23. Ukrainian «footprint» in Libyan civil war Russian disinformation – media // UNIAN.com. 11 september 2019. URL: <https://www.unian.info/politics/10681182-ukrainian-footprint-in-libyan-civil-war-russian-disinformation-media.html>

ЛІТЕРАТУРА

Монографії, підручники, посібники

24. Бернадський Б. В. Міжнародні конфлікти: Курс лекцій. Київ: ДП «Видавничий дім». 2012. 336 с.

25. Мальський М. Теорія міжнародних відносин. Київ: Кобза. 2003. 528 с
26. Абоусаїда А.С. История становления и развития ливийско-российских отношений: 1969-2000. Москва: Либроком. 2004. 224 с.
27. Богатуров А., Косолапов Н., Хрусталеv М. Очерки теории и методологии политического анализа международных отношений. Москва: НОФМО, 2002. 390 с.
28. Доронина Н. И. Международный конфликт. Москва: Международные отношения. 1981. 181 с.
29. Егорин А.З. Неизвестный Каддафи: братский вождь. Москва: Эксмо: Алгоритм. 2011. 49 с.
30. Егорин А.З. История Ливии. XX век. Москва: Институт востоковедения РАН. 1999. 563 с.
31. Коваленко Б. В., Пирогов А. И., Рыжов О. А. Политическая конфликтология. Москва: Ижица. 2002. 400 с
32. Козер Л. Основы конфликтологии. Санкт-Петербург: Светлячок. 1999. 162 с.
33. Коротаев А. В., Зинькина Ю. В., Ходунов А. С. Системный мониторинг глобальных и региональных рисков: Арабская весна 2011 г. Москва: Издательство ЛКИ. 2012. 464 с.
34. Лебедева М. М. Политическое урегулирование конфликтов. Москва: Аспект-Пресс. 1999. 271 с.
35. Мадіссон В. В., Шахов В. А. Політологія міжнародних відносин: навч. посібник для студ. гуманітарних фак. вищ. закладів освіти. Київ: Либідь, 1997. 174 с.
36. Фельдман Д. М. Политология конфликта. Москва: Международные отношения. 1998. 571 с.
37. Марцин В.С., Н.Г. Міценко, Даниленко О.А. Основы научных исследований: Навчальний посібник. Ромус-Поліграф, 2002. 128 с.

38. Мирский Г.И. Ислам, транснациональный терроризм и ближневосточные конфликты. Москва: ГУ ВШЭ. 2008. 164 с.
39. Никитин А.И. Конфликты, терроризм, миротворчество. Москва: Навона. 2009. 217 с.
40. Следзевский И.В., Саватеев А.Д. Протестные движения в арабском мире. Материалы конференции «круглого стола». Москва: Либроком, 2012. 128 с.
41. Теория международных отношений: Хрестоматия / Сост., науч. ред. и коммент. П.А. Цыганкова. Москва, 2002. 36 с.
42. Философский энциклопедический словарь. Москва: Совет. энцикл., 1983. 840 с.
43. Ansell M., Al-Arif I. The Libyan Revolution. A source book of Legal & Historical Documents. Staughton, Wisconsin, 1972. 346 p.
44. Bell C. The Conventions of Crisis: A Study in Diplomatic Management, London: Oxford University Press for the Royal Institute of International Affairs. 1971. 125 p. URL: <https://journals.sagepub.com/doi/abs/10.1177/000276427201500617>
45. Comparative Politics. A Theoretical Framework. New York, 2004. 212 p.
46. Campbell H. Global NATO and the Catastrophic Failure in Libya: Lessons for Africa in the Forging of African Unity. New York: Monthly Review Press. 2013. 208 p.
47. North R. War, Peace, Survival: Global Politics and Conceptual Synthesis. San Francisco: Oxford West View Press. 1972. 168 p.
48. McClelland C. The Acute International Crisis: Prospects for Theory and Research. London: Cambridge University Press. 1961. 210 p.
49. Mor B. Decision and interaction in Crisis: A model of international crisis behavior. London: West Part Connection. 1993. 46 p.

50. Snyder P. Conflict among Nations: Bargaining. Decision making and system Structure in international crisis. New Jersey: Princeton University Press. 1997. 82 p.
51. Spanier J. Games National Play: Analyzing international Politics. New York: Columbia University Press. 1972. p. 196.
52. Young O. The Politics of Force Bargaining during international crises. New Jersey: Princeton University Press. 1986. p. 15.

Статті

53. Абрамова И.О., С.А. Бессонов «Арабская весна» и трансграничная миграция.// Азия и Африка сегодня. 2012. № 7. С. 10– 15.
54. Абдалла Е., Абдалла О. Ескалація лівійської кризи в 2019 році та політика ключових міжнародних акторів щодо її врегулювання // Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. 2(50). 2019. С. 57-61.
55. Алтавил Фарис Али. Политические факторы свержения режима М. Каддафи и формирования послевоенной политической системы Ливии // Каспийский регион: политика, экономика, культура. 2015. № 2. С. 147- 154.
56. Васильев А.М. Восстание в арабском мире: посе́вы и всходы. Цунами революций не спадает // Африка и Азия сегодня. 2011. № 6. URL: http://asiaafrica.ru/images/AA_nomers/2011/201106/Vasil'ev_Tsunami.pdf
57. Герасимчук Т.Ф. Теоретико-концептуальні основи та методи дослідження міжнародних відносин // Український історичний журнал. 2006. № 5. С. 188. URL: http://resource.history.org.ua/publ/journal_2006_5_186
58. Дарендорф Р. Элементы теории социального конфликта // Социс. 1994. №5.
59. Звягельская И. Д. Архаизация в арабском мире: после и вместо революций // Восток. Афро-Азиатские общества: история и современность. 2015. С. 104–112.

60. Зинин Ю. Н. Война в Ливии: ход и сценарии будущего // Международная жизнь. Вып. №6, 2016. С. 38-48.
61. Ибрахими Абдалхади А.А. Социально-политические аспекты «третьей мировой теории» // Власть. 2009. № 11. С. 138.
62. Кузнечевский В. Казус Ливии и проблема государственного суверенитета // Международная жизнь. Вып. № 5. Москва. 2013. С. 53-62.
63. Лебедева М.М. Предметное поле и предметные поля мировой политики.// Международные процессы. Т.2. 2004. № 2. С. 97–108.
64. Лебедева М.М. Система политической организации мира: идеальны шторм.// Вестник МГИМО – университета. 2016. № 2. С.125– 133.
65. Лукьянов С. Лівія - «трамплін» у Північну Африку // Журнал Верховної Ради України. Вип. №19. 2014. С. 22-28.
66. Мальський М., Занько Ю., Мацях М. Проблеми наукового дефініювання та особливості наукової інтерпретації поняття зовнішньої політики // Вісник Львів. унту. 2004. Вип. 11. С. 3-11.
67. Наумкин В.В. «Арабская весна» и глобальная международная система.// Россия в глобальной политике. 2011. № 8. С. 18–26.
68. Наукове дослідження: методи та методологія. // Освіта Юей. 2011. 14 січня. URL: <https://osvita.ua/vnz/reports/pedagog/14098/>
69. Отделенцев Є. Політологічні парадигми і методи: філософсько - категоріальні підходи до аналізу та систематизації // Український науковий журнал «Освіта регіону. Політологія психологія комунікації». 2011. № 2. URL: http://www.social-science.com.ua/публікація/426_
70. Подцероб А.Б. Ливийская трагедия – причины и последствия // Институт Ближнего Востока. 30.09.2011. URL: <http://www.iimes.ru/?p=13368#more-13368%C2%A0>
71. Роцин М. В. Новая Ливия: тернистый путь... куда? // Азия и Африка сегодня. Вып. №2. Февраль 2014. С. 21-25.

72. Смоланский О.М. Советская политика на Ближнем Востоке // Современная история. 1978. V.73. № 433. С. 5-9.

73. Чешков М.А. «Арабская весна» и судьбы постсоветских государств // Мировая экономика и международные отношения. 2012. №7. С. 122–123.

74. Шумилин А.И. Подход администрации Обамы к событиям в Ливии // США и Канада: экономика, политика, культура. 2011. № 12. с. 83–91.

75. Aimen M., Ahmed M. Hafter launches Benghazi attack on Islamists" // Libya Herald. 26 May 2014. P 27-42.

76. Bellamy A.J., Williams P.D. The New Politics of Protection? Cote d'Ivoire, Libya and the Responsibility to Protect // International Affairs. 2011. Vol. 87. № 4. P. 825–850.

77. Didier K.A. Commentary: Diplomacy and Libya: Balancing Foreign Policy with Private Party Litigation // Diplomacy and Statecraft. Vol. 22. 2011. P. 338–349.

78. Marlowe A. Libya's Year One: Life after Kaddafi.// World Affairs. 2012. November/December. P. 39–45.

79. Goldstone J. Revolution and Rebellion in the Early Modern World. Berkeley, CA: University of California Press. 1991. P. 600

80. Dunne T., Gifkins J. Libya and the State of Intervention.// Australian Journal of International Affairs. 2011. Vol. 65. № 5. P. 515–529.

Автореферати, дисертації

81. Абоусайд А.С. История становления и развития ливийско-российских отношений: 1969-2000. Дис. к.и.н. 07.00.03. Москва, 2004. 224 с.